

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR PROGRAMI

BİLİMSEL TEFSİR ADINA İNCELENEN AYETLERDE
BAĞLAMIN GÖZETİLMESİ PROBLEMİ

Nuri BOZKURT

Danışman
Dr. Mehmet ERGÜN

MANİSA-2022

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR PROGRAMI

BİLİMSEL TEFSİR ADINA İNCELENEN AYETLERDE
BAĞLAMIN GÖZETİLMESİ PROBLEMİ

Nuri BOZKURT

Danışman
Dr. Mehmet ERGÜN

MANİSA-2022

T.C.

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “Bilimsel Tefsir Adına İncelenen Ayetlerde Bağlamın Gözetilmesi Problemi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03.11.2022

Nuri BOZKURT

ÖZET

BİLİMSEL TEFSİR ADINA İNCELENEN AYETLERDE BAĞLAMIN GÖZETİLMESİ PROBLEMİ

Kur'ân ayetleri tarih boyunca farklı bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanmıştır. Farklı bakış açılarına sahip olan ilim adamlarının amacı, Kur'ân'ı en doğru şekilde anlamak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, Kur'ân'ı yorumlama çabaları çerçevesinde birbirinden farklı konuları ele alan birçok tefsir çeşidi ve tefsir ekolü ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan ekollerden birisi de Kur'ân'daki ayetlerin bilimsel bilgi içerip içermemesi yönüyle ele alındığı bilimsel tefsir ekolüdür. Bu çalışmamızda Kur'ân ayetlerinin iddia edildiği gibi tarihi süreç içerisinde ortaya çıkarılan bilimsel gerçeklerden bahsedip bahsetmediğini, ayetlerin bilimsel yönlerinin olup olmadığını ve ilgili ayetlerin bilimsel tefsir adına yapılan yorumlarının bağlamlarına uygunluğunu tespit etmeyi amaçlamaktayız. Zira yapılan yorumun, metnin bağlamına ve kastettiği anlamına uygunluğu, metni doğru anlama açısından büyük önem arz etmektedir.

Çalışmamız tefsir ve çeşitleri hakkında yapılan genel bir tanıtım ile başlayıp, bilimsel tefsirin tarihi serüveninin incelenmesi, bağlama uymanın önemi ve bilimsel tefsir metodunda yaşanan bağlam probleminin ele alınması şeklinde dört ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızda; Kur'ân'ın bilimsel tefsiri yapılırken kullanılan ayetler tespit edilmiş, özellikle klasik tefsir kitaplarından bu ayetlerin bağlamları incelenmiştir. Ayrıca ayetlerin gerçek bağlamlarına ulaşabilmek adına sahâbe ve tâbiûn dönemi tefsirlerinden onların anladığı ilk anlamlara ulaşarak, bu anlamlar ile bilimsel tefsir ekolünün ulaştığı anlamların karşılaştırması yapılmıştır. Yani bilimsel tefsir adına yapılan yorumların, ayetlerin bağlamına ne kadar uygun olduğu incelenip açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Bilimsel Tefsir, Bağlam, Kur'ân ve Bilim.

ABSTRACT

THE PROBLEM OF OBSERVING CONTEXT IN VERSES EXAMINED IN THE NAME OF SCIENTIFIC TAFSIR

The verses of the Qur'an have been discussed and interpreted according to different perspectives throughout history. The aim of scholars who have different perspectives has been to understand the Qur'an in the most accurate way. For this purpose, within the framework of efforts to interpret the Qur'an, many types of tafsir and tafsir schools have emerged that deal with different subjects. One of them is the school of scientific tafsir, in which the verses in the Qur'an are discussed in terms of whether they contain scientific information or not. In this study, we aim to determine whether the verses of the Qur'an refer to the scientific facts revealed in the historical process as claimed, whether the verses have scientific aspects and whether the interpretations of the relevant verses made in the name of scientific tafsir are appropriate to their context. Because the appropriateness of the interpretation made to the context of the text and the meaning it means is of great importance in terms of understanding the text correctly.

The study starts with a general introduction to tafsir and its types, examines the historical adventure of scientific tafsir, the importance of complying with the context and consists of four main sections with the discussion of the context problem in the method of scientific tafsir.

In the study, the verses used in the scientific interpretation of the Qur'an were identified and the contexts of these verses from classical tafsir books were examined. In addition, in order to reach the real contexts of the verses, the first meanings understood by them from the tafsirs of the companions and the tâbiûn(followers) period were reached and these meanings were compared with the meanings reached by the scientific school of tafsir. In other words, it has been examined and explained how appropriate the interpretations made in the name of scientific tafsir to the context of the verses.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Scientific Tafsir, Context, Qur'an and Science.

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, ilmi ve tecrübeleriyle yol gösteren danışman hocam Sayın Dr. Mehmet ERGÜN'e, ilminden istifade ettiğim sevgili hocam Sayın Doç. Dr. Ziya ŞEN'e, yüksek lisans eğitimim sırasında desteğini hissettiğim fakültemizin değerli hocalarına, öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen, hep yanımda olan ve çalışmalarım sırasında manevi desteğini her zaman hissettiğim aileme yürekten teşekkür ederim.

Nuri BOZKURT

Manisa, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Konusu ve Amacı	2
Araştırmanın Metodu.....	4
Araştırmanın Kaynakları	5

BİRİNCİ BÖLÜM TEFSİR VE ÇEŞİTLERİ

1.1. Tefsirin Tanımı	7
1.2. Tefsirin Çeşitleri	8
1.2.1. Kaynakları ve Yöntemleri Bakımından Tefsirler	8
1.2.1.1. Rivayet Tefsiri	8
1.2.1.2. Dirayet Tefsiri	9
1.2.1.3. İşârî Tefsir	10
1.2.1.4. Lugavî/Filolojik Tefsir	10
1.2.1.5. Karma Yöntem	11
1.2.2. Yaklaşımları Bakımından Tefsirler	11
1.2.2.1. Mezhebî Tefsir.....	11
1.2.2.2. İlmî/Bilimsel/Fennî Tefsir	11
1.2.2.3. İctimaî Tefsir	12
1.2.3. Konu Merkezli Tefsirler	12
1.2.3.1. Ahkam Tefsiri.....	12
1.2.3.2. Konulu Tefsir.....	13

İKİNCİ BÖLÜM BİLİMSEL TEFSİR

2.1. Bilimsel Tefsirin Tanımı	14
-------------------------------------	----

2.2. Bilimsel Tefsir Anlayışının Doğuşu ve Tarihi.....	16
2.3. Bilimsel Tefsir Metodunu Benimseyenler ve Reddedenler Üzerine.....	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAĞLAM VE BAĞLAMA UYMA PROBLEMİ

3.1. Bağlamın Tanımı	27
3.2. Metinleri Anlama Açısından Bağlamın Önemi	29

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİLİMSEL TEFSİRDE BAĞLAM PROBLEMİ

4.1. Bilimsel Tefsirde Ele Alman Konular.....	37
4.2. Bilimsel Olarak Yorumlanan Ayetlerin Bağlamlarına Dair Eleştiri	38
4.2.1. Uçağın İcadı.....	38
4.2.2. Petrol ve Taşkömürünün Keşfi	40
4.2.3. Fotosentezin Sabah Başlaması.....	41
4.2.4. Ayın Yörüngesi ve Evreleri	43
4.2.5. Denizlerin Karışmaması	44
4.2.6. Kandaki Oksitlenme	47
4.2.7. Demirin İndirilmesi	48
4.2.8. Baldaki Şifa	50
4.2.9. Parmak İzi.....	51
4.2.10. Evrenin Genişlemesi.....	53
4.2.11. Big Bang (Büyük Patlama).....	54
4.2.12. Sütün Oluşumu	56
4.2.13. Yeryüzünün Eksiltilmesi	58
4.2.14. Anne Karnındaki Üç Karanlık Yer	61
4.2.15. Yeryüzünün Haber Vermesi	63
4.2.16. Uzay Araçlarının Keşfi.....	64
4.2.17. Yürüyen Dağlar	66

4.3. Kur’ân-ı Kerîm’e Yüklenilen Bilimsel Anlamın Eleştirisi 67

SONUÇ 71

KAYNAKÇA 74

KISALTMALAR

b.	: Bin, ibn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
cev.	: Çeviren
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
haz.	: Hazırlayan
hz.	: Hazreti
m.	: Miladi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s/ss.	: Sayfa sayısı/Sayfa aralığı
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
trsz.	: Tarihsiz
vs.	: Vesaire
v.dğr.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Problem Durumu

Kur'ân-ı Kerîm Allah tarafından, insanlığa hidayet yolunu gösterme ve rehber olma amaçlarıyla indirilmiş; mü'minler için şüphe içermeyen ve gösterdiği yol takip edildiği takdirde kurtuluşa götürecek olan kutsal bir kitaptır. Kur'ân'ın amaçlarının hasıl olabilmesi için onun metninin muhatapları tarafından okunup, anlaşılması ve nihayetinde kendisiyle amel edilmesi gerekmektedir.

Kur'ân'ın anlaşılması adına yapılmış tefsir çalışmalarından, 19 ve 20. asırlarda yaygınlaşmış olan bilimsel tefsir ekolüne göre Kur'ân, tüm ilimleri ve her şeyin bilgisini açık ya da kapalı olarak içeren bir kitaptır.¹ Bu tefsir ekolüne göre Kur'ân, insanlığa hidayet maksatlı hitap ederken; bunu fizik, kimya, biyoloji, matematik vs. gibi bilimlere de işaret ederek yapmaktadır. Hatta bilimsel tefsirciler tarafından, Kur'ân'ın gerçekten ilahî bir kitap olduğunun ispat edilmesi adına 19 ve 20. asırlarda ortaya çıkmış bilimsel keşifler ile ayetler arasında bağ kurulmaktadır. Yani onlara göre son iki asırda keşfedilen bilimsel konulardan 14 asır öncesinden Kur'ân-ı Kerîm'in bahsetmiş olması, Kur'ân'ın ilahiliğini ispat etmektedir. Aynı zamanda onlara göre Kur'ân'ın bilimsel konulara işaret ettiği ayetlerinin anlaşılması için çağdaş bilimlerin okunup, onlar hakkında da malumat sahibi olunması gerekmektedir.

Bilimsel ya da ilmî tefsir ekolüne Gazzâlî (ö. 505/1111), İbn Rüşd (ö. 595/1198), Ebu'l-Fadl el-Mürsî (ö. 655/1257), Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1209), Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1194/1780), İskenderânî (ö. 1305/1888), Kevâkibî (ö. 1321/1902), Gazi Ahmet Muhtar Paşa (ö. 1334/1919), Tantâvî b. Cevherî el-Mısırî (ö. m. 1940) ve Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942) gibi destek verip, eserlerinde ayetlerin bilimsel tarzdaki yorumlarına yer verenleri örnek verebileceğimiz gibi; İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtıbî (ö. 790/1388), Hüseyin ez-Zehebî (ö. 1977), Emin el-Hûlî (ö.

¹ En'âm 6/38, 59; Nahl 16/89.

1966) ve Âişe Abdurrahman (ö. 1998), Süleyman Gezer, Mustafa Öztürk ve Mehmet Akif Koç gibi bilimsel tefsir ekolüne karşı çıkan tefsirciler de vardır. Bunlar; Kur'ân'ın bilimsel verilere dayanarak tefsir edilmesinin sakıncalı olabileceğini, çünkü bu yaklaşımın gerçekliği sabit olmayıp değişkenlik gösterebilen bilimi baz aldığını ve insanları Kur'ân'ın hidayet ve rehberlik etme maksatlarından uzaklaştırabileceğini düşünmektedirler.

Kur'ân'ın bilimsel veriler ile alakalandırılarak tefsir edilmesi şeklinde tanımlanan bilimsel tefsir metodunun, tecrübe ve deneye dayalı olarak ilerleyebilen bilim ile arasındaki gerçek ilişkinin ve nüzullerinden asırlar sonra bulunmuş olan keşiflerle izah edilen ayet yorumlarının gerçekten bağlamlarına uygunlukları ele alınıp ortaya konulmalıdır. Zira Kur'ân'ın anlaşılması için 14 asır sonra ortaya çıkacak olan bir keşfin beklenmiş olması gibi sorunlu bir düşüncenin zuhur etmesi muhtemel hale gelebilmektedir. Bu yüzden bilimsel tefsir meselesinin ne olduğu, bu metodun hangi sebepler ile ortaya çıktığı ve ne gibi usuller izlediği açığa kavuşturulmalıdır.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

İnsanlara hayat rehberi ya da kılavuz olarak Allah tarafından indirilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm, tüm insanlığın hidayetini ve gerçek mutluluğunu hedeflemektedir.² Bununla birlikte dünya hayatının bir imtihan süreci olduğunu hatırlatarak, bu sürecin sonunda insanların cennet ya da cehennem gibi ödül veya cezalarının olacağını haber vermektedir.³ Kur'ân, hedeflerinin gerçekleşmesi adına insanlığa yeryüzünü iman, ahlak ve adalet gibi temel esaslar ile imar etme yolunda bazı yükümlülük ve sorumluluklar vermiştir. İnsanlara bu sorumluluklarının bilincinde olduğu ve yükümlülüklerini de yerine getirdikleri ölçüde dünya ve ahiret saadetine ulaşacaklarını bildirmektedir.⁴

Dünya ve ahiret saadetine ulaşmak için şüphesiz Kur'ân'ı doğru anlayıp, onu hayatımıza tatbik etmek gerektiği malumdur. Zira Kur'ân, doğru anlaşılmadan ne dini sorumluluk şuurunun ne doğru bir ahiret bilincinin ne de

² Yunus 10/57; A'râf 7/203; Neml 27/2; İsrâ 17/9; Bakara 2/277; Nisâ 4/122.

³ Bakara 2/155; Âl-i İmrân 3/142, 179; Mâide 5/94; Bakara 2/82.

⁴ Hûd 11/61; Bakara 2/30; Ebu'l-Kâsım el-Huseyn Râğıb el-İsfehânî, **el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân**, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Dârü'l- Kalem, Beyrut, 1991, s. 294.

emirleri hayata tatbik etmenin gerçekleşmesi mümkün olamayacaktır. Bu yüzden Kur'ân'ın doğru bir şekilde anlaşılması elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

Kur'ân'ın anlaşılma süreci nüzul döneminden itibaren başlamış, günümüze kadar gelmiş hâlâ da devam etmektedir. Bu anlama süreci en başlarda inen ayetlerin Hz. Peygamber tarafından açıklanması ve öğretilmesiyle olmuş, sonraki dönemde de nüzule şahit olan sahâbenin açıklamalarından faydalanılmasıyla devam etmiştir. İslam topraklarının genişleyip, Müslümanların farklı kültür ve medeniyetlere sınır olması sonucunda Kur'ân'ı anlama faaliyetleri bazı yorum farklılıklarını gerektirmiş, bu yorum farklılıkları da zamanla çeşitli tefsir ekollerinin doğuşuna kapı aralamıştır.⁶

Kur'ân'ı anlamak isteyen ve bu yaklaşımla Kur'ân'a yönelen birbirinden farklı dil, millet, ırk, kültür, eğitim seviyesi, karakter ve yapıdaki Müslümanlar, içinde bulunulan her dönemin imkân, ihtiyaç ve şartlarının da etkisiyle Kur'ân'ı yorumlama çabalarında bulundular. Bu çabalar sonucunda Kur'ân'a felsefî, siyasî, tasavvufî, fikhî, fennî/bilimsel vs. gibi birbirinden farklı yaklaşım tarzları ve ekoller ortaya çıktı. Müslümanlar Kur'ân'ı etkisinde bulundukları yaklaşım tarzları ile yorumlamaları sonucunda doğru ya da yanlış bazı sonuçlar elde ederek, Kur'ân hakkındaki fikirlerini oluşturmaya çalıştılar. Fakat Kur'ân hakkında yapılan kimi yorumlar, dönem şartlarının etkisinden dışarı çıkamadığı için, Kur'ân metninin asıl maksatlarından uzaklaşan bir profil sergileyebilmişlerdir. Bu profilin oluşmasının da Kur'ân'a kimi zaman ön kabul ve yargılarla kimi zaman tepkisel ve duygusal yaklaşımdan kimi zaman da Kur'ân metnini ilk muhataplarının anladıklarından bağımsız ele almaktan kaynaklanabildiği görülmüştür.⁷

Kur'ân-ı Kerîm'i doğru anlamak adına yapılacak çalışmalarda, bu metnin sahibinin maksatlarına daima bağlı kalınarak hareket edilmelidir. Zira Allah'ın Kur'ân'ı insanlara indirmekteki hidayet ve rehberlik gibi asıl

⁵ Mustafa Sağlam, **Tefsirde Anlam Kırılmaları**, Fecr Yayınları, Ankara, 2022, ss. 35-36.

⁶ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi 1**, Fecr Yayınları, Ankara, 1996, ss. 66-67.

⁷ Salih Kara, "Müfessirlerin Sahih Yorum Farklılıklarının Sebepleri", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, c. 11, sayı: 3, 2011, ss. 73-94.

maksatlarından uzaklaştığı takdirde, yapılacak yorumlarda asıl manayı yakalayamama, konuların bağlamlarının dışına çıkma ve ayetlerden alınması gereken mesajları alamama gibi sonuçları doğurması kaçınılmaz hale gelebilir.⁸ Yani Kur'ân ayetlerine, onları en güzel anlayan, ilk muhatapları olan sahâbe ve tâbiûnun anlayışlarından bağımsız ve onların verdikleri manalara uzak yorumlarda bulunmak, bizleri Kur'ân'ın gösterdiği, yönelinmesi gereken asıl meselelerden uzaklara itmesi muhtemel hale gelebilecektir. Bu ihtimali barındıran örneklerin çok olduğu, yani Kur'ân ayetlerini ilk muhataplarının anlayışlarından uzak ve bağlamlarından koparılmış bir şekilde ele alan anlayışlara örnek olarak, Kur'ân ayetlerini bilimsel verilerle açıklamaya çalışan bilimsel/ilmî/fennî tefsir ekolünü örnek olarak verebiliriz.

Bu çalışmamızın amacı; Kur'ân ayetlerini bilimsel veri ve keşiflerle birlikte ele alıp, Kur'ân'da bilimsel mucizelerin var olduğu fikrinden hareket eden ve bu yol ile Kur'ân'ın kutsallığını ortaya koymaya çalışan bilimsel tefsir ekolünde, Kur'ân ayetlerine bağlamlarına uygun bir şekilde yaklaşıp yaklaşılmadığını, sahâbe ve ilk dönem müfessirlerinin aktardıkları anlamlara ne derece bağlı kalındığını tespit etmektir. Aynı zamanda bu çalışmamız ile bilimsel tefsir ekolünde iddia edildiği gibi Kur'ân'ın bilimsel mucizelerin mevcut olup olmadığını ve böyle bir yorum tarzının olabilirliğini tespit etmeyi amaçlamaktayız.

Araştırmanın Metodu

Çalışmamızın konusu bilimsel tefsir metodundaki bağlamsal sorunları ele alan bir konu olması hasebiyle, genel olarak bu alandaki örneklerin taranmasıyla neticeye ulaşma yoluna gidildi. Kur'ân ayetlerinin birbirinden farklı bilimsel konulara dayandırılmış olması bizi bu konuları ve ilgili ayetleri tespit etmeye, sonrasında bu konuların dayandırıldığı ayetlerin ilk dönem ve sonraki müfessirler tarafından nasıl anlaşıldığının incelenip iddia edilen modern bilimsel yorumlar ile mukayese edilmesine yönlendirdi.

⁸ Kara, s. 76.

Çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; tefsir ilminin ne olduğunu ve çeşitlerinin neler olduklarını kavramsal olarak tanıtmaya çalıştık.

İkinci bölümde; tefsir çeşitlerinin içerisinde var olmuş olan bilimsel tefsirin doğuşundan itibaren hangi isimlerle anıldığını ve onun hakkında yapılmış tanımları, hangi dönemlerde hangi sebeplere binaen doğup ne zaman yaygınlaştığını aktararak tarifini yapmaya çalıştık. Ayrıca bu bölümde bilimsel tefsiri destekleyenlerin ve ona karşı çıkanların delilleri ve konu hakkındaki değerlendirmemiz bulunmaktadır.

Üçüncü bölüm; metinlerdeki anlam bütünlüğünün korunması için gerekli olan bağlamın ne demek olduğunu, tanımları ve yorumlarıyla içermektedir. Sonrasında metinlerdeki bağlam dışı anlamlandırmaların varlığı hakkındaki tartışmaları, devamında ise metinleri doğru anlayıp doğru yorumlamak için konuların bağlamlarına dikkat etmenin ne derece önemli olduğunun izah edildiği değerlendirmemiz bulunmaktadır.

Dördüncü yani son bölüm ise; ayetlerin bilimsel veriler ışığında yorumlandığı modern bilimsel tefsir konularının örneklerini, bu örneklerle yapılan yorum ve onlar hakkında bulunulan iddiaları içermektedir. Burada aktardığımız yorum ve iddiaların ilk dönem ve sonraki müfessirlerin anlayışları ile karşılaştırmasını yaptıktan sonra kendi değerlendirmelerimizi yapmaya çalıştık. Sonuç bölümünde de tezimizin genel mahiyetini özet şeklinde aktardık.

Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızın temel kaynağını Kur’ân-ı Kerîm ayetleri oluşturmakta olup, bu ayetlerin mealleri için de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir” adındaki eserinden faydalanılmıştır.⁹

Bilimsel tefsir metoduna dair mevcut örnekler, modern bilimsel iddialar ve bağlam konusu için bu alanlarda yazılmış akademik makale, tez, kitap, temel eser ve internet sitelerine başvurulmuştur. Başvurulan bu eserlerin detayları dipnot ve kaynakçada verilmiştir.

⁹ Hayreddin Karaman ve diğerleri, **Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, D. İ. B. Yayınları, Ankara, 2017.

Kur'ân ayetlerinde geçen konumuz ile ilgili olan temel ve garip kavramların kullanılagelmiş manaları için Arapça sözlük literatüründeki İbn Manzûr'un "Lisânü'l-‘Arab"¹⁰ adlı eseri gibi temel eserlere başvurduk.

İlgili ayetlerin sahâbe ve tâbiûn tarafından ilk anlaşıldığı ve tefsir edildiği şekillerine ulaşabilmek için ilk ve sonraki dönem müfessirlerin tefsirlerine başvurduk. Bu tefsirlere örnek olarak; Mücâhid b. Cebr'in (ö. 103/721) "Tefsîr", Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) "et-Tefsîrü'l-Kebîr", Süfyân es-Sevrî'nin (ö. 161/778) "Et-Tefsîr", Yahyâ b. Sellâm'ın (ö. 200/815) "Tefsîru Yahyâ b. Sellâm", Abdürrezzâk Es-San'ânî'nin (ö. 211-827) "Et-Tefsîr", Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) "Câmiu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân", Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) "Te'vilâtü'l-Kur'ân", Ebû İshâk es-Sa'lebî'nin (ö. 427/1035) "el-Keşf ve'l-Beyân", Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) "el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl", Fahreddin er-Râzî'nin "Mefâtîhu'l-Gayb", Muhammed Tâhir İbn Âşûr'un (ö. 1973) "et-Tahrîr ve't-Tenvîr" ve Vehbe Zuhayli'nin (ö. 2015) "Tefsîrü'l-Münir" adlı eserlerini sayabiliriz.

İlk ve sonraki dönem müfessirlerin tefsirlerine, Arapça kaynak eserlerin bulunduğu "el-Mektebetü's-Şâmile" adındaki program üzerinden erişim sağlanarak faydalanılmıştır. Tezimiz, saydığımız tüm eser ve kaynaklardan faydalanılarak fakat özgün bir üslup ile oluşturulmuştur.

¹⁰ Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, **Lisânü'l-‘Arab**, Dârü'l-Maarif, Kahire, Trsz.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEFSİR VE ÇEŞİTLERİ

1.1. Tefsirin Tanımı

Kur'ân, insanlığa yol gösterme ve rehber olma maksadıyla indirilmiş ve mü'minler için kutsallık ifade eden bir kitaptır. Bu metin muhatapları tarafından okunup, anlaşılıp ve nihayetinde kendisiyle amel edildiği takdirde insanların ahiret saadetini vaat etmektedir.¹¹ Böylesine önem arz eden metnin anlaşılması zaruri bir durumdur. Zira hiçbir metnin anlaşılmadan uygulanabilmesi mümkün değildir. Bu noktada Kur'ân'ın anlaşılması adına yapılan faaliyetler, temelde tefsir olarak adlandırılmaktadır. Kur'ân'ın yorumlanması ve tefsir edilmesi faaliyetlerinde bulunan uzmanların bilgi birikimleri, tutumları, dil becerileri ve yorum kabiliyetleri tefsir açısından ehemmiyetli olup, bu özellikler tefsiri içerik ve tarz bakımından etkilemektedir.

Tefsir kelimesi sözlükte “ortaya çıkarmak, üzerindeki örtüyü kaldırmak, keşfetmek, açıklamak ve anlaşılmasını sağlamak” anlamlarına gelen (فسر) veya (سفر) kelimelerinin (تفعیل) sigasındaki bir mastardır.¹² Ancak var olan muhtelif tefsir tanımlarında ise (سفر) kelimesinin daha çok maddi, (فسر) kelimesinin ise daha çok manevi açıdan bir açıklama olduğu da malumdur.¹³ Tefsirin kavram olarak tanımı pek çok müfessir tarafından yapılmıştır. Fakat tefsirin usûl ve içerik yönüne değinmiş şekliyle yapılmış olan şu geniş tanımı tercih etmekteyiz: “Ayetlerin nüzul sebeplerini, Mekkî ya da Medenî oluşlarının sistemini, muhkem ya da müteşâbih, nâsih ya da

¹¹ İsrâ 17/9; Bakara 2/82; Bakara 2/277; Nisâ 4/122; Rum 30/44; Mü'min 40/40; Buruc 85/11; Al-i İmrân 3/57; Hud 11/11; Maide 5/9.

¹² Râgıb el-İsfehânî, s. 412; İbn Manzûr, c. 4, s. 69; Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, **Tâcü'l-Arûs**, Dârü'l-Hidaye, Beyrut, 1987, c. 13, s. 323.

¹³ Emîn b. İbrâhîm b. Abdilbâkî el-Hûlî, **et-Tefsîr me'âlimü hayâtihî ve menhecühü'l-yevm**, el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Ammeti Li'l-kitâb, Kahire, 1944, s. 5.

mensuh, mutlak, mukayyed ya da mücmel olmalarının sebeplerini ve Kur'ân'ın kıssalarını bilmektir.”¹⁴

1.2. Tefsirin Çeşitleri

Kur'ân-ı Kerîm insanlığa rehber ve hidayet kaynağı olması ve insan hayatını Allah'a hakkıyla kul olma çerçevesinde bir sisteme sokmak ve onu hakikate yönlendirmek için hayat merkezli bir kitap olarak indirilmiştir.¹⁵ Bu kitabın hayatın tam ortasından mesajlar veriyor olması, onun sürekli ve doğru anlaşılması gereken bir kitap olarak bilinmesini sağlamıştır. Hayatın içinde yaşanan bir kitap olması için öncelikle anlaşılması gereken bu kitabın anlaşılması ve yorumlanması çabaları nübüvvetin ilk dönemlerinden itibaren başlamıştır. Bu çerçevede günümüze kadar gelmiş yüzlerce tefsir çalışmasından bahsedebiliriz. Tefsir alanında çalışılmış tüm eserleri vasıflarına göre sınıflandıracak olursak; kaynakları ve yöntemleri bakımından tefsirler, yaklaşımları bakımından tefsirler ve konu merkezli tefsirler olarak üç ana başlıkta ayırabiliriz.¹⁶

1.2.1. Kaynakları ve Yöntemleri Bakımından Tefsirler

1.2.1.1. Rivayet Tefsiri

Rivayet tefsiri adından da anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber, onun sahâbesi ve tâbiûndan ulaşan sözler yoluyla Kur'ân'ın tefsir edilmesidir.¹⁷ Bu metodu savunanlara göre Hz. Peygamber'den sadır olmuş tefsir rivayetlerine sahâbe şahit olmuş ve sonraki nesillere de aktarmışlardır. Bu şekilde aktarılmış olan tefsir rivayetleri, ilk müfessir olan Hz. Peygamber'den gelmiş olması sebebiyle Kur'ân'ı anlamada büyük önem arz etmektedir. Hatta bu görüşün bazı destekçilerine göre rivayet tefsiri dışındaki metotlar makbul

¹⁴ Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammed b. Bahadır ez-Zerkeşî, **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Mektebetu Darı't-Turâsî'l-Arabî, Kahire, Trsz., c. 2, s. 148.

¹⁵ Mü'min 40/54; Bakara 2/97; Nahl 16/64; Kasas 28/43.

¹⁶ Hikmet Koçyiğit, “Tefsirlerin Sınıflandırılması Meselesi”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 31, sayı: 31, 2014, s. 65.

¹⁷ Ali Karataş, “Tefsîr İlminde Rivayet Algısı”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, c. 18, sayı: 1, 2018, s. 29.

görülmemektedir.¹⁸ Rivayet tefsiri metodunun başlıca örneklerinden bahsedecek olursak, Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) “Câmiu'l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi'l-Kur’ân”; Ferrâ el-Begavî'nin (ö. 516/1122) “Me‘âlimü't-tenzîl”; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) “Tefsîrû'l-Kur’âni'l-Azîm” ve Süyûtî'nin (ö. 910/1505) “Ed-Dürrü'l-Mensûr” eserlerini zikredebiliriz.

1.2.1.2. Dirayet Tefsiri

Hiz. Peygamber hayattayken Müslümanlar Kur’ân-ı Kerîm ayetleri hakkında anlamadıkları konuları doğrudan ona sorarak öğrenebilmeleri ile beraber aynı zamanda aklen yorumlamayla çözüme kavuşturmaları gereken durumlar da var olmuştur.¹⁹ Aynı zamanda Peygamberimizin vefatından sonra Kur’ân’ın, genişleyen topraklardaki farklı kültür ve milletlerden oluşan Müslümanlar tarafından anlaşılması ve açıklanması için akli yorumlara başvurma zaruri bir hal almıştır. Böylece rivayet tefsirinin çözüm bulamadığı noktaları tamamlamak amacıyla Kur’ân’ın akli izahlarla açıklandığı dirayet tefsir metodu ortaya çıkmıştır.²⁰ Bu metoda rey tefsiri de denmektedir ve tarihte birçok tartışmaya konu olduğu bilinmektedir.²¹ Tartışmalar genel olarak rey ile tefsirin caiz olup olmadığı hakkında süregelenmiştir. “Rûhu'l-Meânî” isimli tefsirin sahibi Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin (ö. 1271/1853) “*Meşhur olan düşünceye göre rey ile tefsir yasaklanmıştır. Bununla ilgili Nesaî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'deki hadisleri kanıt olarak ileri sürerler. Fakat bu hadisler bu yasaklamaya kanıt olarak kabul edilemez. Çünkü bu hadislerin sağlamlığıyla ilgili görüş ayrılıkları mevcuttur. Bununla*

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, Mısır, 1967, c. 1, s. 32.

¹⁹ Muâz b. Cebel hadisi için bkz. Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, **Sünen-ü Ebî Dâvûd**, “Akziye:11”, thk. Şuayb el-Arnâvut v. dğr., Dârü'l-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 2009; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî **Sünen-i Tirmizî**, “Ahkâm: 3”, Daru İbn Kesir, Beyrut, 2007.

²⁰ Muhyiddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleymân el-Kâfiyeci, et-**Teysîr fi Kavâ'id-i İlmi't-Tefsîr**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s. 7.

²¹ Mustafa Karagöz, “Tefsirde Rivayet-Dirayet Ayırımının Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti”, **Bilimname Dergisi**, c. 5, sayı: 2, 2004, ss. 45-60; Abdullah Aygün, “Tefsirlerin Rivayet-Dirayet Ayırımının Sorunları”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 4, sayı: 8, 2015, ss. 140-160.

beraber rey ile tefsirin ve içtihadın caizliği ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de birçok kanıt mevcuttur."²² görüşü de bu tartışmaya örnek teşkil etmektedir.

Dirayet tefsiri alanda telif edilmiş olan eserlerden bazıları şunlardır: İmam Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) "Te'vîlâtü'l-Kur'ân"; Fahreddin er-Râzî'nin "Mefâtîhu'l-Gayb"; Beydâvî'nin (ö. 685/1286) "Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl" ve Neseî'nin (ö. 710/1310) "Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl".

1.2.1.3. İşârî Tefsir

Tasavvufî anlayışın ürünü olarak keşf ve ilham ile Kur'ân ayetlerinin yorumlanmasıyla ortaya çıkmış tefsirler, işârî tefsir olarak adlandırılmaktadır. Bu tarz tefsiri savunanlar Kur'ân ayetlerinin batını anlamlarının var olduğunu ve bu anlamlar elde edilmedikçe de Kur'ân'ın tam anlamıyla anlaşılamayacağı görüşündedirler. Onlara göre kavramların görünen anlamlarının ötesinde bazı esas anlamlar vardır ve onlara ulaşmak gereklidir.²³ İşte bu kastettikleri anlamlara ulaşma yollarının kişisel olması sebebiyle işârî tefsir metodu, geçerliliği sürekli tartışılmış olan bir tarz olmuştur.²⁴ Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'ye (ö. 412/1021) ait olan "Hakâiku't Tefsir"; Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî'ye (ö. 465/1072) ait olan "Letâifü'l-İşârât"; İsmâîl Hakkı Bursevî'ye (ö. 1138/1725) ait olan "Rûhu'l-Beyân" ve Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'ye (ö. 1270/1854) ait olan "Rûhu'l-Meânî" adındaki eserler bu metodun bazı örnekleridir.

1.2.1.4. Lugavî/Filolojik Tefsir

Kur'ân'ı dil cihetinden açıklayan filolojik tefsir metodu, onu bir metin olarak ele alıp dilinin inceliklerini ve üslubunu ele alarak incelemektedir.²⁵ Kur'ân ilimleri ile ilgili yapılmış çalışmalar da bu tefsir metodunun konusuna

²² Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'î'l-Meşânî**, Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1994, c. 1, s. 13.

²³ İbn Acîbe, **et-Tefsîrü'l-Kebîr lil-Fâtîha**, thk. Bessâm Muhammed Barûda, Darü'l-Hâvi, Beyrut, 1999, c.1, s. 133.

²⁴ Muhammet Vehbi Dereli, "İşârî Tefsîrlerin Geçerliliği ve Problemleri Üzerine", **DEÜİFD**, sayı: 34, 2011, ss. 129-147.

²⁵ Müsâ'id b. Süleymân b. Nâsır et-Tayyâr, **et-Tefsîru'l-Lügavî li'l-Kur'ânî'l-Kerîm**, Darü İbni'l-Cevziyye, Riyad, 2000, s. 38.

girmektedir. Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ'nın (ö. 207/822) “Me’âni’l-Kur’ân”ı; Ebû Ubeyde Ma’mer b. Müsennâ'nın (ö. 209/824) “Mecâzü’l-Kur’ân”ı ve Ebû İshâk ez-Zeccâc’ın (ö. 311/923) “Me’âni’l-Kur’ân”ı bu metodun bazı örnekleridir.

1.2.1.5. Karma Yöntem

Karma yöntem olarak adlandırılan tefsir metodunda Kur’ân açıklanmaya çalışılırken rivayet, dirayet ve filolojik metotlardan faydalanılmıştır. Karma yöntem alanında Fahreddin er-Râzî'nin “Mefâtihu’l-Gayb” adındaki eserinin başta gelmesiyle birlikte, 20. yüzyılda yazılmış tefsirlerin birçoğunda karma yöntem kullanılmıştır.²⁶

1.2.2. Yaklaşımları Bakımından Tefsirler

1.2.2.1. Mezhebî Tefsir

İslam düşünce tarihinde birçok farklı fikirlere sahip mezhepler/gruplar var olmuştur. Bunlardan kimisi zamanla varlığını yitirmiş, kimisi de yaşamaya devam etmiştir. İslam’ın asıl kaynağı Kur’ân-ı Kerîm’i anlama ve açıklama hususunda farklı fikir ve yorumlara sahip olan mezhepler/gruplar, kendi anlayışları çerçevesinde görüşlerinin doğruluğunu kanıtlamak için Kur’ân’a ve Sünnete başvuruyorlardı. Bu çerçevede geçerli ya da geçersiz sayılan tefsirler tartışmasına girmeden, sadece mezhepler etrafında var olmuş tefsir ekollerini Mutezile, Şia, Hâricî, Kur’âniyyûn ve Kâdiyânî tefsir ekolleri olarak sayabiliriz.²⁷

1.2.2.2. İlmî/Bilimsel/Fennî Tefsir

²⁶ Abdülhamit Birışık, “Tefsîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Tdv Yayınları, İstanbul, 2011, c. 40.

²⁷ Takıyyüddîn İbn Teymiyye, *Mukaddime fi usûli’t-tefsîr*, Müessesetü’r-Reyyân, Lübnan, 2002, s. 111-112; M. Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve’l-müfessirûn*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 2000, c. 1, ss. 368-382, c. 2, ss. 189-206, 235-255, 280-299.

Günümüzde “bilimsel tefsir” olarak adlandırılan fakat “ilmî tefsir” ya da “fennî tefsir” olarak da anılan tefsir metodunda Kur’ân’da var olduğu iddia edilen bazı bilim dallarıyla alakalı ayetler, bilimsel veriler ışığında yorumlanmakta ve bu çerçevede tefsir oluşmaktadır.²⁸ Bilimsel tefsir metodu hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan birisi de “Kur’ân ibarelerindeki bilimsel ıstılahları açıklamaya, onlardan çeşitli ilimleri ve felsefi görüşleri çıkarmaya çalışan bir tefsir çeşididir.”²⁹ Bu tefsir metodunu savunlar olduğu gibi karşı çıkanlar da var olmuştur. Bilimsel tefsir konusu tezimizin ana konusu olduğu için burada bu kadar açıklama yapmakla yetineceğiz.

1.2.2.3. İctimaî Tefsir

İctimaî yani toplumsal/sosyolojik olarak adlandırılan bu tefsir metodunun bu şekilde isimlendirilmesinin ana sebebi, toplumsal sorunlara Kur’ân’dan çözümler getirmeye yönelik yorumlar ve açıklamalar ihtiva etmesinden dolayıdır.³⁰ 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlayan bu tefsir metodu zamanla cereyan eden siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlara Kur’ân’da cevaplar aramıştır. Muhammed Abduh (ö. 1905) ve Reşîd Rızâ’nın (ö. 1935) “Tefsirü’l-Menâr”ı; Mustafa el-Merâğî’nin (ö. m. 1945) “Tefsîrü’l-Merâğî”si; Seyyid Kutub’un (ö. 1966) “Fî Zılâli’l-Kur’ân”ı ve Mevdûdî’nin (ö. 1979) “Tefhîmü’l-Kur’ân”ı bu metodun bazı örnekleridir.

1.2.3. Konu Merkezli Tefsirler

1.2.3.1. Ahkam Tefsiri

Kur’ân-ı Kerîm’in hükümlerini açıklayan tefsirler olarak kısaca açıklamak mümkün olan bu tefsir metodu “Ahkâmü’l-Kur’ân” ya da “fıkhi

²⁸ İbn Rüşd, **el-Keşf ‘an minhâci’l-edille**, (Çev., Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s. 286-287; Veyssel Güllüce, **Bilimsel Tefsirde Usûl**, Aktif Yayınları, Erzurum, 2007, s. 7; Ömer Çelik, **Tek Kaynak İki İrmak: Kur’ân’dan Teknolojik Yansımalar**, Işık Akademi Yayınları., İzmir, 2009, s. 50.

²⁹ Zehebî, c. 2, s. 417.

³⁰ Zehebî, c. 2, s. 380, 382.

tefsir” adıyla da bilinmektedir.³¹ Bu alanın ilk örnek eseri Mukâtil b. Süleyman’ın (ö. 150/767) “Tefsîrû’l-hamsi mi’e âye mine’l-Kur’ân” adındaki tefsiridir. Ahkam ayetleri ibâdât, muâmelât ve ukûbât olarak üç ana konuya ayrılarak, ibadetler, aile hukuku, medeni hukuk, ceza hukuku, harp ve sulh hukuku ve iktisadi konuları içermektedir.³² Tahâvî’nin (ö. 321/933) “Ahkâmü’l-Kur’ân” adındaki eseriyle ve Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî’nin (ö. 671/1273) de “el-Cami’ li-ahkâmi’l-Kur’ân” isimli eseri bu metodun bazı örnekleridir.

1.2.3.2. Konulu Tefsir

Kur’ân-ı Kerîm’in toplumsal bir kitap olması ve ayetlerin de olaylara göre tedricen indirilmesi sebepleriyle surelerin muhtevastaki konular farklılık arz etmektedir. Bazen farklı surelerde aynı konudan, aynı surede de farklı konulardan bahsedilmektedir. İşte bu farklılıklar sebebiyle Kur’ân’ın daha kolay anlaşılabilmesi için, müfessirlerce aynı konulardaki ayetler toplanmış, bu ayetlerin bütününe göre yorumlar ve açıklamalar getirilerek Kur’ân’ın maksatları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu tefsir türüne “mevdu’î” tefsir de denmekte olup, örneklerini 20. yüzyılda vermeye başlamıştır.³³ Muhammed Mahmûd el-Hicâzî’nin (ö. 1974) “Vahdetü’l-Mevdû’iyye fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”; Âişe Abdurrahman’ın “eş-Şahsiyyetü’l-İslâmiyye” ve Muhammed el-Gazzâlî’nin (ö. 1996) “Nahve tefsîrin mevzû’iyyîn li-süveri’l-Kur’âni’l-Kerîm” adlı eserleri bu metodun bazı örnekleridir.

³¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, **Ahkâmü’l-Kur’ân**, (nşr. Ebu Üsame İzzet el-Attar), Beyrut, 1997; Nüreddîn İtr, **Ulûmü’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Dârü’l-Hayr, Şam, 1993, s. 103.

³² Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîrû’l-hamsi mi’e âye mine’l-Kur’ân/Beş Yüz Ayetin Tefsiri**, (Çev., Beşir Eryarsoy), İşaret Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 5-7.

³³ Ömer Dumlü, **İbn Teymiye ve Konulu Tefsir**, Anadolu Yayınları, İzmir, 1999, s. 55; Mustafa Müslim, **Kur’ân Çalışmalarında Yöntem**, (Çev., Salih Özer), Fecr Yayınları, Ankara, 1998, s. 36.

İKİNCİ BÖLÜM

BİLİMSEL TEFSİR

2.1. Bilimsel Tefsirin Tanımı

19. yüzyılda pozitivizmin etkisiyle İslam aleminin gündemine girmiş³⁴ ve günümüzde de mevcut olan, kimilerince eleştiri almış kimilerince de makbul görülmüş bilimsel tefsir, “tefsirü’l-ilmî (İlmî tefsir)”, “bilimsel tefsir” ya da “fennî tefsir” olarak da anılan bir tefsir çeşididir.³⁵ “Tefsirü’l-ilmî/ilmî tefsir” olarak adlandırılmasının sebebi ilim kelimesinin Arapça eserlerde çoğunlukla deneye dayalı pozitif bilimler manasında kullanımından dolayıdır.³⁶ Ülkemizde ise bu ekol, ilim ile bilim kavramları arasındaki farklılıktan dolayı “bilimsel tefsir” adıyla isimlendirilmektedir. Çünkü ülkemizde ilim kavramı ile dini ilimler, bilim kavramı ile de pozitif/fennî ilimler kastedilmektedir.³⁷ Bununla birlikte ilmî tefsir kullanımının dil ve içerik yönüyle uygun olmadığını ve bilimsel tefsir metodunu “Bilimselci Kur’ân Yorumu” tabiriyle isimlendirmenin daha makul olduğunu savunanlar da mevcuttur.³⁸

Aşağıda bilimsel tefsir metodunu kabul eden, kabul etmeyen ya da onu bazı yönleriyle eleştiren araştırmacı ve bilginlerin bilimsel tefsir hakkında yapmış oldukları bazı tanımlara yer verilmiştir:³⁹

³⁴ 19. yüzyılda bilimsel tefsir metodunun eser vermiş bilinen temsilcileri olarak Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî, Seyyid Abdurrahmân b. Ahmed el-Kevâkibî, Tantâvî b. Cevherî el-Mısrî sayılabilir.

³⁶ Dücan Cündioğlu, "Tefsirde Helenizm, 'Bilimsel Tefsir' Zaafı ve Eleştirisi", **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, Sayı:4, 1993, s. 153.

³⁷ Güllüce, “Kur’ân’a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi”, **Tarihten Günümüze Kur’ân’a Yaklaşımlar**, İlim Yayma Vakfı Kur’ân ve Tefsir Akademisi, İstanbul, 2010, s. 377.

³⁸ Mustafa Öztürk, “Bilimselci Kur’ân Yorumlarının Genel Kritiği”, **Kur’ân ve Pozitif Bilim Sempozyumu Kitabı**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur’ân Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 27 Nisan 2019, s. 217.

³⁹ Bilimsel tefsir hakkında daha fazla tanım için bkz. İbrahim Hilmi Karslı, “Kur’ân’ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar”, **Diyanet İlmî Dergi**, c. 46, sayı: 3, 2011, ss. 79-94; Celal Kırca, “Kur’ân ve Modern Bilim” (İlişkisi-Sahaları-Sorunları), **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 2, sayı: 15, 2012, s. 23; Ahmed Ömer Ebu Hâcer, **et-Tefsîru'l-ilmî li'l-Kur’ân fi'l-mîzân**, Dâru Kuteybe, Beyrut, 1991, s. 66; Ali Eroğlu, **Tarihte Tefsîr Hareketi ve Tefsîr Anlayışları**, Ekev Yayınları, Erzurum, 22002, s.112.

“İlmî tefsir, müfessirin, Kur’ân’ın i’câzının onun vasıtasıyla keşfedileceği Kur’ân’da mevcut olan ontolojik işaretler ile tecrübi bilimin buluşları arasındaki bağlantıyı keşfetme uğraşından ibarettir.”⁴⁰

“İlmî tefsir, taraftarlarının Kur’ân’daki ibareleri ilmi nazariye ve ıstılahlara mecbur bıraktığı ve bütün çabayı muhtelif ilimlerin mevzularını ve felsefi görüşleri Kur’ân’daki cümlelerden çıkarmaya harcadıkları tefsirdir.”⁴¹

“İlmî tefsir, Kur’ân ibarelerine ilmi ıstılahları hâkim kılmak, muhtelif ilimlerin ve felsefi görüşlerin çıkarılmasında Kur’ân ibarelerinden yardım almaktır.”⁴²

“İlmî tefsir manalarını izah edecek ve meramını açıklayacak teorik ve pratik yönleriyle yeni kozmik ilimlerin kullanıldığı tefsirdir.”⁴³

“Müfessirin, Kur’ân ibarelerini bilimin ispat ettiği şeylerin ışığında anlamaya ve Kur’ân’ın, nüzul döneminde bilinmeyen bu dakik bilimsel meseleleri ihtiva ederek Allah’ın kelamı olduğunu göstermesi açısından, icaz sırlarından bir sırrını ortaya çıkarmaya çalıştığı tefsir çeşididir.”⁴⁴

Bilimsel tefsirin mahiyeti açısından savunucularının yapmış oldukları tariflere baktığımızda, bu ekolde genellikle bilimsel bilgilerden yararlanılarak ayetlerin tefsir edilmesi anlayışının hâkim olduğunu anlıyoruz. Bilimsel tefsir ekolüne karşı çıkanların da yaptıkları tariflerde, karşı çıkma sebeplerinin genellikle yine bu anlayış olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü bilimsel tefsir metoduna karşı çıkanlara göre, bu metotta Kur’ân’ın her şeyi ve her ilmi konuyu içerdiği anlayışı temel olmuş,⁴⁵ aynı zamanda bu metodun Kur’ân’ı bilime onaylatma ya da bilimi Kur’ân’dan üst bir otorite olarak kabul etme sonucuna götürebilmektedir.⁴⁶ Bilimsel tefsiri tanımlayanlar arasında bilimsel

⁴⁰ Fehd b. Abdurrahmân b. Süleyman er-Rûmî, **İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-karni'r-râbi' 'aşer**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997, c. 2 s. 549.

⁴¹ Abdülmecid Abdüsselâm el-Muhtesib, **İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-asri'r-rahîn**, Mektebetü'n-Nehdati'l-İslâmiyye, Amman, 1982, s. 247.

⁴² Zehebî, c. 2, s. 474; Emin el-Hûlî; **Kur’ân-ı Kerîm Tefsirinde Yeni Bir Metod**, (Çev., Mevlüt Güngör), Kur’ân Kitaplığı, İstanbul, 1995, s. 41.

⁴³ Yusuf el-Karadâvî, **Kur’ân’ı Anlamada Yöntem**, (Çev., M. Nurullah Aktaş) Nida Yayınları, İstanbul, 2015, s. 435.

⁴⁴ Ahmed Ömer Ebu Hâcer, ss. 66-67.

⁴⁵ İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtıbî, **el-Muvâfakât: İslami İlimler Metodolojisi**, (Çev., Mehmed Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 1990, c. 2, ss. 77-78, c. 3, s. 335.

⁴⁶ Zehebî, c. 2, ss. 430-432; Süleyman Gezer, **Kur’ân’ın Bilimsel Yorumu**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009, s. 17.

tefsirlerin felsefi bilgileri ihtiva etmesini savunanlarla beraber, buna karşı çıkıp sadece fenni ve tabiat ilimlerinin bulunmasını savunanlar da olmuştur.⁴⁷

2.2. Bilimsel Tefsir Anlayışının Doğuşu ve Tarihi

Hız. Peygamber hayatta iken Kur'ân'ın anlaşılması ve açıklanması için başvurulması gereken başka bir kaynağa ihtiyaç yoktu. Onun vefatından sonra fetihlerle genişleyen İslam topraklarının yabancı milletlere komşu olması ve devamında farklı milletlerin İslam'a girmesi tefsire olan ihtiyacı getirmiştir. Bu ihtiyaç çerçevesinde her dönemde kendi şartlarına uygun farklı konularda tefsirler ortaya çıkmıştır.⁴⁸ Bilimsel tefsir de Gazzâlî'den günümüze kadar uzanan süreçte dönem dönem kesintilere uğrayarak ve ona ait yaklaşımların çeşitliliğiyle⁴⁹ varlığını sürdürmüştür; 20. asırda da bilimsel verilerle Kur'ân'ı tefsir etme metodu olarak bir ekol haline gelip varlığını ortaya koymuştur. Bilimsel tefsir metodunun günümüzdeki halini alması, 19. asırda Batı'da meydana gelen bilimsel gelişmelerin ve İslam'a (bilim ile uyuşmadığı hatta çatıştığı yönünde) yöneltilen iddialara karşı savunma çabalarının tesirleriyle olmuş ve bu dönemden itibaren yoğun ilgi görmüştür.⁵⁰

Bilimsel tefsir konusuna “İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn” ve “Cevâhirü'l-Kur'ân” isimli eserlerinde genişçe yer veren ve felsefi-tasavvufi yönleriyle bilinen Gazzâlî bilimsel tefsiri belirgin hale getirmiştir.⁵¹ Bir İslam filozofu olan İbn Rüşd de Allah'ın insanları, mahlukat üzerinde tefekküre yönlendirdiğini ve dinin kainatı bilmeye teşvik ettiğini söyleyerek kendi

⁴⁷ M. Sait Şimşek, **Günümüz Tefsîr Problemleri**, Esra Yayınları, İstanbul, 1995, s. 79; Rûmî, c. 2 s. 549.

⁴⁸ Kutbettin Ekinci, “Bilimsel Tefsîrin Tefsîr Olma Sorunu”, **Bilimname Dergisi**, c. 2019, sayı: 37, 2019, s. 171.

⁴⁹ Bilimsel tefsîre yaklaşımları ele aldığımızda onun farklı cihetlerinin olduğunu anlıyoruz. Bunlardan birincisi; Kur'ân'ı bilimsel/teknolojik çabalar çerçevesinde yorumlamak. İkincisi; Kur'ân'ın mucizevi oluşunu ortaya koymak amacıyla, Kur'ân'da güncel bilimsel/teknolojik çalışmalara ya da icatlara atıfların olduğunu iddia etmek. Üçüncüsü ise; Kur'ân'ın tüm ilimleri ihtiva ettiğini iddia etmektir. Bkz. Güllüce, “Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsîr”, **Kur'ân ve Pozitif Bilim Sempozyumu Kitabı**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'ân Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 27 Nisan 2019, ss. 119-120.

⁵⁰ Şimşek, s. 99; Kırca, “Kur'ân ve Modern Bilim...” ss. 103, 105.

⁵¹ Celal Kırca, **İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'ân'a Yönelişler**, Tuğra Yayınları, İstanbul, 1993, s. 218.

döneminde bilimsel tefsiri savunmuştur.⁵² Bilimsel tefsir metodunu zamanının şart ve imkanlarına göre tefsire tatbik eden ilk müfessir ve güneş, ay ve yıldızlar hakkında derin düşünmenin doğruluğunu ısrarla savunan Fahreddin er-Râzî'dir.⁵³ Râzî'yi takip eden dönemde Kur'ân'ın her şeyi ihtiva ettiğini, ilimlerin asılları olan konularına Kur'ân'ın delaletinin olduğunu⁵⁴ ve tıp, astronomi, gemicilik, ziraat, dokuma, örme ve inci işçiliği gibi alanların temelini de Kur'ân'da var olduğunu savunan Ebû'l Fadl el-Mürsî bilimsel tefsir metodunun 13. asır temsilcisi olarak bilinmektedir.⁵⁵ 18. asırda da Erzurumlu İbrahim Hakkı bilimsel tefsirin bir temsilcisi olmuş ve bu alanda "Mârifetnâme" adında eser vermiştir.⁵⁶

Dücan Cündioğlu'nun bilimsel tefsir hakkındaki çalışmasından, 19 ve 20. yüzyıllardaki bilimsel tefsir çabalarının Müslümanların Batılılaşma hareketi ile birlikte anlaşılması gerektiğini çıkarabiliriz.⁵⁷ Zira İslam dünyasının Rönesans sonrası ortaya çıkan ilerlemelere teknik anlamda yetişememesi, 19. yüzyılda batıya karşı tepkisel bir durumun zuhuru sebeptir. Bu anlamdaki tepkiselliğin tefsir ilmine yansımaları da 'bilimsel tefsir' olarak görmekteyiz. Bahsettiğimiz tepkiselliğe Fransız tarihçi Ernest Renan'ın İslam'ın ilerlemeye ve gelişmeye engel teşkil eden bir din olduğuna dair 1883'te ortaya attığı fikre karşı Müslümanların, Kur'ân'ın bilimselliğine -on üç asır önce kimsenin bilmediği henüz yeni dönemde keşfedilebilen teknolojik gelişmelerin Kur'ân'daki varlığına- dair yaptığı yorumları örnek olmaktadır.⁵⁸ Bilim ile din arasında ilgi kurularak yapılan, pozitif bilimler ile Kur'ân ayetlerini yorumlama çabalarını aslında Müslümanların batı karşısındaki durumunu çözüme kavuşturma ve her konuda kalkınmalarını sağlama çabaları olarak da görebiliriz.⁵⁹

⁵² İbn Rüşd, **Faslü'l-makâl**, (Çev., Nevzad Ayasbeyoğlu) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1955, s. 62.

⁵³ Celal Kırca, **Kur'ân ve Bilim**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 40.

⁵⁴ Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, el-Matbaatü'l-Ezher, Mısır, 1900, c. 2, ss. 277-278.

⁵⁵ J.J.G. Jansen, **Kur'ân'a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar**, Fecr Yayınları, Ankara, 1993, s. 74.

⁵⁶ İbrahim Hakkı Erzurûmî, **Mârifetnâme**, Veli Yayınları, İstanbul, 1981, s. 228.

⁵⁷ Cündioğlu, s. 153.

⁵⁸ Mustafa Öztürk, **Kur'ân Tefsîr ve Usûl Üzerine**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, ss. 30- 31.

⁵⁹ Karşlı, s. 440.

Son iki yüzyıl içerisinde tabiat bilimlerini kullanıp, bilimsel tefsir metodunun örneğini veren müfessirler olarak öncelikle; “Keşfü’l-esrârî’n-nûrâniyyeti’l-Kur’âniyye” adındaki eseriyle Muhammed b. Ahmed el-İskenderânî’den⁶⁰ ve İslam dünyasının batı karşısındaki kötü durumunun sebebini Müslümanların pozitif ilimleri bırakıp yalnız dini ilimlerle ilgilenmelerine bağlayarak bir öz eleştiri yapan, “Tabâ’i’u’l-İstibdâd ve Mesâri’u’l-İsti’bâd” adındaki kitabıyla Abdurrahmân b. Ahmed el-Kevâkibî’den bahsedebiliriz.⁶¹ Yine bilimsel tefsir metodunun ülkemizdeki ilk temsilcilerinden ve Osmanlı paşası olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın “Serâirü’l-Kur’ân fî Tekvîni ve İfnâi ve İâdeti’l-Ekvân” adındaki eseri bu ekolün ülkemizdeki ilk örneklerindendir.⁶² Kur’ân-ı Kerîm’in tümünü bilimsel yorumlama tarzı ile tefsir eden ilk müfessir olarak, 25 ciltlik “Cevâhirü’l-Kur’ân” adında telif ettiği eseriyle Tantâvî b. Cevherî el-Mısırî’yi örnek verebiliriz. Onun bu eseri resimli ilk tefsir eseri olması yönüyle dikkat çekmektedir.⁶³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın da “Hak Dini Kur’ân Dili” adındaki tefsiri, bilimsel tefsir ekolünün bir örneği olarak kabul edilmektedir.⁶⁴

Bilimsel tefsire karşı duranları düşündüğümüzde hemen akla gelen ilk isim olarak, “el-Muvâfakât Fî Usûlü’ş Şerîa” isimli eseriyle meşhur olan İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtıbî’den;⁶⁵ günümüzdeki bilimsel tefsir anlayışını benimsemeyip karşı çıkanlar olarak da, Hüseyin ez-Zehebî, Emin el-Hûlî⁶⁶ ve Âişe Abdurrahman’dan bahsedebiliriz.⁶⁷ Ülkemizden bilimsel tefsir metoduna destek verenlere Celal Kırca, Veysel Güllüce ve Salih Akdemir’i; karşı çıkanlara ise Süleyman Gezer, Kutbettin Ekinci, Mustafa Öztürk, Mehmet Akif Koç’u örnek verebiliriz.

⁶¹ Abdurrahman Ateş, “Geçmişten Günümüze Tefsir Okulu”, **Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, c. 2, sayı: 4, 2002, s. 124.

⁶² İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 450.

⁶³ Kırca, İlimler ve Yorumlar..., s. 49.

⁶⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’ân Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, c. 1, s. 35.

⁶⁵ Yusuf el-Karadâvî, **Kur’ân’ı Anlamada Yöntem**, Nida Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 442-444.

⁶⁶ Karadâvî, s. 437.

⁶⁷ Ekinci, s. 172.

Bilimsel tefsiri destekleyenlerden bahsedebileceğimiz gibi ona karşı olanların varlığından da söz edebiliriz. Zira bu metodun meşruluğu hakkında zaman zaman tartışmalar var olmuştur. Bu tartışmalar daha çok ilk devirlerden ziyade, son iki asırda varlığını hissettirmiştir.⁶⁸

2.3. Bilimsel Tefsir Metodunu Benimseyenler ve Reddedenler Üzerine

Kur'ân ayetlerine bilimsel tefsir bakış açısıyla yönelip, onları güncel bilimsel verilerle açıklamaya ve yorumlamaya çalışma eğilimi, tefsir tarihinin bazı devrelerinde destek bulmuştur. Bilimsel tefsiri destekleyenlerin bazı ayetleri, hadisleri ve sahâbe sözlerini kendilerine dayanak olarak ileri sürdükleri bilinmektedir. Aşağıda bu delilleri tek tek inceleyerek, bunlara yapılan itirazları da aktarmaya çalışacağız.

Bilimsel tefsiri destekleyenlerin hemfikir oldukları ve çoğunlukla temel olarak ileri sürdükleri iddiaları, Kur'ân'ın tüm ilimleri içerdiği ve her şeyin bilgisinin açık ya da kapalı olarak Kur'ân'da var olduğu fikridir. Bu görüşü aşağıdaki ayetlere dayandırmaktadırlar.

Yerde yürüyen canlılar ve (gökte) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra sadece Rablerinin huzurunda toplanacaklardır. (En'âm 6/38)

Gaybın (bilinemeyen şeylerin) anahtarları, yalnızca O'nun yanındadır; onları O'ndan başkası bilemez. Karada ve denizde ne varsa hepsini bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır. (En'âm 6/59)

O gün kendilerinden her ümmete bir şahit göndereceğiz (getireceğiz). Seni de bunların üzerine şahit olarak getirmiş olacağız. Bu Kitabı sana, her şey için bir açıklama, Müslümanlar için de bir rehber, rahmet ve müjde olarak indirdik. (Nahl 16/89)

⁶⁸ Güllüce, “Destekleyenler ve Karşı Olanlar...”, s. 123.

Kur'an'da her bilginin var olduğu düşüncesini⁶⁹ delillendirmek için zikredilen bu ayetler hakkında bazı tartışmalar süregelmıştır. Bu tartışmalar, “kitap” kelimesiyle Kur'an'ın mı yoksa Levh-i Mahfuz'un mu kastedildiğı konusu etrafındadır.⁷⁰ İlgili ayetlerin en saf ve öz anlamını yakalamak adına ilk dönem müfessirlerinin yorumlarına ve nakillerine başvurmak elzemdir. Zira Kur'an'ın nüzulüne yakınlıkları sebebiyle onların görüşleri ve şahitlikleri kastedilen anlama ulaşmak için önem arz etmektedir.

Kur'an'da her bilginin var olduğunu ve dolayısıyla bilimsel hakikatleri de içerdığını savunanlara göre, yukarıdaki ayetlerde geçen ‘kitap’ kelimesi ile Kur'an'ın kastedilmiş olması gerekmektedir. Fakat tefsir çalışmalarının ilk örneklerini ortaya koyan Mukâtil b. Süleyman'a göre ilgili ayetlerdeki ‘kitap’ lafzı ile kastedilen ‘Levh-i Mahfuz’dur.⁷¹ Tefsir çalışmalarının ilk dönemlerinden aktarılan bu bilgiye ve Şâtıbî'nin ilgili ayetlerdeki “eksik bırakılmayan şeyler”den maksadın kulluk ile sorumluluklar, “Kitap”tan maksadın ise “Levh-i Mahfuz” olduğı yorumlarına⁷² göre Kur'an'da bilimsel hakikatlerin ve dahi her şeyin ilminin var olduğunu savunanların iddiasının zayıfladığını görmek mümkün hale gelmektedir. Çünkü görüyoruz ki müfessirlere göre zikredilen ayetler, ya ‘kitap’ kelimesi ile ‘Levh-i Mahfuz’u kastetmiş ya da ihtiva olarak bilimsel-teknolojik verileri değil kulluk ile sorumluluklara dikkat çekmiştir. Ayrıca Şâtıbî, Kur'an'ın yıldızlar, ay, güneş vs. gibi varlıklardan bahsetmesinin, nüzul sürecinde muhatap alınan milletin bilgisi dışında olan bir durum olmadığını ve Kur'an'ın hitabını, hitap edilen Arap milletin kültürü ve lisanını baz alarak yaptığını söylemektedir.⁷³ Yani Hz. Peygamber o dönemde Araplara İslam mesajını tebliğ ederken onların bilmediğı şeylerden bahsetmiyordu.

Bilimsel tefsiri destekleyenler yukarıdaki düşünciyi yani “Kur'an'da her şey vardır” düşüncesini desteklemek adına Abdullah İbn Mesud'a nispet

⁶⁹ Âlûsî, c. 7, ss. 144-145.

⁷⁰ Hasan Yılmaz, “Kur'an'da Her Konu ve Bilgi Var mı?”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 26, 2006 ss. 187-202.

⁷¹ Mukâtil, c. 1, s. 560.

⁷² İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtıbî, **el-Muvâfakât fî usûlü's şerîa**, Dârü'l-Mârifet, Beyrut, 2001, c. 2, ss. 78-79.

⁷³ Şâtıbî, c. 2, ss. 389-390.

edilen rivayeti⁷⁴ delil olarak göstermektedirler. Rivayete göre bir kadının Abdullah b. Mes'ûd'a (ö. 32/652) dövme yaptırmanın hükmünü sorduğunda, İbn Mesud'un bunun Allah tarafından lanetlendiğini söylemesi üzerine kadın bu hükmün Kur'ân'da bulunmadığını söyler. Abdullah b. Mes'ûd da *"Peygamber size ne verdiyse alın, neyi de yasakladı ise ona son verin."*⁷⁵ ayetini okuyarak peygamberin hükümlerinin Kur'ân hükümleri ekseninde olduğunu, dolaylı yoldan bu hükmün de Kur'ân'ın hükmü olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde İmam Şafî'ye 'hacda iken arı öldürmenin hükmü' sorulduğunda, bir şey gerekmeyeceği cevabına istinaden, soran kişi bu hükmün Kur'ân'da olmadığını söyleyince İmam Şafî de yine Haşr suresinin 7. Ayetini okuyarak cevap vermiştir.⁷⁶ İbn Mesud'un ve İmam Şafî'nin cevabından, Hz. Peygamberin dini/ahlaki konudaki hükümlerinin Kur'ân'ın ahkâmının içinde olduğuna ve ikisinin birbirlerini tamamlayıcı iki unsur olduğuna dikkat çekmeye çalıştıklarını anlıyoruz. Bu cevaplara göre dini/ahlaki konuların dışındaki bilimsel-teknolojik gelişmelerin Kur'ân'da var olduğuna inanmanın zorlama bir yorum olacağı ortaya çıkmaktadır.

Bilimsel tefsiri destekleyenler Kur'ân'da insanların kıyamete kadar zamanla bulabilecekleri bazı bilimsel gerçeklerin ve icatların var olduğunu,⁷⁷ bununla da Kur'ân'ın gerçekten Allah'ın kelamı olduğuna işaret ederek mü'minlerin imanını arttırdığını⁷⁸ iddia etmektedirler. Onlara göre Kur'ân, her asra birbirinden farklı anlamlar ve farklı hakikatler sunarak kendisini ispat etmektedir.⁷⁹ Bu görüşlerini şu ayetlere dayandırmaktadırlar:

"Kur'ân'ın hak olduğu meydana çıkıncaya kadar onlara çevrelerinde ve kendilerinde bulunan kanıtlarımızı göstereceğiz. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?" (Fussilet 41/53)

"Ve O'nun bildirdiklerinin gerçekliğini bir zaman sonra öğreneceksiniz." (Sâd 38/88)

Yukarıdaki ayetlerde gelecek zaman ile belirtilerek gösterilecek olan hakikatler hakkında bilimsel tefsirciler, kıyamete kadar bilimsel olarak ortaya

⁷⁴ Tirmizî, **Sünen-i Tirmizî**, "Libâs: 25".

⁷⁵ Haşr: 7.

⁷⁶ Celâlüddîn es-Süyûtî, c. 2, ss. 1025-1027.

⁷⁷ Seyyid Kutub, **Fî Zilâli'l-Kur'ân**, Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1980, c. 1, s. 18; Güllüce, "Destekleyenler ve Karşı Olanlar...", ss. 127-128.

⁷⁸ Jansen, s. 97.

⁷⁹ Mustafa Müslim, **Mebâhis fi icazi'l-Kur'ân**, Darü'l-Müslim, Riyad, 1996, s. 156.

çıkacak olan icat ya da keşiflerin kastedildiği yorumunu yaparken; ilk dönem müfessirlerinden Ebû İshâk es-Sa'lebî (ö. 427/1035), “el-Keşf ve'l-Beyân” adlı tefsirinde İbn Abbâs (ö. 68/687) ve Katâde b. Diâme'den (ö. 117/735) naklettiği rivayetlere göre, ‘çevrelerinde ve kendilerinde’ gösterilecek olan kanıtlar olarak ilerdeki icat ya da keşiflerin değil, geçmişte yaşamış eski kavimlerin uğradıkları azaplı sonlarının ve yaşanılacak hastalıklar ve belaların hatırlatılmasıyla kafirlerin tehdit edildikleri yorumunu yapmışlardır.⁸⁰ Aynı tefsirde Sâd suresinin yukarıdaki ayetiyle ilgili olarak yine İbn Abbâs ve Katâde'den nakledilen rivayetlere göre, ‘bir zaman sonra öğreneceksiniz’ ifadesindeki öğrenilecek zamanın kıyamete kadar olan sürede yani dünya hayatında değil, ölümden sonra ya da kıyamet gününde olacağı yorumu yapılmıştır.⁸¹

Bilimsel tefsir metodunu savunanlardan Muhammed Tâhir İbn Âşûr'a göre; nüzul döneminde inen ayetlerin yüzyıllar sonra açığa çıkacak olan manalar ve keşfedilecek bilimsel veriler içermesi fikri makuldür. Ona göre ayetler nüzule ilk muhatap olan Hz. Peygamber ve sahâbenin anladıkları dışında da manalar içerebilir, yeni manalar doğurabilir hatta ayetler yüzyıllar sonra ulaştığı farklı nesiller tarafından onlara bu ayetleri ulaştıranlardan daha iyi anlaşılabilir.⁸² Muhammed İzzet Derveze (ö. 1984), İbn Âşûr'un bu anlayışının Allah'ın, Kur'an'ın gizemlerini Hz. Peygambere açıklamayıp yüzyıllar sonra gelecek olan nesillere açıklaması ve Hz. Peygamber'in ilahi mesajları tam olarak anlamaması demek olabileceğini ve böyle düşünmenin İslam inancına aykırı olacağını ifade etmektedir.⁸³

Hicretin ikinci asrında vefat etmiş olan Mukâtil b. Süleyman'ın tefsirinde de Sâd suresinin 88. ve Fussilet suresinin 53. ayetlerinde geçen ‘öğreneceksiniz’ ya da ‘göstereceğiz’ ifadelerindeki maksadın, ilerde yapılacak olan Bedir savaşında kafirlerin katledileceklerine dair Allah'ın bir tehdidi olduğu yorumu yapılarak, bu tehdidin aynı zamanda Saffat suresinin 174-175. ayetlerinde de (*Ey Rasulüm! Şimdi sen o inkarcıları kendi hallerine*

⁸⁰ Ebû İshâk es-Sa'lebî, **el-Keşf ve'l-beyân**, Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 2002, c. 8, s. 300.

⁸¹ Sa'lebî, c. 8, s. 219.

⁸² Muhammed Tâhir İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, Dârü't-Tunus, Tunus, 1984, c. 1, s. 45.

⁸³ Muhammed İzzet Derveze, **et-Tefsîrü'l-hadîs**, Dârü'l-Garb el-İslamî, Tunus, 2008, c. 2, ss.7-8.

bırak. Hallerini gör onların, ilerde kendileri de görecekler.) aynı şekilde yapıldığı geçmektedir.⁸⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere ayetlerde gelecek zaman kipiyle ifade edilen durumlar, nüzulü takip eden yakın gelecek zaman ile ilgili olup, iddia edildiği gibi ayetler her zamana ya da her yüzyıla ‘birbirinden farklı mesajlar’ vermemektedir. Aksi olsaydı Kur’ân’ın ayet ayet indirilişine tanık olan sahâbe, Kur’ân’ı anlamamış olacaktı ki bu da kabul edilebilir bir durum değildir. Çünkü bu tarz yaklaşımlar Kur’ân’ı, muhatapları tarafından anlaşılamayan ya da ne zaman anlaşılacağı belli olmayan muallak bir kitap haline getirmektedir.

Bilimsel tefsir metoduna karşı olarak bilinen Şâtıbî, Kur’ân’ın tüm ilimlerin temelini ihtiva ettiği ve bunlarla hidayete ışık tuttuğu anlayışının tersine, Kur’ân’ın bu konuları amaç edinmediğini ve yine de bahsettiği bazı ilmi durumların o dönemki Arapların bilgi seviyesinin dışında olmadığını ifade eder. Çünkü ona göre; Kur’ân, asıl amaç ve dikkat çekilen noktalar olarak hidayet, iman, ahlak ve ibadetler gibi konulara önem vermiş; Kur’ân’a bu konuların dışındaki bilimsel konuları nispet etmenin sınırları aşmak olabileceği yönünde uyarılarda bulunmuştur.⁸⁵ Zehebî de bu konuyu belagat yönüyle eleştirirken; Kur’ân’ın tüm ilimleri kapsaması fikrinin Kur’ân’a bir noksanlık getirebileceğini, çünkü Kur’ân’ın indirilmesinden asırlar sonra zuhur eden ilmi gelişmeleri kastetmesinin, Kur’ân’ın nüzul zamanındaki muhataplarının yani sahâbenin ilgili ayetleri anlamadıklarını dolayısıyla da muhatabın durumuna dikkat edilmeden hitap edildiği yorumunu doğruladığını ifade eder. Bu da Kur’ân’ın belîğ oluşuna (belagat) aykırı bir durum olmaktadır.⁸⁶

Zehebî aynı zamanda ‘kesin olmayan, hatasını fark ettiğinde kendini yalanlama ihtimali olan ve deneme yanılma yoluyla ilerlemeye çalışan’ bilimin Kur’ân’a kaynak olarak kabul edilmesinin inanca zarar vereceğini ve Kur’ân’ın kesinliğine gölge düşüreceğini ifade etmektedir. Bununla beraber o, Kur’ân’ın muhteviyatının ve maksadının hidayet, iman, ahlak ve ibadetler gibi konular olduğuna, bunlar dışında bilimsel verilerle Kur’ân’ı

⁸⁴ Mukâtil, c. 3, s. 654.

⁸⁵ Şâtıbî, c. 2, ss. 70-79.

⁸⁶ Zehebî, c. 2, ss. 490-493.

yorumlamaya çalışmanın mükellef olunan asıl meseleler ile arayı açacağına işaret etmektedir.⁸⁷

Bilimsel tefsirin destekçileri, bu metodun gerekliliğine dikkat çekmek adına, tefsir çeşitlerinden fıkhi ya da kelami tefsirlere kıyaslama yaparak bilimsel tefsirin de bir tefsir olabileceğini söylemektedirler. Zira onlara göre tefsirin fıkhi ya da kelami çeşitleri olabiliyorsa güncel bilimsel verileri de konu alan tefsirler olabilmelidir.⁸⁸ Onların bu kıyaslamasında kıyas edilenler aynı özellik ve muhteviyatta olmadığı için doğru kabul edilmemektedir. Çünkü fıkıh ya da kelam gibi ilimler, vahyi bir kaynak olarak kabul eder ve bunun üzerine açıklamalarda bulunur. Fakat modern bilimler vahyi bir kaynak olarak kabul etmez ve çalışmalarını, buluşlarını vahiyden hareketle yorumladıklarını da iddia etmezler. Onlar gözlemi, deneyi ve tecrübeyi kaynak olarak kabul ederler. Eğer fıkıh ya da kelam gibi ilimlerin vahyi kaynak olarak kabul ettiği gibi modern bilimler de vahyi kaynak olarak kabul etselerdi, mesela bir icat ya da buluş keşfedilmeden önce Kur’ân’dan ilham alınarak Kur’ân üzerine çalışma yapılarak bulunsaydı bilimsel tefsir de fıkhi ve kelami tefsirler gibi bir tefsir çeşidi olarak değerlendirilebilirdi.⁸⁹ Bu anlayışa göre, bir buluşun Kur’ân üzerinde çalışılarak bulunması konusu tarihte ya da günümüzde vaki olmadığına ve alanlarının farklılığı sebebiyle bilimin de Kur’ân’ı bir kaynak olarak görme ihtimalinin mümkün olmadığına göre bilimsel tefsirin bir tefsir olarak kabul edilmesi imkansız olmaktadır.

Bilimsel tefsir metodunun eleştirilen ve bir problemi olarak ileri sürülen bir başka konusu da onun Kur’ân’a dilsel açıdan yaklaşım tarzıdır. Problem olarak görülen şey, Arapça nazil olmuş Kur’ân ayetlerinin Arapça dilinin tabiatına aykırı bir şekilde yorumlanması ve bazı kavramlara Kur’ân’ın ayet ayet indirildiği dönemde vahyin muhatabı olan Arap milletinin bilmediği ve yüklenmediği manaların yüklenmesidir. Konuya örnek olarak, Nuh suresinin 14. ayetinde⁹⁰ geçen “أَطْوَارًا” kelimesine “evrimleşme” anlamının verilmesi;⁹¹ Yusuf suresinin 19. ayetinde⁹² “kervan” anlamında

⁸⁷ Zehebi, c. 2, ss. 493-495; Cündioğlu, s. 168.

⁸⁸ Kırca, “Kur’ân ve Modern Bilim...” ss. 15, 21.

⁸⁹ Ekinci, s. 176.

⁹⁰ “Halbuki, o sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır.”

⁹¹ Güllüce, “Destekleyenler ve Karşı Olanlar...”, s. 135.

kullanılan “سَيَّارَةٌ” kelimesine “araba” anlamının verilmesi; Alak suresinin 2. ayetinde⁹³ geçen “عَلَقَ” kelimesine “embriyo” anlamının yüklenmesi gösterilebilir.⁹⁴ Zehebî bu problemi, ayetlerin indirildiği dönemden asırlar sonra ortaya çıkan yeni anlamlar ile tefsir edilmesinin, ayetlerin anlamlarının yeni çıkan anlamlar olduğunu iddia etmenin ve bu yeni anlamlar ile güncel bilimsel buluşlara işaret etmenin hem akla hem de mantığa aykırı olacağını ifade etmektedir.⁹⁵ Özetle bilimsel tefsirin dilsel açıdan eleştirisi; Kur’ân’da muhataba kullanılan bir kelime, kullanıldığı ve anlam bulduğu dönemin anlayışının dışında anlamlandırılabilir mi? Asırlar sonra bu kelimeye, dilin canlılığından kaynaklanan mana değişimi ya da genişlemesi sebebiyle yeni anlamlar da eklendiğinde, ayetler bu yeni anlamlar ile yorumlanabilir mi? soruları etrafında cereyan etmektedir.

Bilimsel tefsir metodunu savunanlar, Kur’ân’ın bilim ile bir zıtlık ya da çelişki içerisinde olmadığını ve İslam’ın gelişmeye engel olmadığını ortaya koymak için yegane yolun bilimsel tefsir yapmak olduğuna inanırlar.⁹⁶ Bu düşünceye karşı olarak, İslam’ın bilim ile çatışmadığını kanıtlamanın bilimsel tefsir yapmakla mümkün olamayacağını düşünenler, doğruluğunun kesinliğinde şüphe olmayan Kur’ân’ın, kesinliği kaybolabilme ihtimali olan ve tecrübi olması sebebiyle sürekli değişkenlik gösterebilen bilim ile yorumlanmasının, Kur’ân’ı bilim karşısında küçük düşürmek anlamına gelebileceğini ifade etmektedirler.⁹⁷ Bizce de bu karşı çıkış yabana atılacak bir eleştiri değildir. Zira bilim denilen şey deney, gözlem ve tecrübeye dayanarak ilerlemelerde bulunmaktadır. Gözden kaçan ya da henüz bilgisine ulaşamamış bir konu ilerde ortaya çıktığında önceden verilen hükümleri değişebilmektedir. Hatta tam tersini bile söyleyebilmektedir.⁹⁸ O halde

⁹² “Bir kervan gelmiş sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca “Müjde! Müjde, işte bir oğlan!” dedi. O’nu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu.”

⁹³ “O, insanı “alak” dan yarattı.”

⁹⁴ Ekinci, s. 177.

⁹⁵ Zehebî, c. 2, s. 498.

⁹⁶ Tantâvî b. Cevherî el-Mısırî, **Cevâhirü'l-Kur’ân**, Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016, c. 1 ss. 49-50; Güllüce, “Destekleyenler ve Karşı Olanlar...”, s. 139.

⁹⁷ Muhyiddin Baltacı, **Dirâsetün fi't-tefsîr ve usûlihî**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, ss. 198-199; Abdurrahman Er-Rûmî, **Menhecü'l-medreseti'l-akliyyeti fi't-tefsîr**, Dârü'l-Hidâye, Beyrut, 1982, c. 1, ss. 271-273.

⁹⁸ Bu konuda dönemin hâkim bilimsel anlayışı olarak Dünyanın düz olduğu ve dönmediği hakkında yapılan yorumlar için bkz. Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn

bilimin hükümlerine kesin olmayan veriler olarak bakılabilir. İnanç konusu olarak Kur'ân'ın hakiki oluşunda bir kesinlik olup, şüpheyi yer vermemektedir. O yüzden şüpheli olan bilim ile şüpheyi yer vermeyen inanç sistemini yorumlamak ne kadar doğru olmaktadır? Amaç her ne kadar İslam ile bilimin uyum içinde olduğunu göstermeye çalışmak olsa da bu çaba amacına ulaşmamaktadır. Çünkü iki şeyin uyum içinde olduğunu iddia etmek için o iki şeyin aynı konuda, aynı alanda ya da benzer noktalarda bulunması gerekir. Bilim ile İslam'ın uyumunu göstermeye çalışmak için de bilim ile İslam'ın aynı alanda olması gerekmektedir. Fakat İslam bir inanç sistemi, bilim ise beşerî, tecrübi ve deneye dayalı merhalelerle olgunluğa erişmeye çalışan bir sistemdir. İkisinin çatışma içinde ya da birbirine mâni olduğu iddialarını çürütmek, onları zoraki yorumlarla barıştırmakla değil, ikisinin konusunun, alanının ve amaçlarının farklı olduğu gösterilerek yapılmalıdır. Çünkü Kur'ân insanların hakikate ulaşmalarını isteyen ve onların hidayetini esas alan bir kitaptır. İçerdiği tüm konular da bu amaca yöneliktir.⁹⁹ Yani insanları bilimsel açıdan geliştirmeyi ve teknolojik ip uçları vermeyi amaçlayan bir kitap değildir. Eğer öyle olsaydı henüz 19. yüzyılda keşfedilen ve Kur'ân'da izlerinin olduğu iddia edilen icatlar, Kur'ân'ın ilk muhatapları tarafından bulunmalıydı ve bilimsel/teknolojik açılardan Müslümanlara ilham verip onları geliştirmeliydi.¹⁰⁰ Tarihimizde Kur'ân'dan hareket ederek bir icatta bulunma örneğine rastlanmaması da bu eleştiriyi haklı çıkarmaktadır.

Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, **Mefâtîhu'l-gayb**, Darü'l-İhya, Beyrut, 1998, c. 2 ss. 335-336.

⁹⁹ Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed el-Merâgî, **Tefsîrû'l-Merâgî**, Matbaatü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, Kahire, 1965, c. 17, s. 24; Hülî, **et-Tefsîr me'âlimü hayâtihi** ... ss. 26-27; Kutub, c. 1, ss. 179-181.

¹⁰⁰ Zehebî, c. 2, ss. 490-493.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAĞLAM

3.1. Bağlamın Tanımı

İngilizcede “context”, Arapçada ise “siyak” şeklinde de tabir edilen¹⁰¹ bağlam sözlükte; “olaylar, haller, bağlantılar ağı ve bunlar arasındaki ilişki” anlamına gelmektedir.¹⁰² Dilbilim terminolojisinde bağlamın birçok çeşitlerini saymak mümkün fakat biz bağlamın, tefsir hakkında büyük ehemmiyete sahip olan iç bağlam ile dış bağlam¹⁰³ kavramları çerçevesinde ıstilahî olarak yapılmış bazı tanımlarını aşağıda aktardık.

Bağlam; bir ifadenin nerede, neden ve neyden esinlenilerek ifade edildiğini ortaya koymak olarak anlaşılmış olup,¹⁰⁴ genelde siyak ve sibak kavramlarının bağlam ile benzer olduğu da ifade edilmiştir.¹⁰⁵ Çünkü siyak ve sibak ile de anlatılmak istenen ifadenin maksadı ve hedefi ortaya çıkarılmak istenmektedir.

Bağlam, metin ya da sözlerde kullanılmış ifadelerin hangi anlamlarda kullanıldıklarını tespit etme imkânı veren ve metni kuşatan bir bütün, doğru anlama ulaşmada vazgeçilmez bir unsurdur.¹⁰⁶

Bağlam; bir ifade veya görüngünün anlamını belirlemede katkısı olan koşulların tümü; bir konuşmanın bir yazının veya bir olayın öncesi ve sonrası, bir önceki pasaj veya kelimeyle irtibatlı olmasıdır.¹⁰⁷

Bağlam; ifadelerin arka ve önlerindeki fikirlere münasipliği, söylenen kelamın hangi mekân ve çevrede söylendiği, kendisiyle meydana gelip yine kendisiyle kavranabilen, aralarında belli bağların olduğu anlam örgüsüdür.¹⁰⁸

¹⁰¹ Mustafa Ünver, **Kur’ân’ı Anlamada Siyakın Rolü**, Sidre Yayınları, Ankara, 1996, s.79.

¹⁰² Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, 1998, c.1, s. 196.

¹⁰³ Sağlam, s. 161.

¹⁰⁴ Nihat Uzun, **Bağlam ve Kur’ân’ın Anlaşılması Üzerine**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016, s. 14.

¹⁰⁵ Uzun, s. 15.

¹⁰⁶ Fatih Tiyek, **Kur’ân’ı Anlamada Bağlamın Rolü**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015, s. 61.

¹⁰⁷ Ömer Demir ve Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992, s. 46.

Bağlam; kısımların meydana getirdiği bütünlük ve bu bütünlükteki kısımların mekân ve zamanlarına uyması anlamına gelip,¹⁰⁹ anlatımın metnine ve tarihine atıf yapmaktadır.¹¹⁰

Bağlam, cümleleri var eden sözcüklerin bir birliktelik meydana getirerek kavramları anlatmasıdır. Aynı zamanda bağlam, bir anlatımda bulunan sözcüklerin ait oldukları bütünün ismidir.¹¹¹

Bağlam, metinlerde ifade edilen sözcüklerden daha kapsamlı manalar içermesinden dolayı, doğru olmayan manaların ortaya çıkmasını engelleyici bir usul¹¹² olarak ele alınmıştır.

Bağlam; cümlelerdeki manaların doğru ya da yanlış anlaşılabilmesi durumlarında, cümlelerin sahiplerine danışılmasının pek imkân dahilinde olmamasından dolayı manaların sağlamalarının yapılabilmesi ya da onaylanabilmesi için kullanılan bir tekniktir.¹¹³

Bağlam, iç ve dış bağlam olarak ele alındığında; iç bağlamın, söylenenlerin ifade ediliş tarzını, dış bağlamın ise söylenenlerin neden ve hangi ortamda ifade edildiğini gösterdiği anlaşılmaktadır.¹¹⁴ Biraz daha açarsak, muhataplara iletmek istenen fikirlerin anlaşılması için ifade dilen sözcüklerin ve cümlelerin, ifadenin içeriği ve maksadıyla olan bağını iç bağlam; ifadenin ortaya çıktığı tarihî, sosyal ve kültürel koşulları ile olan bağını da dış bağlam göstermektedir.¹¹⁵ Buna göre metin ve ifadelerin tam anlaşılabilirliklerinin sağlanabilmesi için o metin ve ifadeleri anlama çabalarında iç ve dış bağlamın dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir.

Kur'ân ayetlerinin bağlamı ile de surelerin içerisinde mevcut olan anlam bölümlerinin her birisinin kendi içinde bütünsel olarak ele alınması, hangi ortam ve koşullarda nazil olduğunun tespit edilmesi, ayetlerinin

¹⁰⁸ H. P. Rickman, **Anlama ve İnsan Bilimleri**, (Çev., Mehmet Dağ), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1992, s. 108.

¹⁰⁹ Ünver, s. 14.

¹¹⁰ Ünver, ss. 72-75.

¹¹¹ Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yayınları, 2007, c. 3, s. 524.

¹¹² John c. Condon, **Kelimelerin Büyülü Dünyası**, (Çev., Murat Çiftkaya), İnsan Yayınları, Ankara, 1995, ss. 159-162.

¹¹³ Düccane Cündioğlu, **Kur'ân'ı Anlamanın Anlamı**, Fecr Yayınları, Ankara, 1995, ss. 180-181.

¹¹⁴ Celal Kırca, "Kur'ân'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri", **Bilimname Dergisi**, c. 2014, sayı: 1, 2014, s. 19; Ahmet Muhtar Ömer, **İlmü'd-Delale**, Dârü'l-Âlemi'l-Kütüb, Kahire, 1988, ss. 68-74.

¹¹⁵ Tiye, s. 13.

cimbızlanmadan ve konularının ortasından konuşulmadan, bütüncül olarak yorumlanmasını kastetmekteyiz.

3.2. Metinleri Anlama Açısından Bağlamın Önemi

Dilin, insanların birbirleriyle iletişim ve bağlantı kurma aracı olması yönüyle insan hayatında büyük öneme sahip olduğu malumdur. Dil, konuşmacı ile dinleyici arasındaki konunun ya da metnin anlaşılmasını sağlamaktadır. İnsanlar arasında bilgi, kültür, ahlak, dil, konuşma tarzları ve seviye farklılıklarının var olması, konuşmacı ile dinleyici arasında sağlıklı ve tam anlam bağının yakalanmasını etkileyebilmektedir.

Konuşan ile dinleyen, yazar ile okuyan veya hatip ile muhatap arasında anlatılan ile anlaşılanın kastedilen mesaj olup olmadığı tartışma konusu olagelmıştır. Anlatılan ile anlaşılan arasında bir uyumun var olması, verilmek istenen mesajın doğru anlaşıldığı anlamına gelmektedir. Bu uyumun oluştuğu zeminlerde ortada bir anlama sorunu olmamaktadır. Muhatabın anladığı şeyin hatibin anlattığı maksatlara uygun olması için hatibin ifadelerinin iç ve dış bağlamının bilinmesi gerekmektedir. Zira ifadelerin metin içi bağlantılarının, hangi ortam, koşul ve iklimde söylendiğinin bilinmesi, ifadelerin maksatlarını ve gerçek anlamlarını açığa çıkaracak, dolayısıyla da hatibin anlattığı ile muhatapın anladığı şey tam bir uyum içerisinde olabilecektir. Yani “meselenin bağlamına hâkim olan dinleyicinin kolaylıkla anlayabildiği bir diyalog, metne döküldüğünde, meselenin bağlamına hâkim olmayan okuyucu tarafından anlaşılamayabilir ya da yanlış anlaşılabilir.”¹¹⁶

Hiçbir sözlü ya da yazılı ifade, içinde bulunduğu mevcut bağlamından bağımsız ortaya çıkamaz.¹¹⁷ Çünkü mevzu bahis söylemlerin konusu, tarafların durumu, cereyan eden mekân, çevre ve şartlar gibi faktörler ifadelerin manalarını tayin eden faktörlerdir.¹¹⁸ Örneğin bir metinde yazılı olarak geçtiğini farz edeceğimiz “akşam eve gelince görürsün” ifadesinde

¹¹⁶ Ahmet Öz, **Kur’ân’ı Anlamada Bağlam**, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 47.

¹¹⁷ Düccane Cündioğlu, **Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamanın Tarihi**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 3-4.

¹¹⁸ Cemal Çakır, “Bağlam”, **Felsefe Ansiklopedisi**, Etik-us Yayınları, İstanbul, 2003, c. 2, ss. 59-60.

anlam, bu sözü söyleyenin o anki durumuna ve hangi sebeplerle söylediğine göre şekil alabilmektedir. Bu ifade, çocuğuna kızmış ve ona akşam eve gidince ders verecek bir babanın sözü olabileceği gibi aynı zamanda çocuğuna hediye almış bir babanın hediyesini merak eden çocuğuna söylediği söz de olması muhtemeldir. Bu yüzden bir metni ya da bir ifadeyi anlamak için onu işitmek ya da okumak yeterli olmamaktadır.

Aynı zamanda metinleri anlamada dil bilgisi kurallarını bilmek gerekli bir durumdur. Fakat bir ifadeyi doğru anlamak için o ifadenin sadece dilbilgisi kurallarını ve sözcüklerinin hangi anlamlarda olduklarını bilmek yeterli olmamaktadır. Sözcüklerin anlamlarını ve dilbilgisi kurallarını bilmenin yanında, ifadelerin doğru anlamlarına ulaşmak için bağlam bilgisinin ehemmiyeti oldukça fazladır. Çünkü ifadeler ya da metinler mutlaka bir bağlamda meydana gelerek var olurlar.¹¹⁹

Celal Kırcı'nın "ayetler nazil oldukları dönemin renklerini ihtiva ederler" şeklindeki ifadesi, metin ile bağlamın bir bütün olduklarına işaret etmektedir.¹²⁰ Yani metinlerin ifade edildiği diller, içerisinde birbirinden farklı dokular ve şartlar içerebilmektedir. Dillerin içerdiği bu farklı doku ve şartlar dikkate alındığında, doğru ve metinlerin maksadına uygun bir iletişim ve anlam bağı kurulabilmektedir. Zira "dilın kültürel dokusunu anlamadan metinleri anlamak mümkün olmamaktadır. Çünkü dil, kültürel unsurların ifade edildiği söz kalıplarıdır."¹²¹ ifadesi de bu durumu izah etmektedir. Bu anlamda, metinleri ya da ifadeleri anlamak amacıyla yapılan faaliyetlerde sözlerin ve kavramların sosyo-kültürel bağlamlarından bağımsız bir biçimde incelenmesinin, kastedilen asıl manalara ulaşma noktasında yetersiz kalılabileceğini söyleyebiliriz.¹²²

Kur'ân ayetlerinin bağlamı konusu; Kur'ân-ı Kerim'in doğru anlaşılıp, yüce Allah'ın mesajlarındaki maksatların kavranabilmesi için dikkat edilmesi ve uyulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü metni maksada uygun anlamak, metnin bağlamına uygun bir şekilde

¹¹⁹ Tiyek, s. 12.

¹²⁰ Celal Kırcı, "Bir Anlama Sorunu Olarak Kur'ân Yorumlarında Rasyonalizasyon", **Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar**, İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, İstanbul, 2010, s. 3.

¹²¹ Necmettin Gökkır, **Kur'ân Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 51.

¹²² Gökkır, ss. 50-51.

yorumlanmasından geçmektedir. Ayetlerin de maksatlarına uygun bir şekilde anlaşılabilmesi için bağlamlarının uygun bir yöntemle ele alınması gerekmektedir. Ayetleri anlama çabalarında onların bağlamlarına dikkat edilmeden yorumlamalar yapıldığı takdirde, yanlış anlayışların doğmasına ve problemli, birbiriyle çelişen konuların ortaya çıkmasına sebebiyet verilebilmektedir.¹²³ Hatta bağlama riayet edilmediği durumlarda keyfi yorumlamaların ve herkesin kendi mezhep ve meşreplerinin geçerliliğini kanıtlamak adına ayetleri menfaatlerine göre yorumlamalarına sebebiyet verilebilmektedir. Mesela danışma konusuyla ilgili ayetlerin parlamentarizm ya da demokratik sistemlere işaret ettiği yorumları yapılmıştır.¹²⁴

Kur’ân-ı Kerim, Arapça indirilmiş ve öncelikle indirildiği ortam, çevre, doku ve şartlara şahit olan Arap toplumu tarafından anlaşılmaya çalışılmış bir kitaptır. Zira nazil olan ayetlerin ve bazı özel kavramların işaret ettikleri manaları izah eden Hz. Peygamber, ashâbının yanı başlarında bulunmaktaydı. Fakat daha sonra gelen dönemlerde ayetlerin işaret ettiği anlamların anlaşılması zorlaşmaya başlamıştı. Bu zorluğun başlamasıyla ihtiyaca binaen zuhur eden ve sonraki dönemlerde sistemleşen tefsir ilminin; *“maksatlara işaretleri yönüyle ayetlerdeki kavramların durumlarını inceleyen”*¹²⁵ ve *“kavramların dışında, Allah’ın ayetler ile işaret ettiği asıl maksatlarını da gösteren”*¹²⁶ bir ilim olarak tarif edilmiş olması, aslında tefsir ilmi ile bağlam konusunun birbirlerinden ayrı düşünülemeyecek konular olduklarını göstermektedir. Çünkü yukarıda aktardığımız tefsir ilminin tarifleri, içerisinde bağlamın hedeflediği amaçları da bulundurmaktadır. Aynı zamanda “Allah’ın, hitabına konu ettiği manaları, muhatap kitlenin kelime dünyası içinde, onların söyleyiş şekillerini kullanarak ve içinde geliştiği kültürün, dünya görüşünün, estetik ve ahlaki değerlerin içerisinde kalarak beyan ettiği”¹²⁷ anlaşıldığında bağlam çalışmalarını, Kur’ân’ı anlama gayesi ile ortaya çıkmış olan tefsir ilminin içerisinde görmek zaruri hale gelmektedir.

¹²³ Mehmet Ergün, **Vaaz ve Hutbelerde Bağlamından Koparılan Ayetler**, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2020, s. 13.

¹²⁴ Ergün, s. 14.

¹²⁵ Kâfiyeci, s. 54.

¹²⁶ Molla Şemsüddin Muhammed b. Hamza Fenârî, **Aynu'l-Âyan**, (Çev., Ali Akpınar), Nasihat Yayınları, Malatya, 2014, ss. 4-6.

¹²⁷ Gökkır, s. 19.

Kur'ân'ın tefsir ya da meal çalışmalarında genelde bağlam ile alakalı sorunlardan kaynaklı olarak yanlış ya da yanlışla götürebilecek manaların ortaya çıkmasına sebep olunabilmektedir. Ayetlerin bağlamlarının gözlemlenmeden tefsir edilmesi ya da meallerinin verilmesi, ayetler hakkında yanlış kanaatlerin oluşmasını mümkün kılabilir. Mesela Vakıa Suresinin 79. ayeti, “لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ” “ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir” meal ya da tefsir edilirken “tertemiz olanlar” ifadesinin yerine “abdestli olanlar” getirilerek, ayetin abdestli olanlardan başkasının Kur'ân'a dokunamayacağı anlamına delalet ettiği ileri sürülebilmektedir. Halbuki ayetin bağlamına ve ilk dönem müfessirlerinin yorumlarına başvurulduğunda; ayetteki “temiz” ifadesinin bedenî temizlikle ilgili olmadığı, burada müşriklerin Kur'ân'a cinler tarafından eklemeler yaptıkları gibi ithamlarına cevap verilerek, Kur'ân'a iman bakımından temiz olanların yaklaşabileceği ve onun Allah katından temiz bir şekilde indirildiği şeklinde yanıt verilmiştir.¹²⁸

Yukarıdaki örnekten hareket edersek genel olarak, Kur'ân'ın iç ve dış bağlamının, ayet ve konuların bütünlüklerinin, nüzul sebepleri ve nüzul ortamının, sosyo-kültürel çevrenin, muhatap farklılıklarının göz ardı edilmesinden ve kavram ile terim anlamların ayrımlarının yapılamamasından kaynaklı çeviri ve anlam problemleri olabilmektedir.¹²⁹

Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerini doğru anlayabilmek, ayetlerin indirildiği çevre ve ortamı doğru analiz ederek mümkün olabilmektedir. Zira ayetlerin indirildiği çevre ve ortamın, bize ayetlerin bağlamlarını gösterme konusundaki payları azımsanamayacak kadar çoktur. Ayetlerin bağlamları da bizi, Kur'ân'ı doğru anlamaya sevk etmekte ve Kur'ân'a “kitabın ortasından konuşmak” deyimindeki gibi meseleyi anlama noktasındaki olumsuz yaklaşımlar ile bakmamızı engellemektedir. Ayrıca bağlam konusunda “bana karşılaştığınız kelimelerin bağlamını verin, ben de size o kelimelerin anlamını söyleyeyim” şeklinde meşhur olmuş söz, bağlama riayet etmenin

¹²⁸ Mukâtil b. Süleyman, et-**Tefsîrü'l-Kebîr**, Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002, c. 4, s. 224.

¹²⁹ Tiyek, ss. 291-393.

ehemmiyetini ortaya koymaktadır.¹³⁰ İmam Şafî de ayetlerdeki maksatların anlaşılmasında bağlamın (siyak) önemine dair açıklamalarda bulunmuştur.¹³¹

Kur'ân ayetleri, bulundukları bağlamlarına uygun bir şekilde yorumlanmadığı ya da yorumlanamadığında ortaya çıkabilecek anlam problemlerinden dolayı Taberî, bu duruma karşı çıkar. Ona göre ayetlerin bağlamları dışında ele alınıp, farklı anlamların verilmesi ya da maksatlardan farklı anlamların doğmasına sebebiyet verilmesi Kur'ân'ın maksatlarının anlaşılmasına aykırı bir durumdur.¹³² Ayetlerin, bağlamlarına aykırı bir şekilde yorumlanmasına karşı çıkanlar arasında Mâtürîdî ve Zemahşerî de bulunmaktadır.¹³³ Ayrıca Süyûtî de ayetlerin bağlamlarının dışına çıkılarak yorumlanmasına karşı çıktığını ifade ettikten sonra bağlam, siyak ve sibakın okuyucuyu ayetin asıl maksatlarına ulaştıran sebepler olduğunu izah etmektedir.¹³⁴

Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin, “*Kendi kendinizi tehlikeye atmayın.*”¹³⁵ ayeti hakkında oluşan bağlam dışı yorumlara karşı çıkışı da ayetlerin bağlamlarına dikkat edilmeden yapılan yorumların yanlışlığına dikkat çekmektedir.¹³⁶

Bağlam ile; surelerin içerisinde mevcut olan anlam bölümlerinin her birisinin kendi içinde bütünsel olarak ele alınıp, ayetlerinin cımbızlanmadan ve konularının ortasından konuşulmadan, bütüncül olarak yorumlanmasının amaçlandığı kanaatindeyiz. Bununla birlikte ayetlerin yorumlanması sürecinde riayet edilmesi ve ehemmiyet gösterilmesi gereken bağlam konusuna hem surelerin içerisindeki anlam bölümlerinde hem de birbirinden farklı sureler arasındaki benzer konuları içeren ayet örneklerinde, ayetlerin mesajlarının maksatlarını yakalamak adına başvurulması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in, insanları hidayete çağırırken işlediği

¹³⁰ Ergün, s. 14.

¹³¹ Mohd Daud Bakar, “Bağlam Teorisi (İhtilâfu'l-Haleyn) ve İslâm Hukuk Teorisinde İhtilâf Problemi”, (Çev., Yavuz Köktaş), **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sayı: 3, 2004, ss. 79-80.

¹³² Mesut Okumuş, “Taberî Tefsirinde Bağlamın Yeri ve Önemi”, **Sosyal Bilimler Erzurum Kültür Eğitim Vakfı (EKEV) Akademi Dergisi**, c. 6, sayı:13, 2002, ss. 125-152.

¹³³ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, **Te'vîlâtü'l-Kur'ân (Tevîlat Ehli Sünne)**, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, c. 2, ss. 538-539; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl**, Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1986, c. 4, ss. 237, 381.

¹³⁴ Süyûtî, c. 4, s. 206.

¹³⁵ Bakara 2/195.

¹³⁶ Uzun, ss. 24-25.

meseleler ve onun bu meseleleri işleme üslubu, kendine has bir özelliği olduğunu göstermektedir. İnsanları hakikate ve bazı konular etrafında akletmeye çağırma üslupları açısından Kur'ân-ı Kerim, diğer tüm kitaplardan ayrı bir yere sahip olduğunu kendine has olan bazı özellikleri ile göstermektedir. Kur'ân'ın kendine has olan bu özelliklerinden bazıları şöyledir; meseleleri iç içe ele alması, ilmi kitapların izlediği yöntemi kullanmaması, ifadelerinin sade ve herkesin kendilerine ders alabileceği bir tarzda olması, genellikle genel ifadeler kullanması, mevzu bahis olan meselelerin hepsini birlikte vermemesi, ilahi mesajları tüm zamanların ihtiyaçlarını karşılayacak tarzdaki kavramlarla ifade etmesi, meselelerde ayrıntılardan kaçınıp öze yönelmesi ve meseleleri tüm yönleriyle değil ihtiyaç kadarıyla ele alması.¹³⁷ Kur'ân'ın işlediği konuların üslup ve içerik açısından bu kadar farklılıklar içermesi, onun anlaşılması ve açıklanıp yorumlanması sürecinde ifadeleri ile maksatlarının doğru anlaşılabilmesi için konularının bağlamlarına riayet etmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, genel olarak bütün insanları ilgilendiren ve hidayet etme ile rehber olma maksatları açısından evrensel olma özelliğine sahiptir. Onun evrensel oluşu, kıyamete kadar tüm insanların hidayetini esas alması ve dünya ile ahiret saadeti için kurtuluşun tek reçetesi olması yönleriyle.¹³⁸ Kur'ân, muhataplarına indirildiği çevre ve ortamda, o ortamın dilini, kültürünü kullanarak ve onların seviyelerine inerek hitap etmektedir. Bu şekilde hitap etmenin de muhataplarının anlayışları ile aynı frekansın yakalanması ve doğru bir anlaşılabilme zemininin oluşturulabilmesi sebebiyle olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Kur'ân, muhataplarına anlaşılıp amel edilmek için indirilmiş mübîn (apaçık) bir kitaptır ve dinin anlaşılması da o dinin dilinin her yönüyle anlaşılmasından geçmektedir.¹³⁹ Fakat Kur'ân'ın indirildiği dil, çevre ve ortamdan dolayı evrensel olduğu düşünüldüğünde, Kur'ân'ın göstermek istediği hedeflerinden uzaklaşmak mümkün olabilmektedir. Kur'ân'ın hidayet etme ve rehber olma maksatları değil de indirildiği dil, çevre ve ortamdan dolayı evrensel olduğunu düşünmek, Kur'ân'ın insanları ulaştırmak istediği gerçeklerin anlaşılmasına engel

¹³⁷ Tiyyek, ss. 118-122.

¹³⁸ Uzun, s. 53.

¹³⁹ Ergün, s. 1.

olabilmektedir. Yani parmağın gösterdiği yere değil de parmağa bakmak gibi bir durumun oluşmasına sebep olunabilmekte ve bu durum da insanların Kur’ân tarafından götürülmek istendikleri asıl adresten başka adreslere götürülmelerine sebep olabilmektedir. Bu anlayışın sonucu olarak da Kur’ân ayetlerinin tüm zaman ve konularda adeta her konu için indirilmiş olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber her konuya dair bir ayet bulma ya da her konuşulan meseleyle bir ayeti bağlamından kopararak bağdaştırma yoluna gidilebilmektedir.¹⁴⁰

Kur’ân’ın indirildiği dil, çevre ve ortamdan dolayı evrensel olduğu anlayışının tezahürü olarak, “Kur’ân yeniden, kendimize nazil oluyormuşçasına okunup anlaşılmalı” şeklindeki yaygın anlayışı örnek verebiliriz. Çoğunlukla “mealci” olarak adlandırılan çevrelerce sahiplenilen bu anlayış, her ne kadar samimi ve temiz niyetli maksatlarla ifade edilmiş olsa da eleştirileri kendisine çeken bir anlayış olarak görmekteyiz. Zira Kur’ân 7. asırda, belli bir kültüre, dile ve anlayışa sahip olan belli bir topluma inmiş, onların tüm bu özellikleri baz alınarak hitap edilmiş ve anlaşılmak için indirilmiştir. Bu şartlarda indirilmiş olan Kur’ân’ı anlamak için nazil olduğu şartları ve özellikleri dikkate almadan günümüzün değişmiş şartları ile ele alıp yorumlamak, okuyucuyu yanlış anlamlara sürükleyebilmektedir. Bu yüzden Kur’ân’ı anlamak için Kur’ân’ın indirildiği ortamın, çevrenin, kültürün ve dilin araştırılıp bilinmesinden sonra günümüze verdiği mesajları bulmak gerekmektedir. Aksi takdirde Kur’ân’ı 14 asır önceki hâkim olan anlayış ve kültür ile “günümüze yeniden indirmek” (yeniden okuyup anlamak), ayetleri, verilen bağlam dışı meallerin de etkisiyle bağlamlarından kopararak yorumlamaya sebep olabilmektedir.¹⁴¹ Dolayısıyla ayetlerin bağlamlarından koparılmış, indirildikleri dönemin ortamı ve anlayışından habersiz bir şekilde yorumlamak da Kur’ân’ı doğru anlamamaya götürebilmektedir.

Sonuç olarak, Kur’ân’ın anlaşılması çalışmalarında hem metin içi hem metin dışı hem de sosyo-kültürel olarak bağlamı, zaruret derecesinde gerekli görmekteyiz. Aksi takdirde ayetlerin indiriliş maksatları ile uyumlu olmayan

¹⁴⁰ Uzun, s. 54.

¹⁴¹ Sami Kılınçlı, “Kur’ân-ı Kerim’deki ‘Ekseru’n-Nâs’ Lafzının Bağlamları ve Muhatapları”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 37, 2014, ss. 194-195.

manalar ve kullanımların ortaya çıkmasıyla, yanlış ve fayda vermeyen dini anlayışların doğmasına sebebiyet verilebilmektedir. Bu yüzden ayetlerin hangi ortam, şart ve olaylar ile bağlantılı olarak indirildiklerinin araştırılıp, aynı zamanda dil bilimi çerçevesinde metinlerinin incelenmesinden sonra yorumlanması daha doğru yorumlara götürebilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİLİMSEL TEFSİRDE BAĞLAM PROBLEMİ

4.1. Bilimsel Tefsirde Ele Alınan Konular

Bilimsel tefsirin tefsir literatürü içerisindeki ilk oluşumu, Gazzâlî döneminde Kur'ân'ın tüm ilimleri kapsamı ya da içermesi anlayışı çerçevesinde başladığı bilinmektedir. O dönemlerde “ilmi tefsir” olarak adlandırılan bilimsel tefsir metodu, Kur'ân'ın tüm ilimleri kapsadığı anlayışıyla zaman zaman kesintiye uğrayarak varlığını sürdürmüştü.¹⁴² 19. yüzyılda İslam dünyasının Batı karşısında teknoloji ve güç anlamında gerilemesiyle başlayan süreçteki çözüm arayışları, bilimsel tefsirin günümüzdeki halini meydana getirmeye başlamıştır. Bu süreçte İslam'ın gelişmeye engel teşkil ettiği anlayışı karşısında bilimsel tefsir metodu, Müslümanların kendilerini savunma yolu haline geldiği söylenebilir.¹⁴³ Bu anlamda bilimsel tefsirin günümüzdeki durumunu ortaya koyan “*Müfessirin, Kur'ân ibarelerini bilimin ispat ettiği şeylerin ışığında anlamaya ve Kur'ân'ın, nüzul döneminde bilinmeyen bu dakik bilimsel meseleleri ihtiva ederek Allah'ın kelamı olduğunu göstermesi açısından, icâz sırlarından bir sırrını ortaya çıkarmaya çalıştığı tefsir çeşididir.*”¹⁴⁴ tanımı konuyu izah etmede yardımcı olmaktadır.

19. yüzyıldan başlayıp günümüze kadar gelen süreçte bilimsel tefsir savunucuları, Kur'ân'ın gerçekten Allah'ın kelamı olduğunu ve İslam'ın bilim ile çatışmayıp aksine insanları bilime yönlendirdiğini kanıtlamak adına Kur'ân'da birçok bilimsel konunun var olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre Kur'ân'ın bilinmesi mümkün olmayan 14 asır önceden bildirdiği ve ancak 19 ve 20. yüzyıllarda keşfedilebilen bilimsel gerçeklerden bahsetmesi, Kur'ân'ın ilahi kaynaklı olduğunu ispat etmektedir.¹⁴⁵ Bu anlamda bilimsel tefsir metodu savunucularının 19 ve 20. yüzyıllarda ortaya attıkları

¹⁴² Güllüce, “Destekleyenler ve Karşı Olanlar...”, s. 119-121.

¹⁴³ Şimşek, s. 99-100.

¹⁴⁴ Ahmed Ömer Ebu Hâcer, s. 66.

¹⁴⁵ Kutub, c. 1, s. 18-19; Jansen, s. 97; Güllüce, “Destekleyenler ve Karşı Olanlar...”, s. 126-128.

konulardan uçağın icadı, petrol ve taşkömürünün keşfi, fotosentezin sabah vakti başlaması, Ayın yörüngesi ve evreleri, denizlerin karışmaması, kandaki oksitlenme, demirin indirilmesi, baldaki şifa, parmak izi, evrenin genişlemesi, big bang (büyük patlama), sütun oluşumu, yeryüzünün eksiltilmesi, anne karnındaki üç karanlık yer, yeryüzünün haber vermesi, uzay araçlarının keşfi ve yeryüzünün haber vermesi örneklerini bir sonraki konu başlığında detaylı olarak teker teker ele alacağız.

4.2. Bilimsel Olarak Yorumlanan Ayetlerin Bağlamlarına Dair Eleştiri

Kur'ân-ı Kerim'de bazı ayetlerin bilimsel/teknolojik mesajlar verdiği ya da insanlara hedef olarak bilimsel keşifleri gösterdiği iddia edilmektedir. Şimdi burada, bilimsel keşiflere işaret ettiği iddia edilen ayetlerin gerçekten bilimsel keşiflere işaret edip etmedikleri, ayetlere Hz. Peygamber, onun sahâbesi ve ilk dönem müfessirlerinin anladıklarının dışında farklı manalar verilip verilmediği ve ayetlere mana verilirken siyak-sibak ve bağlama uygunluk gibi tefsir ilminin kurallarına ne derece riayet edildiği konular halinde ele alınacaktır.

4.2.1. Uçağın İcadı

Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız. (Sebe 34/12)

Allah her kimi doğruya erdirmek isterse onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar. Allah inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir. (En'âm 6/125)

Kur'ân'da bilimsel/teknolojik olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi uçağın keşfedilmesi konusudur. İddia sahiplerine göre

Allah, En'âm suresinin 125. ayetinde hava basıncını ve Sebe suresinin 12. ayetinde de Hz. Süleyman'ın bir aylık yürüme uzaklığındaki mesafelere rüzgâr ile ulaşması mucizesini örnek vererek uçağın insanlık tarafından keşfedilebilmesi için ipuçları vermiştir.

Yukarıdaki iddiaların sahiplerinden birisi olan Mustafa el-Merâğî, En'âm suresinin 125. Ayetini tefsir ederken bu ayetin hava basıncının varlığından, yükseklerle çıkıldıkça oksijenin azaldığından, hava yoğunluğunun yükseklerde fazla oluşundan ve tüm bunların da uçakların uçabilmesi için uygun ortam oluşturduğundan bahsettiğini söyleyerek, ayetin güncel bir keşfi asırlar önceden içerdiğine işaret etmektedir.¹⁴⁶ Yine bu konudaki diğer iddianın sahibi olan Said Nursi (ö. m. 1960), Sebe suresinin 12. ayetini tefsir ederken bu ayetin başında geçen Hz. Süleyman'ın bir aylık yürüme uzaklığındaki mesafelere rüzgâr ile ulaşması olayının, uzak mesafelere çok az bir zaman zarfında ulaşabilme konusunda fikir verici bir mesaj olabileceğini¹⁴⁷ ve bunun da teyyarenin (uçak) icadıyla alakalı olabileceğini ifade etmektedir.¹⁴⁸

Merâğî'nin iddiasının kabul edilmesi bir hayli güçtür. Zira En'âm suresi 125. ayetinin insanlar tarafından anlaşılabilmesi için uçak ve balonların keşfedilmesinin beklenmiş olması garip bir durumdur. Çünkü sayısı azımsanmayacak kadar yüksek tepeler ve dağların bulunduğu bölgede yaşayan Arapların, yükseklerle çıkıldıkça oksijenin yani nefes alabilmek için gerekli olan gazın azaldığını bilmemeleri mümkün değildir. Bu ayet hakkında Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) yorumunu bağlama uygunluk açısından yerinde görmekteyiz. Zemahşerî bu ayette kafirlerin ve sapmış kimselerin içinde bulundukları manevi durumdan ya da inançsızlığın onları götüreceği ruh halinden bahsedildiğini söylemektedir.¹⁴⁹ İlk dönem müfessirleri de konuyu Zemahşerî'nin yorumuna paralel bir şekilde nakletmişlerdir. Onlara göre de burada kafir kimselerin küfründen dolayı göğüslerinin daralması ve iman nimetinden faydalanmamalarından dolayı manevi bir darlık yaşamaları kastedilmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Merâğî, c. 7, ss. 25-26.

¹⁴⁷ Said Nursi, **Sözler**, Envar Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 255.

¹⁴⁸ Said Nursi, **İşârâtü'l-İ'caz**, Envar Neşriyat, 2010, ss. 207-208.

¹⁴⁹ Zemahşerî, c. 2, ss. 6-7.

¹⁵⁰ Mukâtil, c. 1, s. 588; Mâtürîdî, c. 4, ss. 253-254.

Said Nursi'nin uçağın icadı ile Sebe suresinin 12. ayeti arasında alaka kurması da tefsir metodu açısından anlaşılması zor bir durumdur. Çünkü ayetin uçak ile alakalı olduğunu düşünmek, Kur'an'ın ilk muhataplarının döneminde uçak ya da benzer bir araç ile ilgili fikir ve gelişmelerin olmamasından dolayı onların vahyi anlamadıkları düşüncesini doğuracaktır ki bu da imkansızdır. Bu ayette Allah tıpkı İsrâ olayında Hz. Muhammed'e yaşattığı gibi burada da Hz. Süleyman'a verdiği bir mucizeden bahsetmektedir. Kur'an'ın ilk muhataplarının bu ayetten bilimsel bir duruma dair çıkarımda bulunmamış olması, aynı zamanda ilk dönem müfessirlerinin ayetteki mucizenin peygamberliğin bir alameti için gerçekleştiği ve bu mucizeyi Hz. Muhammed'in İsrâ mucizesine benzeterek açıklamaları¹⁵¹ bize konunun uçağın icadı ile alakasız olduğunu açıkça göstermektedir.

4.2.2. Petrol ve Taş Kömürünün Keşfi

O, yeşil bitki örtüsünü çıkaran, sonra da onları çürüyüp kararmış çer çöpe çevirendir. (A'lâ 87/4/5)

Kur'an'da bilimsel bir keşfe işaret olarak var olduğu iddia edilen konulardan biri de petrol ve taş kömürünün keşfedilmesi konusudur. İddia sahiplerine göre bu ayetlerde Allah, önce yerden bitkilerin çıkarılması, sonra da onların çer çöp gibi karartılmış, çürütülmüş hale dönüştürülmesi ifadesi ile yeraltında yüzyıllar içerisinde fosilleşen maddelere dolayısıyla da petrol ve taş kömürünün oluşumuna dikkat çekerek bu konuda önceden ipuçları vermektedir. Onlara göre petrolün ve taş kömürünün oluşumu, ayette bahsedilen canlıların fosilleşmesi ve çürümesi sayesinde olmaktadır. Petrol ve kömür için gerekli olan fosilin ayette bahsedilen çer çöp haline gelmiş canlılar olduğu fikri üzerinden hareket etmektedirler.¹⁵²

A'lâ suresinin 4 ve 5. ayetlerinden yukarıdaki yorumun çıkarılması, ayetlerin bağlamının göz ardı edildiğini ve ilk dönem müfessirlerin bu konudaki açıklamalarından tamamen bağımsız hareket edildiğini

¹⁵¹ Mukâtil, c. 3, ss. 526-527; Mâtürîdî, c. 8, ss. 431-432.

¹⁵² Elmalılı, c. 9, ss. 146-155; Halûk Nurbâki, **Kur'an-ı Kerîm'den Ayetler ve İlmi Gerçekler**, TDV yayınları, Ankara, 1989, ss. 32-37.

göstermektedir. Ayetin siyak-sıbak ve bağlam noktasında ele alınması sonucunda anlaşılmaktadır ki bu ayette önce bitkilerin yeşertilmesi sonra da kurutulması örneği ile ilkbahar ve sonbahara atıf yapılarak, doğumdan sonra ölümün ve ölümden sonra da dirilişin varlığına dikkat çekilmektedir. Yani Allah bu örnek ile doğum, ölüm ve diriliş gibi olaylar ile insanların yaratılış amaçlarına dikkat çekmektedir. Aynı şekilde ilk dönem müfessirleri de konuyu bu anlayışımıza benzer şekilde ele almıştır. Onlar da bu ayetten yaratılışın ve ölümün tefekkür edilmesine dikkat çekildiğini ifade etmektedirler.¹⁵³ Eğer ayet yukarıda iddia edildiği gibi petrol ve taş kömüründen bahsediyor olsaydı ortaya farklı problemler çıkacaktı. Zira bu ayeti petrol ve kömüre tevîl etmek Hz. Peygamber ve sahâbenin konuyu anlamadığı sonucunu doğuracaktı. Bu da mümkün olmayan bir durumdur.

Ayete henüz petrolün keşfedilmediği dönemlerde petrolden bahsederek bir mucizevi yönünün olduğu anlamını yüklemek, bu iddianın sahiplerine farklı bir problemi daha ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bazı araştırmalarda petrolün milattan 3 bin yıl öncesinde bilindiği ve bazı işlerde kullanıldığı geçmektedir. Bu bilgiye göre petrol Kur'ân'ın inişinden çok önceleri Sümerler, Mısırlılar, Romalılar ve Güney Amerikalılar tarafından suya karşı yalıtımda, duvar mozaiklerinde, savaş arabalarını yağlamada, piramitlerin imarında ve bazı gösterilerde yakılan ateşlerde kullanılmıştır.¹⁵⁴ Petrolün Kur'ân'ın inişinden çok önceleri biliniyor olması, ayetin petrolden bahsederek mucizevi oluşu iddialarını da aslında zayıflatmaktadır.

4.2.3. Fotosentezin Sabah Başlaması

Kararmaya ilk başladığı zaman, geceye ant olsun ve nefes almaya başladığı zaman, sabaha. (Tekvîr 81/17-18)

Kur'ân'da bilimsel olarak var olduğu iddia edilen bir konu da fotosentez konusudur. İddia sahiplerine göre Tekvîr suresinin 18. ayetinde

¹⁵³ Mâtürîdî, c. 10, s. 502.

¹⁵⁴ Hasan Güven, **Rafineri Kaynaklı Emisyonların ve Giderilme Yöntemlerinin İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, 2010, ss. 3-4.

son yüzyılların buluşu ve biyoloji ilminin konusu olan fotosentezden mucizevi bir şekilde bahsedilmektedir.¹⁵⁵

Bu düşünceyi fotosentezin sabah vakti yani gün ışıkları aydınlandığında gerçekleşmesine bağlamaktadırlar. Çünkü fotosentez solunum için gerekli olan oksijeni üretebilmesi ve oksijeni dışarı bırakabilmesi için günün aydınlanması gerekmektedir. Bu bilimsel bilgi ile ayette geçen sabah ve nefes kelimelerinin lafızdaki benzerliği sebebiyle aynı kategoriye alınıp, bilimsel bilgi ile ayetin bağlamlarının aynı olduğu ve dolayısıyla ayetin 14 asır önceden fotosenteze işaret ettiği iddia edilmektedir. Fakat ne son asırlarda yazılmış tefsirlere ne de ilk dönem tefsirlerine baktığımızda ayette böyle bir durumun varlığının söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Zira ayette geçen “تَنْفَسَ” kelimesi ile günün ağarması ve gün ışıklarının doğması, aydınlanması şeklinde kastedildiği tüm makbul tefsirlerde geçen bir konudur. Biz yine ilk dönem müfessirlerinin bu ayeti nasıl açıkladıklarına ve aynı zamanda Arapça sözlüklerden ayetteki ilgili kelimenin “تَنْفَسَ” anlamına dair örnekleri vererek durumu izah edeceğiz.

Mukâtil b. Süleyman tefsirinde bu ayette geçen “تَنْفَسَ” kelimesinin, “gün ışıklarının aydınlanması” anlamına geldiğini ve ayetin de “Allah’ın gün ışıklarını aydınlattığı zaman” şeklinde anlaşılması gerektiğini söylemektedir.¹⁵⁶ İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab adlı eserinde bu ayette geçen “تَنْفَسَ” kelimesi ile ilgili Ferrâ’dan “günün ışıklarının apaçık ve tam olarak ağarınca kadar yükselmesi”; Mücâhid b. Cebr’dan (ö. 103/721) “günün ortaya çıkması” ve Ahfeş el-Evsat’tan da “gün ışıklarının aydınlanması” şeklinde yaptıkları yorumları aktararak bu kelimenin Arapça’da “günün doğması” anlamında da kullanıldığını ifade etmektedir.¹⁵⁷

Yukarıdaki örneklerden hareketle anlaşılmaktadır ki iddia edildiği gibi Kur’ân fotosentezden bahsetmemektedir. Burada Kur’ân ayetlerini indirildiği dildeki orijinal anlamı nedir ya da müfessirler tarafından nasıl anlaşılmıştır diye bir araştırma yapmadan güncel bilimsel bir veri ile anlamaya çalışmaktan kaynaklı bir hata vardır. Burada yapıldığı gibi ayetlere alakasız

¹⁵⁵ Kur’ân Araştırmaları Grubu, **Kur’ân Hiç Tükenmeyen Mucize**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 129-131.

¹⁵⁶ Mukâtil, c. 4, s. 602.

¹⁵⁷ İbn Manzûr, c. 6, s. 238.

manalar ve Arapça kelimelere kullanıldığı anlamın dışında anlamlar verildiği takdirde Kur'ân'ın doğru anlaşılmasının daha zor hale gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

4.2.4. Ayın Yörüngesi ve Evreleri

Aya gelince, biz onun için de birtakım uğrak yerleri takdir ettik; sonunda o, eski bir hurma dalı gibi döndü (döner). Ne Güneş'in Aya erişip-yetişmesi gerekir, ne de gecenin gündüzün önüne geçmesi. Her biri bir yörüngede yüzüp gitmektedir. (Yasin 36/39-40)

Kur'ân'da bilimsel olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de Ayın yörüngesinin ve evrelerinin yani farklı şekillerinin var olduğu konusudur. Bu görüşün sahiplerine göre Allah, Yasin suresinin 39-40. ayetlerinde Aya Dünyanın etrafında gezeceği yönler tayin etmiş ve yine Ayın şeklini eskimiş ve eğilmiş hurma dalına benzeterek onun farklı şekillerinin olduğundan bahsetmiştir. Onlara göre bu bilgi Kur'ân'ın indirildiği toplum tarafından bilinmiyordu ve ancak 14 asır sonra bilimin ilerlemesiyle anlaşılabilirdi.¹⁵⁸

Yukarıda mucizevi olarak anlatılan bilginin Kur'ân'ın indirildiği toplum tarafından bilindiği, hatta ayette eski ve eğri hurma dalına benzetilen Ayın şeklinin hilal olduğunun bilindiğini ilk dönem müfessirlerinden Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Sellâm (ö. 200/815) tefsirinde ifade etmektedir.¹⁵⁹ Bu noktada ayetin yeni bir şeyi ortaya koymadığını, muhataplarının zihin dünyasında var olan örneklerden hareketle onları başka bir amaca yönlendirdiğini söyleyebiliriz. Zira önceki ayetlere de bakıldığında görülmektedir ki Allah inanmayanlara, onlara verdiği türlü nimetleri örnek göstererek kendi varlığını gösteriyor. Allah'ın inanmayanları tefekküre davet ederek imana çağırması; topraktan türlü ekinlerin çıkarılması (35), su kaynakları (36), her şeyin çift çift yaratılması (37), güneş ve ayın hareketleri sonucu gece ile gündüzün oluşması (38-39) ve gemilerle suda yolculuk

¹⁵⁸ Kur'ân Araştırmaları Grubu, ss. 74-75.

¹⁵⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Sellâm, **Tefsîru Yahyâ b. Sellâm**, thk. Hind Şiblî, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, c. 2, s. 808.

yapılabilmesi (41) gibi bilinen örnekler üzerinden yapılmaktadır. Burada amaç bu bilinen nimetlerden yola çıkarak Allah'ı bilmeleri ve ona inanmalarıdır. Allah inanmayan insanları inanç gibi soyut olan bir konuya yani imana davet ederken onlara bilmedikleri ya da henüz ilmine vakıf olamadıkları konular üzerinden mi örnekleme yapmaktadır? Eğer böyle ise muhatabın bilmediği şeyler ile örnekleme yapmak ya da anlaşılmayan frekans ile bağlantı kurmak ne kadar makul olmakta ve mesajı ne kadar anlaşılır kılmaktadır? Ayetlerdeki bu tarz delillendirme ve örneklemelemlerin amacının, düşünmeye ve tefekküre kapı açarak imana bir davet yolu açmak olduğunu anlamak daha makul bir bakış olacaktır.

4.2.5. Denizlerin Karışmaması

İki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar. (Rahmân 55/19-20)

O, birinin suyu lezzetli ve tatlı, diğerininki tuzlu ve acı olan iki denizi salıverip aralarına da görünmez bir perde ve karışmalarını önleyici bir engel koyandır. (Furkân 25/53)

İki deniz aynı olmaz. Şu tatlıdır, susuzluğu giderir; içimi kolaydır. Şu ise tuzludur, acıdır. Bununla beraber her birinden taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan istemeniz ve şükretmeniz için gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün. (Fâtır 35/12)

Kur'ân'da bilimsel bir keşif olarak var olduğu iddia edilen bir konu da denizlerin birbirlerine karışmaması konusudur. İddia sahiplerine göre denizlerin birbirine karışmadığını bilmeyen Arap toplumuna Kur'ân, 14 asır önceden bu bilgiyi haber vermiş ve bu bilginin doğruluğuna da modern bilim ancak 20. asırda araştırmalar sonucunda ulaşabilmiştir.

İddiaya göre 20. asırda yaşamış Fransız araştırmacı Jacques Cousteau'nun Akdeniz ile Atlas Okyanusu ve Aden Körfezi ile Kızıldeniz

arasında yaptığı araştırmalar sonucunda iki denizin birbirlerine en yakın konumlarında dahi birbirlerinden farklı tuzluluk, yoğunluk ve farklı canlılık çeşitliliğine sahip olduklarına ulaşarak, denizlerin arasında ayırıcı, görünmez bir perdenin varlığından bahsetmektedir. Bunu da yüzey gerilimi olarak bilinen fizik kanunu ile açıklamaktadır. Mucize iddiasının sahiplerine göre bu ayırıcı perdenin varlığı, yukarıdaki ayetleri destekler nitelikte olup denizlerin birbirlerine karışmadığına işaret etmektedir. Onlara göre modern bilimin ancak 20. asırda ulaşabildiği bu keşfi, Kur’ân’ın 14 asır önceden haber vermesi Kur’ân’ın bir mucizesini göstermektedir.¹⁶⁰ Ayrıca iddianın dayandırıldığı araştırmanın sahibi olan Fransız araştırmacı Jacques Cousteau’nun vardığı sonuçların yukarıdaki ilgili ayetlerle uyum içinde olduğunu görmesi sonucunda İslam dinini seçtiği de aktarılmaktadır. Fakat Kaptan Cousteau’nun İslam’ı seçtiği iddiasını Fransa’da bulunan Cousteau Vakfı söylentiler üzerine yayınladığı yazıda reddetmiş, böyle bir durumun olmadığını açıklamıştır.¹⁶¹

Denizlerin birbirlerine karışmaması konusunu ilk dönem müfessirlerinin tefsirlerinden anlamaya çalıştığımızda, bu konuya dair genişçe detaylandırılmış açıklamaların mevcut olmadığı görülmektedir. Ancak Mücâhid ve Mukâtil b. Süleyman’ın tefsirlerine baktığımızda denizlerin birbirine karışmaması konusu, iddia sahiplerinin aksine sahâbe ve tâbiûn tarafından gayet net bir şekilde bilindiği anlaşılmaktadır. Mücâhid’in tefsirinde Rahmân suresinin 19 ve 20. Ayetleri kısmında “iki denizin sınırlarını ihlal etmediği yani karışmadığı” anlamına gelen “خَطَّ” kelimesi kullanılarak açıklanmaktadır.¹⁶² Mukâtil b. Süleyman da aynı ayetleri tefsir ederken, Allah’ın kudreti sayesinde bir engel ile denizlerin birbirine geçmediğini, karışmadığını söyleyerek tatlarının da değişmediğini ve dolayısıyla da bunun Allah tarafından yapılan bir nimetlendirme olduğunu ifade etmektedir.¹⁶³ Taberî ise bu konuda ifade edilen ayırıcı perdenin manevi

¹⁶⁰ Kur’ân Araştırmaları Grubu, s. 116-117.

¹⁶¹ Malumatfurusorg, “Kaptan Kusto’nun Müslüman Olduğu İddiası”, **Basın Bülteni**, 09.01.2019, <https://www.malumatfurus.org/kaptan-kustonun-musluman-oldugu-iddiasinin-asilsizligi/>, (24.06.2022).

¹⁶² Mücâhid b. Cebr, **Tefsîr**, Darul Fikr el-İslami, Mısır, 1989, c. 1, s. 637.

¹⁶³ Mukâtil, c. 4, s. 197.

bir engel olduğu ve bu engelin de iki denizi değil, deniz ile gökyüzünü ayıran mecazi bir engel olduğu ile ilgili rivayetler nakletmektedir.¹⁶⁴

İlk dönem müfessirlerinin yukarıdaki nakil ve açıklamalarından anlaşılacağı üzere denizlerin karışmaması ile ilgili ayetlerin sahâbe döneminde ne anlama geldiğini bilmemeleri gibi bir durum söz konusu değildir. Zira ayetlerin içerdiği mesajı gayet bilinen bir mesele gibi ya da şerhe muhtaç olunmayan bir konu gibi kısaca açıklamış olmaları da konuya hâkim olduklarını yani denizlerin birbirine karışmadığını bildiklerini anlamaya yardımcı olmaktadır.

Yukarıdaki ayetler konu itibariyle bir bütün olarak ele alınıp, aynı zamanda her bir ayetin içerisinde bulundukları surelerdeki siyak ve sibakları da göz önünde bulundurularak düşünüldüğünde, yüce Allah'ın yukarıdaki ayetler ile kudreti sayesinde yarattığı nimetleri (tatlı-tuzlu sular, denizlerdeki canlılar, süs eşyaları, meyveler, bitkiler, insanın yaratılması ve insanların bir benzerini yapamayacakları güzellikte olan doğusuyla batısıyla Dünya vs.) örnek göstererek insanları Allah'ın yüceliğini tefekkür etmeye davet ettiğini dolayısıyla da insanların zihinlerinde hidayet yoluna girmelerini kolaylaştıran ışıklar yaktığını anlamaktayız.

Konu, yukarıda yaptığımız izahtaki gibi anlaşıldığında, bilimsel mucize iddiasında bulunanların iddia ettikleri gibi denizlerin karışmaması olayının 20. yüzyılda keşfedilen bir mucize olmadığı, önceki asırlarda bilinen ve şahit olunan hatta tefsirlerde bildirilen bir olay olmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca Kur'an'ın nüzulünden çok önceki dönemlerde denizlerin karışmaması olayının bilindiği ile ilgili bazı malumatlar da mevcuttur. Bu malumatlardan birisi olarak Kur'an'ın nüzulünden yaklaşık 6 asır önce Roma'da yaşamış Gaius Plinius Secundus (M.S. 23-79) adındaki filozofun doğa tarihi anlamına gelen "Naturalis Historiae II" adındaki eserinde ağırlık ve yoğunluk farklarından dolayı tatlı su ile tuzlu suların ve denizlerin karışmadığından bahsetmesini örnek olarak verebiliriz.¹⁶⁵ Böylece gerek Kur'an'dan önceki dönemlerde gerekse Kur'an'ın nüzülü döneminde denizlerin karışmaması konusunun bilinen bir konu olması, bize, Allah'ın

¹⁶⁴ Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî', "Câmiu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân", Dârü't-Terbiyeti ve't-Türâs, Mekke, 2000, c. 23, s. 29.

¹⁶⁵ Gaius Plinius Secundus, *Naturalis Historiae II*, Palala Press, Londra, 2018, s. 224.

insanlara hitap ederken şahit oldukları ve bildikleri konular üzerinden örneklemler yaparak onları muhatap aldığını ve bu şekilde onları tefekküre davet ettiğini göstermektedir. Yani Allah'ın insanlar ile iletişimde, muhatap tarafından bilinen örnekler ile bir mesaj ya da ibret verme tarzı burada da ortaya çıkmaktadır.

4.2.6. Kandaki Oksitlenme

Ona ayetlerimiz okununca, 'Eskilerin masalları' der. Hayır hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır. Hayır, şüphesiz onlar, kıyamet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır. (Mutaffifin 83/13-15)

Kur'ân'da bilimsel bir keşif olarak var olduğu iddia edilen bir konu da kandaki oksitlenme konusudur. İddia sahiplerine göre Mutaffifin suresinin 14. Ayetinde geçen “pas tutma” anlamındaki “رَأَنَ” kelimesi, insanların kalbinde gerçekleşen oksitlenme olayını kastetmektedir. Zira onlara göre kanda bulunan demirin nefes yoluyla alınan oksijen ile tepkimeye girmesi sonucunda ortaya çıkan oksitlenme olayı bir paslanma olayı olup, ayetteki paslanma ifadesi ile aynıdır ve bu olay tüm insanlarda görülen tıbbi bir vakiydir.¹⁶⁶ Onlara göre henüz günümüz tıp teknolojisinde anlaşılabilen bu oksitlenme olayını Kur'ân 14 asır önceden haber vererek bilimsel bir mucizeyi ortaya koymaktadır.

Kandaki oksitlenme olayı ile bağdaştırılan Mutaffifin suresinin 14. Ayetini ilk dönem müfessirlerinden anlamaya çalıştığımızda karşımıza, iddia edildiği gibi mucizevi bir durumdan bahsetme durumunun söz konusu olmadığı ortaya çıkmaktadır. İlk dönem müfessirlerinden Mücâhid'in bu kelimenin ‘günahların kalpte filizlenerek kalbin sahibini batırması’¹⁶⁷ ve Abdürrezzâk es-San'ânî'nin (ö. 211-827) ise “günah üstüne günahlar

¹⁶⁶ Kuranbilgisi, “Kandaki Oksitlenme”, **Basın Bülteni**, 19.07.2010, <https://www.kuranbilgisi.net/kandaki-oksitlenme/>, (27.06.2022).

¹⁶⁷ Mücâhid, c. 1, s. 711.

işlenerek sonunda kalbin kararması”¹⁶⁸ şeklinde anlaşıldığını ifade etmeleri ayetteki “ران” kelimesinin mecaz bir anlam taşıdığını göstermektedir. Ayrıca ayetin bağlamı ile siyak ve sibakı göz önünde bulundurularak düşünüldüğünde ayetin bilimsel/tıbbi bir olaydan bahsetmediği, günahkarların ve hesap gününü yalanlayanların içinde bulundukları duruma dair bir durum tespiti yapılarak, sonlarının ne olacağına dair bir tehdit içerdiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda aktardığımız ilk dönem müfessirlerinden gelen nakil ve açıklamalardan anlaşılmaktadır ki iddia edildiği gibi Kur’ân kandaki oksitlenmeden bahsetmemektedir. Burada da yine Kur’ân ayetlerini, içerisinde bulundukları bağlamları nedir, siyak-sibak ilişkileri nasıldır ya da sahâbe ve müfessirler tarafından nasıl anlaşılmıştır şeklinde bir araştırma yapmadan güncel bilimsel bir veri ile ayetleri anlamaya çalışmaktan kaynaklı bir hata vardır.

4.2.7. Demirin İndirilmesi

Andolsun, biz elçilerimizi açık mucizelerle gönderdik ve beraberlerinde kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik ki, insanlar adaleti yerine getsinler. Kendisinde müthiş bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri yarattık (ki insanlar ondan yararlansınlar). Allah da kendisine ve Resullerine gayba inanarak yardım edecekleri bilsin. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir. (Hadid 57/25)

Kur’ân’da bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan biri de demirin indirilmesi konusudur. İddia sahiplerine göre Hadid suresinin 25. Ayetinde geçen “أَنْزَلْنَاهُ” kelimesine “indirdik” anlamı verilerek ayet düşünüldüğünde, demirin gökyüzünden yeryüzüne indirildiği anlamı ortaya çıkmaktadır. Ayete verilen bu mana üzerine anlayışlarını temellendirerek, 20. asırda yapılan bazı araştırmalar sonucunda, demirin yüksek ısılı büyük yıldızlardan süpernova patlamaları sonucunda dağılarak

¹⁶⁸ Abdürrezzâk Es-San’ânî, et-**Tefsîr**, Dârü’l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut, 1999, c. 3, s. 404.

Dünyaya indiği ve sonradan yeraltında maden haline geldiği şeklinde ortaya çıkan bilimsel teorinin Kur’ân’da 14 asır önceden Hadid suresinin 25. Ayetinde bildirildiğini iddia etmektedirler.¹⁶⁹ Bu da onlara göre Kur’ân’ın önceden bildirilmiş bir mucizesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demirin Dünyaya gökten indirildiğini Hadid suresinin 25. Ayetine dayandıran görüş, bu düşüncesini ayette geçen “أَنْزَلْنَاهُ” kelimesine “indirdik” anlamı vererek temellendirmektedir. Fakat müfessirlerin konuyla ilgili açıklamalarına başvurduğumuzda, bu kelimenin indirme anlamında kullanılmadığı çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Mâtürîdî, Tevilatü’l Kur’ân’da “أَنْزَلْنَاهُ” kelimesinin “yaratma” anlamında kullanıldığını Kur’ân’ın başka iki ayetindeki örneklerle açıklamaktadır. Şöyle ki; Zümer suresinin 6. Ayetinde¹⁷⁰ geçen “وَأَنْزَلْنَاهُ” kelimesinin hayvanlar için “yarattık” anlamına geldiğini ve Araf suresinin 26. Ayetinde¹⁷¹ elbiseleri kastederek geçen “أَنْزَلْنَاهُ” kelimesinin de elbiselerin gökten inmediğinin malum olduğunu vurgulayarak yine “yaratma” anlamına geldiğini söylemektedir.¹⁷² Zemahşerî, Hasan-ı Basrî’den (ö. 110/728) naklettiği rivayete göre “أَنْزَلْنَاهُ” kelimesinin “yaratma” anlamına geldiğini¹⁷³ ve Fahreddin er-Râzî de aynı şekilde “أَنْزَلْنَاهُ” kelimesinin “yaratma” anlamında kullanıldığını söylemektedir.¹⁷⁴

Müfessirlerin açıklamalarından anlaşılmaktadır ki ayette geçen “أَنْزَلْنَاهُ” kelimesinin maksadı dışında mana verilmesinden kaynaklı bir yanlışlık vardır ve bu yanlış da ayeti bağlamından uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla ayete demirin gökten indirilmesi anlamının verilmesi uygun olmamaktadır. Aslı ‘yaratma’ anlamında olan kelimeye “indirme” anlamının verilmesi, Zümer suresinin 6. Ayetindeki sekiz çift hayvanın ve A’râf suresinin 26. Ayetindeki elbiselerin de gökten tıpkı yağmur gibi indirilmesi anlamına geleceğinden bu durumun ne ilmi ne de makul bir hal olmayacağı kanaatindeyiz. Zira diğer örneklerdeki

¹⁶⁹ Kur’ân Araştırmaları Grubu, s. 269.

¹⁷⁰ (Sizin için hayvanlardan (erkek ve dişi olarak) sekiz eş yarattı.)

¹⁷¹ Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise yarattık.

¹⁷² Mâtürîdî, c. 9, s. 537.

¹⁷³ Zemahşerî, c. 4, s. 480.

¹⁷⁴ Râzî, c. 29, s. 471.

gibi bu konuda da kitaba bütüncül yaklaşmama, siyak ve sibakı göz ardı etme gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

4.2.8. Baldaki Şifa

Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylın) yollarına gir. Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır. (Nahl 16/69)

Kur'an'da bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de baldaki şifa konusudur. İddia sahiplerine göre henüz balın şifalı bir besin olduğunun bilinmediği bir dönemde Allah, Nahl suresinin 69. Ayetinde balın insanlar için şifalı bir besin olduğundan bahsederek Kur'an'ın bir mucizesini daha göstermiştir. Zira onlara göre balın şifalı olduğu ancak 20. yüzyılda keşfedilebildiği ve Kur'an'ın da bu durumu bilim keşfetmeden 14 asır önceden bildirdiği için bu durum bir mucize olarak nitelendirilmektedir.¹⁷⁵

Balın insanlar için şifa niteliğinde bir besin olduğu noktasında herhangi bir şüphe yoktur. Hatta balın plastik cerrahi alanında ve bazı yara tedavilerinde dahi kullanıldığı bilinmektedir.¹⁷⁶ Fakat balın şifalı olduğu bilgisini Kur'an'a dayandırmak ve bu bilginin insanlık tarihinde ilk defa Kur'an tarafından ortaya koyulduğunu iddia etmek, Kur'an'a maksadı dışında yaklaşmak ve ona söylemediğini söyletmek anlamına gelebilmektedir. Zira Kur'an'ın balın şifalı olduğu bilgisini ilk defa kendisinin ortaya koyması gibi bir iddiasının olmadığı hem müfessirlerin açıklamalarından hem de Kur'an'dan asırlar önce yaşamış milletlere ait verilerden anlaşılmaktadır.

¹⁷⁵Harun Yahya, “Baldaki Şifa”, **Basın Bülteni**, <https://m.harunyahya.info/tr/Kitaplar/557/balarisi-mucizesi/chapter/5597>, (28.06.2022); Ahirzaman, “Baldaki Şifa”, **Basın Bülteni**, 27.08.2021, <https://ahirzaman.page/post/801/baldaki-sifa>, (28.06.2022).

¹⁷⁶ Ali Korhan Sığ, “Bal: kısa bir tıbbi bakış ve kronik yara bakımı”, **Anadolu Güncel Tıp Dergisi**, c. 1, sayı: 2, 2019, ss. 32-36.

Balın şifalı olduğu bilgisi Mısır, Çin ve Antik Çağ tıp literatürlerinde Kur'ân'dan asırlar öncesinde var olduğu; bağırsak, boğaz, göz ve iltihaplı yara tedavilerinde kullanıldığı bilinmekteydi.¹⁷⁷

Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde de balın şifalı olduğu bilgisinin mevcut olduğunu ilk dönem müfessirlerinin nakil ve açıklamalarından anlıyoruz. Mukâtil b. Süleyman, Nahl suresinin 69. ayetini açıklarken Allah'ın düşünen toplumlara ibret almaları için balın bazı ağrılara şifa olduğunu örnek olarak verdiğini ifade etmektedir.¹⁷⁸ Ayrıca Yahyâ b. Sellâm'ın tefsirinde de aynı ayetle ilgili açıklama kısmında, Hz. Peygambere kardeşinin karın ağrısı konusunda fikir almak için gelen bir adama Hz. Peygamberin ona bal yedirmesini tavsiye ettiği ve hastanın iyileştiği rivayeti nakledilmiştir.¹⁷⁹

4.2.9. Parmak İzi

Kıyamet gününe yemin ederim. (Kusurlarından dolayı kendini) kınayan nefse de yemin ederim (ki diriltilip hesaba çekileceksiniz). İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanır? Evet bizim, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter. Fakat insan önünü (geleceğini, kıyameti) yalanlamak ister. “O kıyamet günü ne zaman?” diye sorar. (Kıyamet 75/1-5)

Kur'ân'da bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de parmak izi konusudur. İddia sahiplerine göre Allah, Kıyamet suresinin 4. ayetinde geçen “parmak uçları” ifadesi ile henüz 19. yüzyılda keşfedilebilmiş olan ve günümüzde kimlik tespitinde kullanılan parmak izini kastetmektedir.¹⁸⁰ Onlara göre bu durumun asırlar önceden

¹⁷⁷ Beste Şenoğlu Fenerci, “Eskiçağ'da Bal”, **Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi**, c. 15, sayı: 1, 2021, s. 66.

¹⁷⁸ Mukâtil, c. 2, s. 476.

¹⁷⁹ Yahyâ b. Sellâm, c. 1, s. 74.

¹⁸⁰ Hind Çelebi, **Farklı Yaklaşımlar ve Örnekler Işığında Kur'ân-ı Kerîm'in Bilimsel Tefsîri**, Birleşik Yayıncılık, İzmir, 2008, s. 109.

Kur'ân'da bahsedilmiş olması, Kur'ân'ın bilimsel bir mucizesi olarak kabul edilmektedir.¹⁸¹

Tefsirlerden Kıyamet suresinin 4. ayetinde geçen “بَنَانٌ” kelimesine parmak izi anlamı verilmesinin doğru olmayacağını anlamaktayız. Zira Mâtürîdî, “بَنَانٌ” kelimesinin deve ya da diğer hayvanlardaki toynaklar gibi toplu haldeki kemikten oluşan uzuv anlamında olduğunu;¹⁸² Tâhir b. Âşûr ise el ve ayak parmakları ile parmakların kenar ve uçları anlamında olduğunu ifade etmektedir.¹⁸³

Kıyamet suresinin parmak izi ile ilişkilendirilen ayetini tefsirlerden sebab-i nüzul, siyak-sibak ve bağlamıyla da ele aldığımızda, ayetin günümüzde kimlik tespitinde kullanılan parmak izi konusu ile alakalı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira ayetin sebab-i nüzulünde Adiy b. Rebia isminde Mekkeli bir adamın Hz. Peygambere kıyamet hakkında sorduğu soruya karşılık olarak aldığı cevap üzerine, Allah'ın çürüyüp parçalanmış kemikleri yeniden yaratamayacağını düşündüğünü ve kıyamet gününe gözleriyle şahit olsa dahi inanmayacağını söylemiştir.¹⁸⁴ Ayetin siyak ve sibakına göre ise ahiretin varlığı, insanların eski bedenlerinin tekrar yaratılarak yeniden dirileceği, yapılan tüm amellerden hesaba çekileceği fakat kafirlerin bunu yalanlayıp görmezden gelmelerinden dolayı azaba çarptırılacakları konuları işlendiği görünmektedir. Zemahşerî bu ayetin bırakın iri kemikleri, en hassas işlerde kullanılan küçük parmakları dahi Allah'ın ilkinde olduğu gibi tekrardan yaratmaya kadir olduğu mesajını içerdiğini ifade etmektedir.¹⁸⁵ Fahreddin er-Râzî de bu ayetin bir işi evvelde yapmaya gücü yetenin, o işi yeniden yapmasının kolay olacağı mesajını içerdiğini ifade etmektedir.¹⁸⁶

Yukarıdaki nakil ve açıklamalara göre anlıyoruz ki; “بَنَانٌ” kelimesi parmak ya da parmak uçları anlamına gelmekte olup, burada vücudun en küçük organlarından olan parmaklar özelinde vücudun tamamının yeniden

¹⁸¹ Osman Nuri Topbaş, *Kâinat, İnsan ve Kur'ân'da Tefekkür*, Erkam Yayınları, Konya, 2020, s. 94-95.

¹⁸² Mâtürîdî, c. 10, s. 337.

¹⁸³ İbn Âşûr, c. 29, s. 3.

¹⁸⁴ İbn Âşûr, c. 29, s. 339.

¹⁸⁵ Zemahşerî, c. 4, ss. 659-660.

¹⁸⁶ Râzî, c. 30, s. 722.

yaratılması kastedilmektedir. Yani bırakın koca vücudu, en detaylı organları dahi Allah yeniden yaratmaya kadirdir mesajı verilmektedir. Bu ayetle Allah insanlara yeniden dirilişi kanıtlamaktadır. Dolayısıyla ayete parmak izi anlamı verilmesinin zorlama ve tefsir ilmine aykırı bir yorum olacağı kanaatindeyiz.

4.2.10. Evrenin Genişlemesi

Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz bizim (her şeye) gücümüz yeter.
(Zâriyât 51/47)

Kur’ân’da bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de evrenin genişlemesi konusudur. İddia sahiplerine göre Zâriyât suresinin 47. ayetinde geçen “لَمُوسِعُونَ” kelimesiyle, göğün yaratılmasından sonra sürekli genişletildiği kastedilmektedir.¹⁸⁷ Zira bazı Kur’ân meallerinde de “لَمُوسِعُونَ” kelimesi “göğü genişletmekteyiz” şeklinde çevrilerek bu fikre destek olunmaktadır. Ayeti evrenin genişlemesi konusuna ilişkilendiren fikre göre; keşiften 13 asır önce nazil olan Kur’ân’ın, 13 asır sonra Alexander Friedmann ve papaz Georges Lemaitre tarafından Hubble teleskopu kullanılarak keşfedilen bu konudan bahsetmesi bilimsel bir mucizedir.¹⁸⁸

Zâriyât suresinin 47. Ayetinde geçen “أَيْدٍ” kelimesi sözlükte “el” anlamına gelmektedir. Fakat ilk dönem müfessirlerinden Mücâhid¹⁸⁹, Mukâtil¹⁹⁰ ve Mâtürîdî’nin¹⁹¹ tefsirlerinden bu kelimenin gerçek anlamı dışında, mecazen “kuvvet” anlamında kullanıldığını anlıyoruz. Dolayısıyla ayetin bu kısmından gökyüzünün Allah’ın kuvveti ile yaratıldığı anlamı çıkmaktadır.

¹⁸⁷ Said Havva, **el-Esas fi’t-tefsîr**, Daru’s Selam, Kahire, 1985, c. 10, s. 5529; Celal Yeniçeri, **Uzay Ayetleri Tefsîri**, Erkam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 114-118; Kur’ân Araştırmaları Grubu, s. 21.

¹⁸⁸ Bayraktar Bayraklı, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsîri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2001, c. 18, s. 292; Kur’ân Araştırmaları Grubu, s. 22-23.

¹⁸⁹ Mücâhid, c. 1, s. 621.

¹⁹⁰ Mukâtil, c. 4, s. 132.

¹⁹¹ Mâtürîdî, c. 9, s. 390.

Ayetin sonundaki “لَمُوسِعُونَ” kelimesinin kökü Arapça’da genişlik anlamına gelmektedir. Fakat bu kelimenin ayette kullanıldığı şekline ‘genişletmekteyiz’ anlamı verilmesinin uygun olmayacağını, Mâtürîdî ve Vehbe Zuhayli’nin (ö. m. 2015) tefsirlerinden anlamaktayız. Zira Mâtürîdî’ye göre “لَمُوسِعُونَ” kelimesi “لَقَادِرُونَ” yani “güç yetirenleriz”¹⁹²; Vehbe Zuhayli’ye göre ise “لَمُوسِعُونَ” kelimesi “güç genişliği” anlamında olup, Allah’ın gökyüzünü ve her şeyi yaratmaya kadir olması anlamına gelmektedir.¹⁹³

Tâhir b. Âşûr’un Zâriyât suresinin 47. ayetini tefsir ederken yaptığı açıklama dikkat çekicidir. O, Mü’min suresinin 57. ayetini¹⁹⁴ Zâriyât suresinin 47. ayetine örnek göstererek verilen mesajın aynı olduğuna; Allah’ın her şeyin yaratıcısı olduğunu ve kendisindeki bu yaratma gücünün çok geniş olduğunu göstermek için yaratılan en büyük şeylerden olan gökyüzünü yarattığına işaret ederek, daha büyüklerini de yaratmaya kadir olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁹⁵

Aynı zamanda Tâhir b. Âşûr, “أَيْدٍ” kelimesinin burada “kuvvet” anlamında kullanıldığını Sâd suresinin 17. ayetindeki “güçlü ya da güç sahibi” anlamına gelen “ذَا الْأَيْدِ” kelimesi ile açıklamaktadır. Ayrıca Arapçada kullanılan ‘genişlik sahibi’ anlamındaki “ذَا وَسْعٍ” kelimesini de örnek vererek, ayetteki “لَمُوسِعُونَ” kelimesinden kastın “kudret genişliği” olduğunu söylemektedir. Genel anlam olarak da bu ayette, Allah’ın gökyüzünü geniş kudretiyle yarattığını, buna başka kimsenin gücünün yetmeyeceğini, daha büyük başka şeyleri de yaratmaya kudretinin var olduğunu ve Allah’ın gücünün genişliğini inkâr edenlere karşı bir vurgulama olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁶

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılabacağı üzere Zâriyât suresinin 47. ayetine ‘göğü genişletmekteyiz’ anlamı verilmesinin doğru olmayacağı ve bu ayetten evrenin genişlediğine dair bilimsel mesajlar çıkarmanın zorlama bir çaba olacağı kanaatindeyiz. Zira ayetin bağlamı Allah’ın gücünün genişliği,

¹⁹² Mâtürîdî, c. 9, s. 390.

¹⁹³ Vehbe Zuhayli, **Tefsîrü’l-münir**, Dârü’l Fikr, Şam, 1991, c. 27, s. 41.

¹⁹⁴ *Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir şeydir. Fakat insanların çoğu bilmezler.*

¹⁹⁵ İbn Âşûr, c. 27, s. 15.

¹⁹⁶ İbn Âşûr, c. 27, s. 16.

her şeyi geniş kudreti ile yaratması, buna başka kimsenin gücünün yetmeyeceği ve buna inanmayanlara karşı kudretini göstermektir. Ayetin bağlamı bu minvalde ilerlerken manayı konu dışına itmenin, ayetin asıl kastettiği mananın doğru anlaşılmasının önünde bir engel olacağı ve bunun da doğru bir yaklaşım olmayacağı kanaatindeyiz.

4.2.11. Big Bang (Büyük Patlama)

İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı? (Enbiyâ 21/30)

Kur’ân’da bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de big bang (büyük patlama) konusudur. Big bang teorisi, evrenin devasa bir infilak ile meydana gelmesi ve şu anki durumuna milyonlarca sene boyunca büyüyüp genişleyerek ulaşması anlamına gelmektedir.¹⁹⁷ Bilimsel tefsir ekolüne göre, bu teoriye henüz 20. yüzyılda ulaşılmış olmasından ve 14 asır önceden Enbiyâ suresinin 30. ayetinde bildirilmiş olmasından dolayı Kur’ân’ın mucizesi bu sefer de bu konuda ortaya çıkmıştır. Zira onlara göre Allah, ayette geçen göklerle yeryüzünün ayrılması olayını big bang yani büyük patlama olayı ile gerçekleştirmiştir.¹⁹⁸

Enbiyâ suresinin 30. ayeti ile big bang teorisi arasındaki alakayı anlamak adına tefsirlere başvurduğumuzda, ayetin big bang teorisine tevîl edilecek bir manasının olmadığı kanaatine varmaktayız. Zira sözlüklerde ve ilk dönem tefsirlerinde, Enbiyâ suresinin 30. ayetinde geçen “رَفَقَ” ile “فَتَقَ” kelimelerinin bazı meallerde çevrildiği gibi sadece “bitişiklik” ve “ayrılma” şeklinde anlaşılmadığı görünmektedir. Zira Lisanu’l Arab’ta “فَتَقَ” kelimesinin “yağmur yağmayan yere yağmurun yağması” anlamına geldiği geçmektedir.¹⁹⁹ Ayrıca Lisanu’l Arab’ta ve Yahyâ b. Sellâm’ın tefsirinde el-Kelbî’den nakledilen rivayette “رَفَقَ” ifadesinin, gökyüzünden yağmurun

¹⁹⁷ Rahim Acar, “Büyük Patlama Teorisi Kelam Kozmoloji Argümanını Destekler mi?”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 8, sayı: 14, 2006, ss. 89-109.

¹⁹⁸ Zeki Yıldırım, “Enbiya 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 30, 2013, ss. 47-76.

¹⁹⁹ İbn Manzûr, c. 5, s. 3341.

yağmaması sebebiyle kuraklığın hâkim olması; “فَتَقْ” ifadesinin ise Allah’ın gökten yağmuru yağdırıp, yerden bitkileri çıkararak kuraklığı bitirmesi şeklinde anlaşılması gerektiği geçmektedir.²⁰⁰ Yahyâ b. Sellâm’ın es-Süddî’den naklettiği rivayette de ayetin başındaki “أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا” (kafirler görmüyorlar mı ki?) sorusunun “kafirler bilmiyorlar mı?” anlamında olduğunu söyleyerek, konunun muhatap tarafından bilinen bir konu olduğunu ifade etmektedir.²⁰¹ Bilinen bir konuya işaret etmesi de ayetin, kuraklıktan kurtarıldıkları ve nimetlendirildiklerine dair bir hatırlatma yapılması anlamı taşıdığı görülmektedir. Yani “gökten su inmese, yerden de bitkiler çıkmasa durumunuzun nasıl olacağını bir tahayyül edin!” denilerek insanların üzerlerindeki nimete dikkat çekilip, hakikate çağırılmaktadırlar.

Yukarıdaki rivayet ve açıklamalardan anlıyoruz ki Allah bu ayette, nazil olduğu dönemdeki insanları bilip şahit oldukları konu üzerinden bir düşünceye ve bir maksada sevk ediyor. Onlara her canlının sudan yaratıldığı da hatırlatılarak, yaratılış gerçeği ve Allah’ın insanlara su ile verdiği nimetlere dikkat çekilmektedir. Ayet bu şekilde anlaşıldığı takdirde, tefsir ilminin ruhuna siyak-sibak ve bağlam açılarından daha çok uyulmuş olunacağı ve zorlama yorumlardan da kaçınılmış olunacağı kanaatindeyiz.

4.2.12. Sütün Oluşumu

Şüphesiz (sağmal) hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır. Onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından (süzülen) içenlere halis ve içimi kolay süt içiriyoruz. (Nahl 16/66)

Kur’ân’da bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de sütün oluşumu konusudur. İddia sahiplerine göre 14 asır önce inen Kur’ân, Nahl Suresi 66. ayetten bahsederken ayette geçen sütün nasıl oluştuğunu anlamıyor ve bilmiyorlardı. Ta ki 20. yüzyıla gelindiğinde,

²⁰⁰ Yahyâ b. Sellâm, c. 1, ss. 308-309; İbn Manzûr, c. 3, s. 1577.

²⁰¹ Yahyâ b. Sellâm, c. 1, s. 308.

bilim de geliştiğinde bu ayetin mucizevi bir olaydan bahsettiği bilim sayesinde ortaya çıktı ve bu olay Kur’ân’ın kutsallığını kanıtladı.²⁰²

Kur’ân’ın nazil olduğu dönemde sütün oluşumunun bilinip bilinmediğini, Nahl Suresinin 66. ayeti indiğinde ayette geçen sütün oluşumu olayının ne anlama geldiğini ve sahâbe tarafından ne şekilde anlaşıldığını anlamak için tefsirlerde geçen bazı rivayet ve açıklamalara başvuracağız.

Mâtürîdî, Zemahşerî ve Fahreddin er-Râzî, Nahl Suresinin 66. ayetini tefsir ederken İbn Abbâs’tan şu rivayeti nakletmektedirler: “Bu ayet, sütün dışkı ile kanın arasından çıktığı anlamına gelir. Şöyle ki hayvan yemi mideye düştüğünde mide onu öğütür. Sonra dışkıyı en alta, kanı en üste ve sütü de arada bırakır. Sonra karaciğer vesilesiyle kanı damarlara, sütü de hayvanın memesine yürütür. Dışkı ise olduğu gibi işkembede kalır.”²⁰³

Mâtürîdî, bazı felsefecilerin, hayvan yeminin hayvanın karnına düşmesinden sonraki dışkı, kan ve saf süt oluşumlarını; tıpkı önce pıhtılaşmış kana sonra da embriyoya dönüşen sperme benzettiklerini ifade etmektedir.²⁰⁴

Yahyâ b. Sellâm da Allah’ın sütün oluşumu ile ilgili olan ayeti akleden toplumlara bir ibret olması için zikrettiğini söylemektedir. Ayrıca insanların, sütü dışkı ile kanın arasından çıkaran Allah’ın ölülerini tekrar diriltmeye kadir olduğunu bildiklerinden hareketle, bir önceki 65. ayetle²⁰⁵ bağlantı kurarak yeniden dirilişe işaret ettiğini ifade etmektedir.²⁰⁶

Fahreddin er-Râzî de ayeti tefsir ederken sütün oluşumu konusunu şöyle detaylandırmaktadır: “Yiyecekler işkembeğe gider ve orada sindirim sonucunda katı olan kısım bağırsaklara, sıvı olan ise karaciğere gider. Karaciğerde eriyenler kan olur. Kan orada bazı sıvılarla karışır. Bunlardan bir kısmı safra kesesine, bir kısmı dalağa ve diğer kısmı da böbrek ile idrar torbasına gider. Kan da ciğerden çıkan memelere giden damarlara geçer. Memeler ise beyaz etten oluşan bezelerdir. Kan buraya gelince Allah onu süte dönüştürür.”²⁰⁷

²⁰² Celal Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, Anadolu Yayınları, İzmir, 1987, c. 7, s. 3346.

²⁰³ Mâtürîdî, c. 6, s. 527; Zemahşerî, c. 2, ss. 615-616; Râzî, c. 20, s. 232.

²⁰⁴ Mâtürîdî, c. 6, s. 527.

²⁰⁵ *Allah gökten su indirdi de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz bunda dinleyecek bir toplum için bir ibret vardır.*

²⁰⁶ Yahyâ b. Sellâm, c. 1, s. 72.

²⁰⁷ Râzî, c. 20, s. 232.

Yukarıda Nahl Suresinin 66. ayeti hakkındaki sahâbe nakilleri ve müfessirlerin açıklamalarından anlıyoruz ki sütün oluşumu olayına sahâbe ve sonraki dönemlerdeki Müslümanlar vakıftılar. Yani Allah bu ayeti indirdiğinde sahâbe, sütün nasıl oluştuğunu bugünkü tıbbi terimlerle anlatıldığı şekilde olmasa da bir şekilde anlıyordu. Çünkü İbn Abbâs'ın rivayetinde hayvanın sindirim, boşaltım ve sütün oluşum sistemine dair verilen detaylı açıklama, olaya gayet açık bir şekilde vakıf olunduğunu göstermektedir. Yukarıda zikredilen diğer müfessirlerden de aynı şekilde sütün oluşumunun Müslümanlarca malum olduğu anlaşılmaktadır.

Sütün oluşumu konusunda da yine Allah'ın insanlara bildikleri konular üzerinden, bazı hidayet temalı mesajlara, dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Zira ayetin bağlamı da bu yöndedir. Bir önceki ayette yeniden diriliş temasında ibret olarak insanların müşahade ettikleri yağmur ile dirilen yeryüzü örnek verilirken, bir sonraki ayette de yine insanların müşahade ettikleri hayvanlardan aldıkları sütün oluşumu örnek verilmiştir. İnsanlara ayette, yeniden diriliş ile ahiretteki hesabın tefekkür ve tedebbür edilebilmesi maksadıyla verilen yağmur, yeşeren toprak, süt, hurma ve bal örneklerinin anlaşılabilmesi için 20. asırda gelişecek olan bilimsel/tıbbi çalışmaların beklenmiş olması makul bir anlayış olmamaktadır. Sonuç olarak bu ayetten 14 asır önce anlaşılmamış fakat 20. asırda ortaya çıkmış olarak bilimsel bir iddiada bulunmak zorlama bir yorum olarak görünmektedir. Zira sahâbe ve müfessirlerin konu hakkında sahip oldukları detayları yukarıda aktarmaya çalıştık.

4.2.13. Yeryüzünün Eksiltilmesi

Evet, biz onları da atalarını da faydalandırdık. Öyle ki uzun süre yaşadılar. Ama, artık görmüyorlar mı ki, biz yeryüzünü çevresinden eksiltiyoruz? O halde onlar mı galip gelecekler? (Enbiyâ 21/44)

Onlar, bizim yeryüzüne (kudretimizle) gelip onu etrafından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah, hükmeder. O'nun hükmünü bozacak hiçbir kimse yoktur. O, hesabı çabuk görendir. (Ra'd 13/41)

Kur'ân'da bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de yeryüzünün eksiltilmesi konusudur. 20. Yüzyılda bilim adamları tarafından ortaya atılan, Dünyanın var olmasından sonra her yıl dış tabakanın (kimilerine göre kutuplardaki buzulların eriyip karaları işgal etmesiyle, kimilerine göre de kutuplardan uzaya gaz kaçmasıyla) eksildiği teorisi, bilimsel tefsir ekolü savunucularına göre Kur'ân'ın yukarıdaki ayetlerde 14 asır önceden ele aldığı konulardandır.²⁰⁸ İddia sahiplerine göre bilimsel çalışmalar henüz bu bilgiye ulaşmadan asırlar önce Kur'ân'ın bu bilgiden haber vermesi, Kur'ân'ın bir mucizesini daha ortaya çıkarmıştır.²⁰⁹

Yukarıdaki iki ayette geçen “eksiltme” ifadesinin, gerçekten somut bir şekilde yeryüzünün eksiltilmesi anlamına mı, yoksa mecazen hakimiyet alanının eksiltilmesi anlamına mı geldiğini tespit edebilmek adına müfessirlerin açıklamalarına başvuracağız.

Mukâtil b. Süleyman, Enbiyâ suresinin 44. ayetinde geçen “etrafından eksiltme” ifadesinin Mekke ve çevresinde Müslümanların kafirleri yendiği anlamında olduğunu; yine aynı ayetin sonundaki “onlar mı galip gelecekler?” kısmında Mekkeli kafirler ile mü'minlerin savaş karşılaşmalarındaki galibiyetin kastedildiğini ifade etmektedir.²¹⁰ Yine Ra'd suresinin 41. ayetinde geçen “eksiltme” ifadesindeki yerin Mekke, eksilmenin ise Mekke kafirlerinin yenilmesiyle kafirlerin toprak kaybetmesi olduğunu ifade etmektedir.²¹¹

Yahyâ b. Sellâm, Enbiyâ suresinin 44. ayetinde geçen “etrafından eksiltme” ifadesini izah ederken, Es-Süddi'den, eksiltelen bölgenin Mekke, eksilmenin ise Kafirlerden birisinin Müslüman olunca kafirlerin azalması ve Müslümanların artması şeklinde olduğunu; İkrime ve Katâde'den, eksiltmenin ölüm(savaş) ile eksiltme olduğunu; Hasan-ı Basrî'den,

²⁰⁸ Erman Kazar, **Kur'ân'ın Allah'tan Geldiğinin Delilleri**, E-kitap, İstanbul, 2018, s. 166-167; Mazhar U. Kazi, **130 Evident Miracles in the Quran**, Crescent Publishing House, New York, 1998, s. 115.

²⁰⁹ Harun Yahya, “Karaların Çevresinden Eksilmesi”, **Basın Bülteni**, 18.06.2010, <https://m.harunyahya.info/tr/Kuran-Mucizeleri/26528/karalarin-cevresinden-eksilmesi>, (06.07.2022); Risale Ajans, “Kur'ân-ı Kerîm'deki Jeolojik Mucizeler”, **Basın Bülteni**, <https://www.risaleajans.com/islam/kuran-i-kerimde-jeolojik-mucizeler>, (06.07.2022).

²¹⁰ Mukâtil, c. 3, s. 81.

²¹¹ Mukâtil, c. 2, s. 383.

eksiltmenin kafirlerden fetih yoluyla bölge bölge toprakların alınması anlamında olduğunu nakletmektedir.²¹²

Mâtürîdî, Enbiyâ suresinin 44. ayetinde geçen “etrafından eksiltme” ifadesini izah ederken İkrime’den, eksiltmenin ölüm(savaş) ile eksiltme olduğunu ve şayet bu eksiltmenin gerçek anlamda anlaşılması halinde insanların yeryüzünde oturacak yerlerinin kalmaması sonucunu doğuracağını naklederek, mananın mecazen kullanıldığını ifade etmektedir. Ona göre bu ayetten Hz. Peygamberin kafirleri yenip onların mülklerine ve topraklarına Müslümanları sahip kıldığı anlamı çıkmaktadır.²¹³ Yine Ra’d suresinin 41. ayetinde geçen “eksiltme” ifadesinden, kafirlerin topraklarının Müslümanlara fetih ve zafer ile vaat edildiği ve o toprakların kafirlerin hükmünden Müslümanların hükmüne geçeceği kastedildiği; dolayısıyla ayetin ‘kafirlerle ait olan toprakların Müslümanların eline geçtiğini görmüyorlar mı?’ şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.²¹⁴

Zemahşerî, Enbiyâ suresinin 44. ayetini izah ederken, “تَأْتِي الْأَرْضَ” (yere gelerek) ifadesiyle Allah’ın kendisini değil, fetih ve zafer maksadıyla oraya giden Müslümanları kastettiğini; “eksiltme” ifadesiyle de kafirlerin topraklarının Müslümanlara darülislam kılınmasının kastedildiğini ifade etmektedir.²¹⁵ Ra’d suresinin 41. ayetinde geçen “eksiltme” ifadesiyle de, kafirlerin hakim oldukları toprakların kısım kısım alınmasıyla, onların hüküm alanlarının azaltılmasının kastedildiğini ifade etmektedir.²¹⁶

Yukarıda müfessirlerin ilgili ayetler hakkında yaptıkları izahları ve nakilleri aktardık. Anlaşılmaktadır ki, bu iki ayetten bilimsel tefsir ekolü savunucularının iddia ettikleri gibi, kutuplardan veya Dünyanın dış tabakasının herhangi bir yerinden somut bir eksiltmenin anlaşılması söz konusu değildir. Zira ayetlerde “eksiltme” ifadesinin mecazen kullanıldığı müfessirlerin açıklamalarından ve ayetlerin bağlamlarından anlaşılmaktadır.

Enbiyâ suresinin 44. ve Ra’d suresinin 41. ayetinden; Allah’ın, Hz. Peygamber ve mü’minler eliyle kafirlerin topraklarını süreç içerisinde peyderpey Müslümanların hakimiyetine verdiğini ve bu şekilde kafirlerin

²¹² Yahyâ b. Sellâm, c. 1, ss. 315-316.

²¹³ Mâtürîdî, c. 7, s. 348.

²¹⁴ Mâtürîdî, c. 6, ss. 354-355.

²¹⁵ Zemahşerî, c. 3, s. 119.

²¹⁶ Zemahşerî, c. 2, s. 535.

hüküm alanlarını daralttığını (tam olarak ‘dünyayı dar etmek’ deyimindeki gibi) anlıyoruz. Yine ayetlerdeki “görmüyorlar mı?” tarzındaki ifadelerden hareketle, bu dar etmenin aslında mücadele süreci içerisinde tevhide son çağrı mahiyetinde anlaşılabilirliğini, ayetlerin siyak-sibak bütünlüğünden anlamaktayız. Dolayısıyla bu ayetlerden bilimsel mesajlar çıkarmanın zorlama yorumlar olabileceği kanaatindeyiz.

4.2.14. Anne Karnındaki Üç Karanlık Yer

O, sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan eşini var etti. Sizin için hayvanlardan (erkek ve dişi olarak) sekiz eş yarattı. Sizi annelerinizin karnında bir yaratılıştan öbürüne geçirerek üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor. (Zümer 51/6)

Kur’ân’da 14 asır sonradan anlaşılabilmiş bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de anne karnındaki üç karanlık yer konusudur. İddia sahiplerine göre Zümer suresinin 6. ayetinde geçen insanın yaratılış sürecinde geçirdiği evreler, şekiller ve bulunduğu mekanlar ile ilgili olan bilgi, bugün çağdaş tıp verileriyle de örtüşmektedir. Ayette insanın yaratılış süreci ile ilgili anlatılan bu bilgiler, henüz 20. yüzyılda anlaşılabilmiş bir mucizedir. Bilimsel tefsir ekolü savunucuları, anne karnındaki üç karanlık yer konusunda var olan mucizevi yaratılış sürecinin ve üç karanlık yerin ne olduğunun ancak tıbbın ilerlediği son yüzyılda anlaşıldığını iddia etmektedirler. Zira onlara göre Kur’ân’ın indiği dönemde insanın biyolojik oluşumuyla ilgili bir bilgi ya da bunu ortaya koyacak bilimsel çalışmalar olmadığından, o dönemde bilinebilmesi imkansızdır.²¹⁷

Bilimsel tefsir ekolünün ayetlere yaklaşımı genel olarak, ayetlerdeki mucizevi yönlerin Kur’ân’ın nüzulü döneminde nüzule muhatap kişiler tarafından fark edilmeyip, ancak son iki yüzyılda keşfedilmesi şeklindedir. Ayrıca bu anlayışa göre mucizelerin anlaşılabilmesinin, dönemin bilimsel seviyesinin yetersizliğinden kaynaklı olduğu ileri sürülmektedir. Fakat ayetlere nüzul dönemindeki ‘düşük’ bilgi seviyesinden hareketle mana verip,

²¹⁷ Kur’ân Araştırmaları Grubu, s. 173-175.

bu dönemi tamamen bilgisiz bir dönemmiş gibi görmek elde mevcut olan verilerle çatışmaya sebep olmaktadır. Zira ayetlerin inmesiyle beraber oluşan, Kur’ân’ı anlama süreci vardır. Bu süreçte ayetler ilk muhataplar tarafından tefsir edilmiş ve bu tefsirler diğer nesillere aktarılmıştır. Ayetleri, ilk dönem müfessirlerinin anladığı ve tefsir ettiği şekline bakmadan tutarsız ve bağlam bütünlüğünden uzak veriler ile yorumlamak, ayetleri doğru anlamamaya yol açabilmektedir.

Bilimsel tefsir ekolü savunucuları, mucizevi yaratılış sürecindeki üç karanlık yerin ne olduğunun ancak tıbbın ilerlediği son yüzyılda anlaşıldığını iddia etmektedirler. Gerçekten iddia edildiği gibi olup olmadığını anlamak için ilk dönem müfessirlerinin konu hakkındaki açıklamalarına değineceğiz.

Mücâhid, Zümer suresinin 6. ayetinde geçen “*bir yaratılıştan öbürüne geçirerek*” ifadesiyle, insanın yaratılış sürecindeki nutfe, alaka ve mudğa (zigot, embriyo ve cenin) arasındaki geçişlerin kastedildiğini; “*üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor*” ifadesiyle de rahim, çocuk kesesi (amniyon kesesi) ve karnın kastedildiğini ifade etmektedir.²¹⁸ Mukâtil b. Süleyman, Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) ve Yahyâ b. Sellâm da “*üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor*” ifadesiyle çocuğun içinde yaratıldığı rahim, çocuk kesesi ve karnın kastedildiğini ifade etmektedirler.²¹⁹ Mâtürîdî de bu konuda üç karanlıktan maksadın rahim, çocuk kesesi ve karın olduğunu aktardıktan sonra, burada Allah’ın insanları hatta tüm canlı varlıkları üç karanlıkta yaratmaya kadir olduğuna işaret ederek, Allah’ın kudreti ve ilmine bir vurgu yapıldığını söylemektedir.²²⁰

Yukarıda müfessirlerin Zümer suresinin 6. ayeti hakkında yaptıkları izahları ve nakilleri aktardık. Açıklamalardan anlaşılmaktadır ki; Kur’ân’ın nüzulü döneminde, insanın biyolojik oluşum süreci hakkında bugün ile yüzde yüz aynı olmasa da benzer nitelikte bazı malumatlar mevcuttu. Zira bu malumatlar mevcut olmasaydı, müfessirler konu hakkında bu kadar detaylı açıklamalar yapamazlardı. Ayrıca konunun ayetlere muhatap olan ilk nesil tarafından bilinmemesi demek, ayetlerin sahâbe ve tâbiûn nesilleri tarafından anlaşılmadığı fikrini de doğuracağından dolayı bu düşünce makul olmaktan

²¹⁸ Mücâhid, c. 1, ss. 577-578.

²¹⁹ Mukâtil, c. 3, s. 671; Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî, et-**Tefsîr**, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1983, c. 1, s. 262; Yahyâ b. Sellâm, c. 3, s. 129.

²²⁰ Mâtürîdî, c. 8, ss. 660-661.

çıkılmaktadır. Sonuç olarak bu ayette Allah, ilmine ve kudretine dikkat çekmek maksadıyla son derece mükemmellik örneği olan yaratma özelliğine dikkat çekmektedir. Allah, bu mucizevi yaratma olayını insanlara tekrar tekrar hatırlatarak kendisinin azametini ve kudretini tefekkür etmemizi istemektedir. Fakat ayetin bu yönünü sanki henüz yeni anlaşılmış gibi aktararak, adeta yeni keşfedilmiş bir mucize gibi göstermek tefsir ilmine uygun bir metot olmamaktadır.

4.2.15. Yeryüzünün Haber Vermesi

İşte o gün, yer, kendi haberlerini anlatır. (Zilzal 99/4)

Kur'ân'da var olduğu iddia edilen konulardan birisi de yeryüzünün haber vermesi konusudur. İddia sahiplerine göre, yeryüzünde oluşan depremler sayesinde yer küre, yer kürenin derinliklerinde var olan magma ve yer kürenin hareketleri hakkında malumat sahibi olunmaktadır. Yani tüm bu bilgiler, depremler sayesinde elde edilmektedir. Onlara göre deprem sayesinde yeryüzünün jeolojik meseleleri haber vermesi, Kur'ân'ın 20. yüzyılda ortaya çıkan bir mucizesidir.²²¹

Zilzal suresinin 4. ayetinde geçen yeryüzünün haber vermesi konusu hakkında müfessirlerin açıklamalarına başvurduğumuzda, ayetin jeolojik konularla alakalı mucizevi meseleleri içermediğini anlamaktayız. Mesela Mücâhid tefsirinde bu ayet hakkında, insanların yeryüzünde iyi ya da kötü olarak işledikleri amellerinin kıyamet zamanında haber verileceği yorumunu yapmaktadır.²²² Mâtürîdî'ye göre yeryüzü kendisinde insanların işlediği iyi, kötü, itaat ya da isyan olan tüm amellerine şahitlik ederek, bunları kıyamet zamanı konuşup haber vereceği anlamına gelmektedir.²²³ Zemahşerî de bu ayet hakkında Allah'ın yeryüzünü insanların kendisinde işledikleri amelleri anlatsın diye konuşturacağını ifade ederek, Hz. Peygamberden yeryüzünün tüm amellere tanıklık ettiği manasındaki rivayeti aktarmaktadır.²²⁴ Vehbe

²²¹ Kur'ân Araştırmaları Grubu, s. 125-126.

²²² Mücâhid, c. 1, s. 742.

²²³ Mâtürîdî, c. 10, s. 597.

²²⁴ Zemahşerî, c. 4, s. 784.

Zuhayli de aynı şekilde Allah'ın yeryüzünü konuşturmasıyla insanların iyi ya da kötü amellerinin tamamının onlara haber verileceğini ifade etmektedir.²²⁵

Yukarıda aktardığımız müfessirlerden gelen nakil ve açıklamalardan anlaşılmaktadır ki iddia edildiği gibi Zilzal suresinin 4. ayetinde jeolojik meselelere dair bir içerik ya da bir mucizeden bahsetmemektedir. Ayetin en asıl anlamını yakalamak adına nüzule yakın dönemlerdeki tefsirlerden ve o dönemlerde verilmiş ayet manalarından hareket ettiğimizde, ayetin iddia edildiği gibi bilimsel bir yönünün olmadığı kanaatine varmaktayız. Zira ayetin; insanların hiçbir amelinin unutulmayıp kaydedildiği, yeryüzü örneğindeki gibi amellere şahitler tutulduğu ve tüm davranışların karşılıklarının verileceği ahiretteki hesabın varlığına dair manalar taşıdığını söyleyebiliriz.

4.2.16. Uzay Araçlarının Keşfi

Onu yüce bir makama yükselttik. (Meryem 19/57)

Kur'an ayetlerinin işaret ettiği iddia edilen mucizevi konulardan birisi de uzay araçlarının keşfi konusudur. Bazı sayılara değişik manalar yükleyerek Kur'an'ın sırlı yönlerinin olduğunu savunan bu iddia sahiplerine²²⁶ göre, Meryem suresinin 57. Ayeti uzay araçlarının keşfine gizemli bir şekilde 14 asır önceden delalet etmektedir.

Uzay araçlarının keşfini Kur'an ayeti ile ilişkilendirenlere göre uzaya ilk defa 1957 yılında gidilmiştir. Bu olayın gerçekleştiği 1957 yılındaki 19 ile 57 numaraları ile "yükselttik" ifadesinin geçtiği 19. sure olan Meryem suresinin 57. ayeti arasında gizemli bir bağlantının var olduğunu iddia etmektedirler. Bu bağlantının tesadüfi olmadığını ve Kur'an'ın bu yol ile uzay araçlarının keşfine asırlar önceden işarette bulunduğunu ileri sürmektedirler.²²⁷

Öncelikle iddiada 1957 yılında uzay aracı ile uzaya çıkıldığından bahsetmekte ve bu bilgide eksiklik bulunmaktadır. Çünkü araştırmamıza göre

²²⁵ Vehbe Zuhayli, c. 30, s. 358.

²²⁶ Ömer Çelakıl, **Kur'an-ı Kerim'in Şifresi**, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 20-36.

²²⁷ Öz, s. 149.

1957 yılında kimse uzaya çıkmamış sadece üretilmiş olan uydu fırlatılmıştır. Ancak 1961 yılına gelindiğinde Yuri Gagarin adındaki astronot uzaya çıkmıştır.²²⁸ Bu anlamda 1957 yılında göğe yükseltilmiş bir kişiden bahsedememekteyiz.

Meryem suresinin 57. ayetindeki “yükseltme” ifadesinin ne anlama geldiğini anlamak için müfessirlerin yorumlarına başvurduğumuzda iddia edildiği gibi bilimsel keşiflere işaret eden gizemli bir durumun olmadığını görmekteyiz. Mesela Zemahşerî, tefsirinde ayette geçen yükseltme ifadesinin, bir önceki ayette geçen Hz. İdris’e verilmiş olan peygamberlik ve Allah’a yakınlık nimeti olduğunu ifade etmektedir.²²⁹

Ayetin tefsirinden anladığımıza göre; ayette geçen “yükseltme” ifadesinin Hz. İdris’e verilen manevi makamın ve nimetin yüceliği anlamına gelip, iddia edildiği gibi ayetin numaraları ile bilimsel keşfin tarihi arasında gizemli bir bağlantı bulunmamaktadır. Bu örnekte de ayetlerin bağlamlarının dikkate alınmamasından ve Kur’ân’a her döneme bilimsel bir mesaj veren bilim kitabı gibi bakmaktan kaynaklı hataya düğüldüğü görünmektedir. Kur’ân’a bu şekilde gayptan bilgiler getiren gizemli ve kehanetlerle dolu bir kitap gibi bakmayı doğru bulmamaktayız.²³⁰ Aynı zamanda bu bakışın, insanları Kur’ân’ın indiriliş maksatlarından uzaklaştırabileceği kanaatindeyiz.

4.2.17. Yürüyen Dağlar

Sûr’a üfürüleceği ve Allah’ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla. Hepsi de boyunlarını bükerek O’na gelirler. Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler. Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz O, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Her kim iyi amel getirirse, ona ondan daha hayırlısı vardır. Onlar o gün korkudan emindirler. Kimler de kötü amel getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar. (Onlara), “Ancak yaptıklarınızın karşılığını görüyorsunuz” (denir.) (Neml 27/87-90)

²²⁸ Adem Doğan ve diğerleri, “Uzay ve Beyin”, *Türk Nöroşirürji Dergisi*, c. 28, sayı: 3, 2018, s. 372.

²²⁹ Zemahşerî, c. 3, s. 24.

²³⁰ Öz, s. 151.

Kur'ân'da bilimsel bir mucize olarak var olduğu iddia edilen konulardan birisi de dağların yürümesi, dolayısıyla Dünyanın döndüğü konusudur. İddia sahiplerine göre, yerküre ile başlangıç yeri olarak dağlar hareket etmekte ve bu da Dünyanın döndüğüne dair işaret içermektedir. Onlara göre Kur'ân'ın 14 yüzyıl önceden yeryüzü ile alakalı bu bilgileri vermesi, kendisinin mucizevi olma özelliğini bu yolla ortaya koymaktadır.²³¹

Dağların yürümesi ile ilgili olan 88. ayet hakkında müfessirlerin yorumlarına başvurup, ayetin diğer ayetlerle olan bağlamını ele aldığımızda, ayetin manasının Dünyanın fiziksel kanunları ile ilgili bilimsel bir mesaj vermediği açık olarak anlaşılmaktadır. Mâtürîdî'ye göre ayet, kıyametin gerçekleşeceği korkunç zamandan bahsetmekte olup, insanların o anın dehşetinden sarhoş gibi olmasından dolayı dağların hareket ettiklerini dahi fark etmemeleri anlamına gelmektedir.²³²

Konu, 87 ile 90. ayetler arasında bir bütün olarak ve bağlamına riayet edilerek okunduğunda da dağların yürümesi olayının, kıyamet zamanında gerçekleşecek olan korkutucu bir olay olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu yorumu, Tur 52/10,²³³ Tekvîr 81/3²³⁴ ve Kehf 18/47²³⁵ ayetleri desteklemektedir.

Sonuç olarak dağların ve kıtaların hareket etmesi, Dünyanın dönmesi vs. konular bilimin araştırma konuları olabilir. Bu konuda çeşitli teori ve tezler ortaya atılmış olabilir. Fakat bu ayetlerin, yerkürenin dağlarla hareket etmesi ve dolayısıyla Dünyanın döndüğüne dair bilimsel işaretler içermesi gibi bir durum ne bağlamsal olarak ne de tefsir ilminin kuralları açısından söz konusu değildir.

4.3. Kur'ân-ı Kerîm'e Yüklenilen Bilimsel Anlamın Eleştirisi

²³¹ Abdülfettah Tabbara, **Kur'ân ve Modern Bilim**, (Çev., Celal Yıldırım), Uysal Kitabevi, Konya, Trsz., ss.100-102; Celal Yıldırım, c. 9, ss. 4513-4515.

²³² Mâtürîdî, c. 8, ss. 141-142.

²³³ “Dağların yürüdükçe yürüyeceği gün”

²³⁴ “Dağlar, yürütüldüğü zaman”

²³⁵ “Dağları yürüteceğimiz ve senin yeryüzünü çırılçıplak göreceğin günü bir hatırla. Biz onları mahşerde toplarız da içlerinden hiçbirini bırakmayız.”

İslam dinin temel kaynağı Kur'ân-ı Kerîm, insanların dünya ve ahiret saadetlerini sağlama yolunda, hidayet ve rehberlik misyonuyla Allah tarafından indirilmiş kutsal bir kitaptır. İslam'ın anlaşılması şüphesiz Kur'ân'ın anlaşılmasından geçmektedir. Kur'ân'ın anlaşılması da ayetlerin maksatlarının, iniş sebeplerinin, içerdiği hükümlerin vs. tefsir ilminin gerektirdiği usûllerden geçmektedir. Zira Hz. Peygamber ve sahâbe döneminden sonra Müslümanların ayetlerin anlamlarını soru-cevap yoluyla direk kaynağından öğrenme imkanları kalmamıştı. Bu yüzden İslam topraklarının genişleyip, farklı kültürlerle etkileşime girmesi sonucunda akıllarda oluşmaya başlayan sorular, süreç içerisinde tefsir ilmine olan ihtiyacı ortaya koymuştur.²³⁶

Günümüzde bilimsel tefsir olarak adlandırılan metodun doğuşu her ne kadar Müslümanların evrene, doğaya ve bazı bilime dair kevnî konulara matuf ayetler hakkındaki sorularını açıklama eğilimine dayandırılrsa da bilimsel tefsirin, İslam dünyasının Batı karşısında bilim ve teknoloji alanında gerilemesi ve bu duruma çözüm arayışlarıyla paralel olarak doğduğu kanaati de ekseriyetle malumdur.²³⁷ Batının İslam'ı bilim ile uyuşmayan hatta gelişmeye engel olan bir din olmakla itham etmesine karşı reaksiyonel olarak son iki yüzyıl içerisinde günümüzdeki halini alan bilimsel tefsir metodunun, ilmi olarak pozitif ve sağlıklı bir zemine dayanmadığını söyleyebiliriz.²³⁸ Zira tepkiselliğin mevcut olduğu durumlar, mevcudiyeti daima başka nedenlere bağlı olduğundan içerisinde doğal ilerlemeye, akli-özgür karar vermeye ve ifrat ile tefritten kaçınmaya müsaade etmemekte, hissi davranmaya sebep olabilmektedir.²³⁹

Tepkisel bir tavrın sonucu olarak var olan bilimsel tefsir metodu; Kur'ân'ın tüm ilimleri içermesi, bilimsel verilere ışık tutması, hatta bazı bilimsel keşiflere henüz keşfedilmeden asırlar önce atıflarda bulunarak mucizeler göstermesi gibi temellere dayandırılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm muhatabını hakikat olan İslam'a çağırırken doğadaki mahlukata ve bazı olaylara atıflar yaparak, muhatabının kendisine verilmiş olan aklını

²³⁶ Kâfiyeci, s. 7.

²³⁷ Cündioğlu, ss. 153-154.

²³⁸ Öztürk, **Kur'ân Tefsîr ve Usûl...**, ss. 30- 31.

²³⁹ Oğuz Öcal, "Tepkisel Bir Roman Kahramanı Olarak Meral", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, c. 1, sayı: 48, 2020, ss. 12-13.

kullanmasıyla hidayete ulaşmasını istemiştir. Mesela insanoğlunun oluşumu ve doğuşuna, sahip olduğu bedenine, organlarına ve evrene bakıp bunlar hakkında tefekkür edilmesini istemiş ve asıl mucizevi yönlerin bunlar olduğunu göstermiştir.²⁴⁰ Bu örneklemelerin Allah'a inanç noktasında, tüm insanların düşünce yapısına uygun seviyede hitap eden örneklemeler olduğunu düşünüyoruz. Zira Kur'ân'da bu tarz örnekleri ele aldığımızda anlıyoruz ki; bu örnekler binlerce yıl önce yaşamış olan Hz. Âdem ve Hz. İbrahim için de Kur'ân'ın nüzulü dönemindeki insanlar için de bugün bizim için de aynı seviyede ikna edici durumdadır. Bu ikna durumu, Allah'a, O'nun birliğine ve ahiret hayatının varlığına inanmak gibi soyut konuların gözle müşahade edilebilen örnekler üzerinden, tefekkür edilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir.²⁴¹ Yani bu tarz örnekler ile Allah kendisinin yüceliğine ve kudretine işaret ederek insanları hidayete davet etmektedir. Dolayısıyla Kur'ân'da tabiata, evrene ve insana dair verilen örneklerin maksatlarının Kur'ân'dan bilimsel ya da teknolojik keşifler çıkarmak olduğunu düşünmek ne kadar makul olmaktadır?

Bilimsel tefsir metodu savunucuları, deney ve tecrübeye dayanan, kendini zaman, şart ve olgulara göre güncelleyen, sabit doğruları olmayan ve bugün vardığı sonucu yarın ortaya çıkacak farklı bir veri sayesinde değiştirebilecek özelliklere sahip olan bilimin,²⁴² Kur'ân ayetlerinin insanları ulaştırmak istediği amaçları arasında olduğunu savunurlar. Yani onlara göre Kur'ân, kendisinin ilahi bir kitap olduğunu ispatlamak için ne zaman anlaşılacağı belli olmayan bazı bilimsel icat ya da keşifleri içererek, bu şekilde mucizevi-ilahi bir kitap olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴³ Örneğin A'lâ suresinin 4 ve 5. ayetlerinde, önce yerden bitkilerin çıkarılması, sonra da onların çer çöp gibi karartılmış, çürütülmüş hale dönüştürülmesi ifadesi ile yeraltında yüzyıllar içerisinde fosilleşen maddelere, dolayısıyla da petrol ve taş kömürünün oluşumuna dikkat çekilerek bu konuda önceden mucizevi ipuçları verildiği iddia edilmektedir.²⁴⁴ Halbuki konu ayetlerin bağlamından ve tefsirlerden araştırıldığında anlaşılmaktadır ki; bu ayette önce bitkilerin

²⁴⁰ Ömer Özsoy, **Sünnetullah**, Fecr Yayınları, Ankara, 2018, ss. 62-65.

²⁴¹ Özsoy, ss. 110-111.

²⁴² Reşide Kabadayı, "Bilim, Özellikleri ve Eğitimi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 3, 1988, ss. 122-123.

²⁴³ Cevherî, c. 1 s. 50; Güllüce, "Destekleyenler ve Karşı Olanlar...", s. 139.

²⁴⁴ Elmalılı, c. 9, ss. 146-155; Nurbâki, ss. 32-37.

yeşertilmesi sonra da kurutulması örneği ile ilkbahar ve sonbahara atıf yapılarak, doğumdan sonra ölümün ve ölümden sonra da dirilişin varlığına dikkat çekilmektedir. Yani Allah bu örnek ile doğum, ölüm ve diriliş gibi olaylar ile insanların yaratılış amaçlarına dikkat çekmektedir. Ayrıca bazı araştırmalarda petrolün milattan 3 bin yıl öncesinde bilindiği ve bazı işlerde kullanıldığı bilgisinin²⁴⁵ geçmesi, bize iddia edildiği gibi ayetten bilimsel bir meselenin çıkarılmasının hem bağlam olarak hem de tarihi olarak doğru olmayacağını göstermektedir.

Yanlışlanıp değişebilen özellikteki bilim ile Kur’ân ayetlerini anlama ve yorumlama çabasına bir örnek daha verecek olursak; Fahreddin er-Râzî’nin Bakara suresinin 22. ayeti hakkındaki açıklamalarında, Dünyanın dönmediği, sabit durduğu düşüncesini söyleyebiliriz.²⁴⁶ Râzî’nin bu yorumu, yaşadığı dönemin biliminin de Dünya hakkındaki kanaatıydı ve Râzî, döneminin bilimsel anlayışına paralel olarak bu yorumlamayı yapmıştı.²⁴⁷ Fakat aynı bilim günümüzde Dünyanın döndüğünü söylemektedir.²⁴⁸ Şimdi bilim kendisini yanlışlayınca, yanlışlanan bu bilime dayanarak yorumlanmış ayetler hakkında insanların zihinlerine şüphe düşürülmüş olunmayacak mıdır? Yanlışlanıp değişme ihtimalini barındıran bilim ile Kur’ân ayetlerini tefsir etmenin, din hakkında insanları yanlış düşüncelere itebileceğini ve Kur’ân’ı doğru anlamanın önünde engel teşkil edebileceğini düşünmekteyiz. Bu bağlamda Fuat Sezgin’in bilimsel tefsir anlayışına yaptığı eleştiriyi yerinde görmekteyiz:

*“Müslümanların bazılarında şöyle bir yöneliş var: Yapılmış icatları Kur’ân’da bulmaya çalışıyorlar. Bende bu çabaya karşı bir alerji var. Çünkü Kur’ân ilahi bir kitaptır, amacı başkadır. İnsanlara yeni bir yol getirmiştir ve bunda da başarılı olmuştur. Kur’ân bir el kitabı ya da bir ansiklopedi değildir.”*²⁴⁹

Fuat Sezgin’in bilimsel tefsir anlayışına yaptığı eleştiriden de anlaşılacağı üzere Kur’ân’a bir bilim kitabı yaklaşımında bulunmak,

²⁴⁵ Güven, ss. 3-4.

²⁴⁶ Râzî, c. 2, ss. 335-336.

²⁴⁷ Seda Özsoy, “Güneş Merkezli Evren Anlayışı: Kopernik, Kepler ve Galilei Neyi Değiştirdi?”, **FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı: 20, 2015, s. 96.

²⁴⁸ Abdurrahim Kızılsöker, “el-Kenzu’s-Semin Tefsîrinde İlmî İ’caza Dair İki Mesele: Dünyanın Dönmesi ve Yuvarlaklığı”, **Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, c. 10, sayı: 4, 2018, s. 1480.

²⁴⁹ Fuat Sezgin, **Bilim Tarihi Sohbetleri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, s. 58.

Kur'ân'ın gönderiliş amacı ile çelişmektedir. Zira bilimin ve bilime dair keşfi konuların Kur'ân'da var olduğunu veya Kur'ân'ın işaret ettiği konularından olduğunu düşünmek, bilimin tam olarak kavranamadığını göstermektedir. Çünkü iddia edildiği gibi Kur'ân, günümüzde keşfedilmiş bilimsel bir gerçeğe mucizevi bir şekilde 14 asır önceden dikkat çekmiş olsaydı, 14 asır boyunca gelmiş geçmiş ve bugünkü bahsedilen bilimsel gerçeği bulamamış tüm insanlara göre ya Kur'ân ile bilim çelişmiş olurdu ya da Kur'ân anlaşılamamış bir kitap olarak karşımıza çıkardı. Bu iki sonuç da Kur'ân-ı Kerîm'in hem gönderiliş maksatlarına hem de ruhuna uymamaktadır.

Kur'ân'da bilimsel keşiflerin mevcut olduğunu iddia etmek, Kur'ân'ın kutsallığının ortaya konulduğu bir çaba gibi görülse de aslında durum böyle değildir. Çünkü bu çaba, ilahi olan Kur'ân-ı Kerîm'e, kesin bir hakikat özelliği taşımayan bilim ile değer yüklemesi yapmak ya da Kur'ân'ı, bilimden cevaz almak durumunda bırakmak anlamına gelebilmektedir. Aksine Kur'ân, kendi başına insanlığın hidayetini esas alan bir kitap olması yönüyle zaten kutsaldır. Bu yüzden Kur'ân'ın bilimsel keşiflere mucizevi bir şekilde işaret ettiğini gösterme çabası, her ne kadar iyi niyetli bir çaba gibi görünse de Kur'ân'ı bilim ile doğrulamak ya da Kur'ân'ın üstünde hükmü daha kutsal bir merci olarak bilimi kabul etmek gibi sonuçlar doğurabilmektedir.²⁵⁰ Bu durumun da Kur'ân'ın rehber ve hidayet kaynağı olma özelliklerini zedeleyeceğinden dolayı kabul edilmesi mümkün olmamaktadır.

²⁵⁰ Gezer, ss. 17-18, 93-94.

SONUÇ

Kur'ân'ı anlama çabaları sürecinde ortaya çıkmış ekollerden birisi de ayetlerin bilimsel verilere işaret edip etmemesi yönüyle ele alındığı bilimsel tefsir ekolüdür. Bilimsel tefsir ekolünde tarihten günümüze kadar üç çeşit yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu üç yaklaşımı, Kur'ân'ın tüm ilimleri ihtiva ettiğini iddia etmek; Kur'ân'ı bilimsel/teknolojik çabalar çerçevesinde yorumlamak; Kur'ân'ın mucizevi oluşunu ortaya koymak amacıyla Kur'ân'da güncel bilimsel çalışmalara ya da icatlara işaretlerin olduğunu iddia etmek şeklinde sıralayabiliriz.

Çalışmamızda bilimsel tefsir ekolünün yaklaşımlarının ortak yönü olan, Kur'ân'a bilimsel verilerin bakış açısıyla bakmanın ve bunu yaparken de ayetleri bulundukları bağlamlarının dışına iterek yorumlamanın uygunluğu araştırılmıştır. Çünkü ayetler hakkında yapılan yorumların, ayetlerin bağlamına ve kastedilen anlamına uygunluğu, ayetleri doğru anlama açısından büyük önem taşımaktadır.

Bilimsel tefsire konu olan ayetlerin en doğru ve gerçek bağlamlarına ulaşabilmek için ayetlerin nüzulüne şahit olmuş sahâbe ve onlardan sonra gelen tâbiûnun ayetler hakkındaki anlayışlarına başvurduk. Zira zaman içerisinde, imkân ve şartlar dahilinde oluşabilen yorum farklılıklarından berî olarak ayetlerin inişindeki maksatları anlamak için ilk dönem klasik tefsirlerine gitmek elzem bir durumdur. Bu şekilde ayetlerin önce Hz. Peygamber tarafından nasıl anlatıldığını, sonra da sahâbe ve tâbiûnun ayetlerin anlamını asıl kaynağından ne şekilde öğrendiklerini bilmemiz, ancak ilk dönem tefsirlerine başvurmakla mümkün olmaktadır. Çünkü şüphesiz Kur'ân'ı en doğru şekilde anlayan ve sahâbesine ayetlerin anlamlarını en doğru şekilde aktaran Hz. Peygamberdir.

Tezimizde, Kur'ân'ın bilimsel tefsiri yapılırken kullanılan bazı ayetler tespit edildikten sonra, ayetlerin klasik tefsir kitaplarından bağlamları üzerine araştırma yapılmıştır. Burada sahâbe, tâbiûn ve sonraki müfessirlerin ayetler hakkındaki yorumlarına ulaşılarak, bilimsel tefsir ekolünün ayetler hakkında yaptıkları yorumları ve çıkardıkları sonuçlarının mukayesesi yapılmıştır.

Yaptığımız çalışmalar sonucunda; bilimsellik adına yorumlanan ayetlerin Hz. Peygamber, sahâbe ve tâbiûn dönemlerindeki bilinen

manalarına ve bağlamlarına ulaştık ve tespit ettiğimize göre, bilimsel tefsir ekolünün savunduğunun aksine bir durum olduğu müşahade edilmiştir. Çünkü Kur'ân'ı en iyi anlayan ilk muhatapların ayetlere getirdikleri yorumları, ayetlerin bilimsel bulgularla alakalarının olmadığını göstermektedir. Bilimsel tefsir ekolü savunucuları tarafından Kur'ân ayetlerine zorlama yorumlar yapılmış ve bu ayetleri tarihi süreç içerisinde çıkmış bilimsel olaylar ve bulgular ile bağdaştırmaya çalışmışlardır. Bu durumun sebeplerine inildiğinde ise ortada sosyo-psikolojik bir durumun varlığı görülmüştür. Zira İslam ümmetinin tarihi süreçte siyasi, ekonomik ve teknolojik yönden zayıfladığı dönemlerde ayetlerin bilimsel yorumlarının varlığı düşüncesi ileri sürülmüş ve bununla da güçlü toplumlara karşı daha aşağı durumda olunmadığını göstermek için anlamsız bir yarışma içine girilmiştir. Âişe Abdurrahman bu hali aşağılık kompleksi olarak değerlendirmektedir. Dücane Cündioğlu da ayetlerin bilimsel bir tarz ile yorumlanmasını Helenistik bir meyil ya da zaaf olarak görmektedir. Aynı zamanda bu tarz ile imanın kuvvetleneceği düşüncesinin, bazı art niyetli çevreler tarafından özendirildiği, fakat Kur'ân'ın hidayet ve rehber olma misyonunun önünde büyük bir engel teşkil ettiğini ifade etmiştir.

Bilimsel tefsir metodu ile Müslümanların bilime ve bilimsel çalışmalara teşvik edilmesi amaçlanmış ya da İslam'ın terakkiye mâni olmadığı savunulmaya çalışılmış olabilir. Bu çaba her ne kadar tepkisel bir hareket olsa da samimi bir çaba olarak görünmektedir. Fakat bunun hiçbir dönemde gerçekçi bir çözüm olduğu görülememiştir. Çünkü tarihin herhangi bir döneminde Kur'ân'daki bilimsel mucizelerden etkilenerek İslam'ı seçen bir kişi ya da Kur'ân'ın işaret ettiği bilimsel konulardan hareketle bilimsel bir keşifte bulunmuş bir bilim adamı olduğu bilinmemektedir. Bu durum, çalışmamızda ulaştığımız sonuçları doğrular nitelikte görünmektedir. Zira Kur'ân, bir bilgi kitabı olmayıp, bilim adamının uğraştığı bilimi maksat edinmemekte ve o bilim adamının imanı ve ahlakı ile ilgilenmektedir. Ya da insanları İslam'a çağırırken, ayetlerin indiği dönemdeki toplumun bilemediği fakat yüzyıllar sonradan anlaşılabilen ve hayret edecekleri türden örnekler sunmamaktadır. Kur'ân insanları, sadece Allah'ın var edebileceği varlıkları örnek vererek, bunlar üzerinde Allah'ın yüceliğini ve kudretini tefekkür etme usulüyle hidayet yoluna davet etmektedir.

Kur'ân ayetlerini, her çıkan yeni teori sebebiyle değişebilecek yapıda olan bilimin ışığında yorumlamak, Kur'ân'ı bazı problemlili tartışmaların ortasına itebilmektedir. Zira ayetler içerisinde günümüz biliminin verileri ile alakalı şeyler olduğunu söylemek, algıda seçicilik durumuna benzemektedir. Bilim adamlarının Dünyanın düz ve sabit olduğuna inandıkları Orta Çağ'da, Müslümanların da bunu o dönemde aynı şekilde Kur'ân'a dayandırmaları bu duruma örnektir. Ayrıca ulaştığı sonuçların değişebilme ihtimali olan bilim ile Kur'ân'a yaklaşmak, Kur'ân'ı bilimden cevaz aldırarak bir duruma düşürebilmektedir. Oysa Kur'ân'ın kutsallığının ispatı için böyle bir şey ihtiyacı yoktur.

Kur'ân'ın nüzulü dönemindeki insanların bilmediği, fakat yüzyıllar sonra gelen insanlar tarafından bilimin gelişmesiyle anlaşılabilen bilimsel ayetlerinin olduğunu düşünmek; Kur'ân'ın nüzulüne ilk şahit ve muhataplardan olan sahâbeyi hatta Hz. Peygamber'i, Kur'ân'ı anlamamakla itham etmek anlamına gelebileceğinden, bu durumun kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü kaynağa en yakın suyun en tatlı ve en berrak su olması örneğindeki gibi, Kur'ân'ı en iyi anlayan öncelikle Hz. Peygamber, sonra sahâbe, sonra da Kur'ân'ı sahâbeden öğrenen tâbiündür. Ayrıca Kur'ân'a ilk muhataplarından sonraki nesiller tarafından anlaşılabilir bir kitap olma özelliği yüklemenin, Hac suresinin 16. ayetine (*Böylece biz Kur'ân'ı apaçık ayetler halinde indirdik. Şüphesiz Allah, dilediğini doğru yola iletir.*) muhalefet ettiği görülmektedir. Zira Allah Kur'ân'ı, nüzule muhatap olan insanların bilgi düzeylerine göre hitap ederek, öncelikle onların anlamaları için indirmiştir.

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'in ayetleri, asıl maksatlarına uygun ve bağlamlarından koparılmadan anlaşılmalı çalışılmalıdır. Ancak bu yol ile Kur'ân'ı indiriliş amacına uygun, sahâbenin de anladıkları şekilde hidayet ve rehber olma merkezli anlayabilir ve bilim ile girilen anlamsız çatışmalara ve karmaşalara da sebebiyet verilmeyeceği kanaatindeyiz. Yüce Rabbimizden Kur'ân'ı hakkıyla anlamayı, hayatımıza tatbik etmeyi ve onu insanlara anlatmayı kolaylaştırmasını niyaz ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Acar, Rahim. “Büyük Patlama Teorisi Kelam Kozmoloji Argümanını Destekler mi?”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 8, sayı: 14, 2006, ss. 89-109.
- Aksan, Doğan. **Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yayınları, 2007.
- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd. **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Meşânî**, Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1994.
- Ateş, Abdurrahman. “Geçmişten Günümüze Tefsîr Okulu”, **Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, c. 2, sayı: 4, 2002, s. 117-141.
- Aygün, Abdullah. “Tefsirlerin Rivayet-Dirayet Ayrımının Sorunları”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 4, sayı: 8, 2015, ss. 140-160.
- Bakar, Mohd Daud. “Bağlam Teorisi (İhtilâfu'l-Haleyn) ve İslâm Hukuk Teorisinde İhtilâf Problemi”, (Çev., Yavuz Köktaş), **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, c. 2, sayı: 3, 2004, ss. 77-84.
- Baltacı, Muhyiddin. **Dirâsetün fi't-Tefsîr ve Usûlihî**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Bayraklı, Bayraktar. **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Birişik, Abdülhamit. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Tdv Yayınları, İstanbul, 2011.
- Cerrahoğlu, İsmail. **Tefsir Tarihi 1**, Fecr Yayınları, Ankara, 1996.
- Cerrahoğlu, İsmail. **Tefsîr Usûlü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Cevherî, Tantâvî. **Cevâhirü'l-Kur'ân**, Dârü'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, 2016.

Condon, John C. **Kelimelerin Büyülü Dünyası**, (Çev., Murat Çiftkaya), İnsan Yayınları, Ankara, 1995.

Cündioğlu, Dücane. “Tefsirde Helenizm, ‘Bilimsel Tefsir’ Zaafı ve Eleştirisi”, **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, Sayı:4, 1993, ss. 152-176.

Cündioğlu, Dücane. **Kur'ân'ı Anlamanın Anlamı**, Fecr Yayınları, Ankara, 1995.

Cündioğlu, Dücane. **Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014.

Çakır, Cemal. “Bağlam”, **Felsefe Ansiklopedisi**, Etik-us Yayınları, İstanbul, 2003.

Çelakıl, Ömer. **Kur'ân-ı Kerim'in Şifresi**, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Çelebi, Hind. **Farklı Yaklaşımlar ve Örnekler Işığında Kur'ân-ı Kerîm'in Bilimsel Tefsîri**, Birleşik Yayıncılık, İzmir, 2008.

Çelik, Ömer. **Tek Kaynak İki Irmak: Kur'ân'dan Teknolojik Yansımalar**, Işık Akademi Yayınları, İzmir, 2009.

Demir, Ömer ve Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992.

Dereli, Muhammet Vehbi. “İşarî Tefsîrlerin Geçerliliği ve Problemleri Üzerine”, **DEÜİFD**, sayı: 34, 2011, ss. 129-147.

Derveze, Muhammed İzzet. **Et-Tefsîrü'l-Hadîs**, Dârü'l-Garb el-İslamî, Tunus, 2008.

Doğan, Adem, Soner Yaşar, Sait Kayhan, Şahin Kırmızıgöz ve Ali Kaplan, “Uzay ve Beyin”, **Türk Nöroşirürji Dergisi**, c. 28, sayı: 3, 2018, s. 372-376.

Dumlu, Ömer. **İbn Teymiye ve Konulu Tefsîr**, Anadolu Yayınları, İzmir, 1999.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. **Sünen-ü Ebî Dâvûd**, thk. Şuayb el-Arnâvut v. dğr., Dârü'l-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 2009.

Ebu Hâcer, Ahmed Ömer. **Et-Tefsiru'l-ilmî li'l-Kur'ân fi'l-mîzân**, Dâru Kuteybe, Beyrut, 1991.

Ekinci, Kutbettin. “Bilimsel Tefsîrin Tefsîr Olma Sorunu”, **Bilimname Dergisi**, c. 2019, sayı: 37, 2019, ss. 169-190.

Ergün, Mehmet. **Vaaz ve Hutbelerde Bağlamından Koparılan Ayetler**, Gece Kitaplığı Yayınları, 2020.

Eroğlu, Ali. **Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları**, Ekev Yayınları, Erzurum, 2002.

Erzurûmî, İbrâhim Hakkı. **Mârifetnâme**, Veli Yayınları, İstanbul, 1981.

Fatih Tiyeek, **Kur'ân'ı Anlamada Bağlamın Rolü**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Fenârî, Molla Şemsüddin Muhammed b. Hamza. **Aynu'l-Âyan**, (Çev., Ali Akpınar), Nasihat Yayınları, Malatya, 2014.

Fenerci, Beste Şenoğlu. “Eskiçağ'da Bal”, **Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi**, c. 15, sayı: 1, 2021, s. 62-74.

Gezer, Süleyman. **Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2009.

Gökkır, Necmettin. **Kur'ân Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.

Güllüce, Veysel. “Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsîr”, **Kur'ân ve Pozitif Bilim Sempozyumu Kitabı**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'ân Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 27 Nisan 2019, ss. 111-155.

Güllüce, Veysel. “Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi”, **Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar**, İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, İstanbul, 2010.

Güllüce, Veysel. **Bilimsel Tefsirde Usûl**, Aktif Yayınları, Erzurum, 2007.

Güven, Hasan. **Rafineri Kaynaklı Emisyonların ve Giderilme Yöntemlerinin İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, 2010.

Havva, Said. **el-Esas Fi't Tefsîr**, Daru's Selam, Kahire, 1985.

Hûlî, Emîn b. İbrâhîm b. Abdilbâki. **Et-Tefsîr me'âlimü hayâtihi ve menhecühü'l-yevm**, el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Ammeti Li'l-kitâb, Kahire, 1944.

Hûlî, Emin. **Kur'ân-ı Kerîm Tefsirinde Yeni Bir Metod**, (Çev., Mevlüt Güngör), Kur'ân Kitaplığı, İstanbul, 1995.

İtr, Nûreddîn. **Ulûmü'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dârü'l-Hayr, Şam, 1993.

İbn Acîbe, Ahmed. **Et-Tefsîrü'l-Kebîr lil-Fâtîha**, thk. Bessâm Muhammed Barûda, Darü'l-Hâvi, Beyrut, 1999.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. **Et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Dâru't-Tunus, Tunus, 1984.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mûkerrem. **Lisânü'l-'Arab**, Dârü'l-Maarif, Kahire, Trsz.

İbn Rüşd, **el-Keşf ‘an Minhâci’l-Edille**, (Çev., Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985.

İbn Rüşd, **Fasl’ül-Makâl**, (Çev., Nevzad Ayasbeyoğlu) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1955.

İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. **Mukaddime fî usûli’t-tefsîr**, Müessesetü’r-Reyyân, Lübnan, 2002.

Jansen, J.J.G. **Kur’ân’a Bilimsel-Filolojik-Pratik Yaklaşımlar**, Fecr Yayınları, Ankara, 1993.

Kabadayı, Reşide. “Bilim, Özellikleri ve Eğitimi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 3, 1988, ss. 119-124.

Kâfiyeci, Muhyiddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Suleymân. **Et-Tefsîr fî Kavâ’id-i İlmi’t-Tefsîr**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.

Kara, Salih. “Müfessirlerin Sahih Yorum Farklılıklarının Sebepleri”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, c. 11, sayı: 3, 2011, ss. 73-94.

Karadâvî, Yusuf. **Kur’ân’ı Anlamada Yöntem**, (Çev., M. Nurullah Aktaş) Nida Yayınları, İstanbul, 2015.

Karagöz, Mustafa. “Tefsirde Rivayet-Dirayet Ayırımının Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti”, **Bilimname Dergisi**, c. 5, sayı: 2, 2004, ss. 45-60.

Karaman, Hayreddin, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrı ve Sadrettin Gümüş. **Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, D. İ. B. Yayınları, Ankara, 2017.

Karataş, Ali. “Tefsîr İlminde Rivayet Algısı”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, c. 18, sayı: 1, 2018, s. 21-57.

Karşlı, İbrahim Hilmi. “Kur’ân’ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar”, **Diyanet İlmi Dergi**, c. 46, sayı: 3, 2011, ss. 79-94.

Kazar, Erman. **Kur’ân’ın Allah’tan Geldiğinin Delilleri**, E-kitap, İstanbul, 2018.

Kazi, Mazhar U. **130 Evident Miracles in the Quran**, Crescent Publishing House, New York, 1998.

Kılınçlı, Sami. “Kur’ân-ı Kerim’deki ‘Ekseru’n-Nâs’ Lafzının Bağlıları ve Muhatapları”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 37, 2014, ss. 165-201.

Kırca, Celal. “Bir Anlama Sorunu Olarak Kur’ân Yorumlarında Rasyonalizasyon”, **Tarihten Günümüze Kur’ân’a Yaklaşımlar**, İlim Yayma Vakfı Kur’ân ve Tefsir Akademisi, İstanbul, 2010, ss. 181-212.

Kırca, Celal. “Kur’ân ve Modern Bilim (İlişkisi-Sahaları-Sorunları)”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 2, sayı: 15, 2012, ss. 7-34.

Kırca, Celal. “Kur’ân’ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri”, **Bilimname Dergisi**, c. 2014, sayı: 1, 2014, ss. 7-24.

Kırca, Celal. **İlimler ve Yorumlar Açısından Kur’ân’a Yönelişler**, Tuğra Yayınları, İstanbul, 1993.

Kırca, Celal. **Kur’ân ve Bilim**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.

Kızılşeker, Abdurrahim. “el-Kenzu’s-Semin Tefsîrinde İlmi İ’caza Dair İki Mesele: Dünyanın Dönmesi ve Yuvarlaklığı”, **Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, c. 10, sayı: 4, 2018, ss. 1473-1491.

Koçyiğit, Hikmet. “Tefsirlerin Sınıflandırılması Meselesi”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 31, sayı: 31, 2014, ss. 45-84.

Kur'ân Araştırmaları Grubu, **Kur'ân Hiç Tükenmeyen Mucize**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2020.

Kutub, Seyyid. **Fi Zilali'l Kur'ân**, Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1980.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. **Te'vîlâtü'l-Kur'ân (Tevilat Ehli Sünne)**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.

Merâgî, Muhammed b. Mustafâ b. Muhammed. **Tefsîrû'l-Merâgî**, Matbaatü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, Kahire, 1965.

Muhtesib, Abdülmecid Abdüsselâm. **İtticâhâtü't-Tefsîr fi'l-Asri'r-Rahîn**, Mektebetü'n-Nehdati'l-İslâmiyye, Amman, 1982.

Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîrû'l-hamsi mi'e âye mine'l-Kur'ân/Beş Yüz Ayetin Tefsiri**, (Çev., Beşir Eryarsoy), İşaret Yayınları, İstanbul, 2005.

Mukâtil b. Süleyman, **Et-Tefsîrû'l-Kebîr**, Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 2002.

Mücâhid b. Cebr, **Tefsîr**, Darul Fikr el-İslami, Mısır, 1989.

Müslim, Mustafa. **Kur'ân Çalışmalarında Yöntem**, (Çev., Salih Özer), Fecr Yayınları, Ankara, 1998.

Müslim, Mustafa. **Mebahis Fi İcazi'l Kur'ân**, Darü'l-Müslim, Riyad, 1996.

Nurbâki, Halûk. **Kur'ân-ı Kerîm'den Ayetler ve İlmi Gerçekler**, Tdv yayınları, Ankara, 1989.

Nursi, Said. **İşârâtü'l-İ'caz**, Envar Neşriyat, İstanbul, 2010.

Nursi, Said. **Sözler**, Envar Neşriyat, İstanbul, 2010.

Okumuş, Mesut. “Taberî Tefsirinde Bağlamın Yeri ve Önemi”, Sosyal Bilimler **Erzurum Kültür Eğitim Vakfı (EKEV) Akademi Dergisi**, c. 6, sayı:13, 2002, ss. 125-152.

Öcal, Oğuz. “Tepkisel Bir Roman Kahramanı Olarak Meral”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, c. 1, sayı: 48, 2020, ss. 11-22.

Ömer, Ahmet Muhtar. **İlmü'd-Delale**, Dârü'l-Âlemi'l-Kütüb, Kahire, 1988.

Öz, Ahmet. **Kur'ân'ı Anlamada Bağlam**, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2016.

Özsoy, Ömer. **Sünnetullah**, Fecr Yayınları, Ankara, 2018.

Özsoy, Seda. “Güneş Merkezli Evren Anlayışı: Kopernik, Kepler ve Galilei Neyi Değiştirdi?”, **FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı: 20, 2015, ss. 95-112.

Öztürk, Mustafa. “Bilimselci Kur'ân Yorumlarının Genel Kritiği”, **Kur'ân ve Pozitif Bilim Sempozyumu Kitabı**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'ân Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 27 Nisan 2019, ss. 215-242.

Öztürk, Mustafa. **Kur'ân Tefsîr ve Usûl Üzerine**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

Râğıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn. **el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Dârü'l- Kalem, Beyrut, 1991.

Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. **Mefâtîhu'l-Gayb**, Darü'l-İhya, Beyrut, 1998.

Rickman, H. P. **Anlama ve İnsan Bilimleri**, (Çev., Mehmet Dağ), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1992.

Rûmî, Abdurrahman. **Menhecü'l-Medreseti'l-Akhyyeti Fi't-Tefsîr**, Dârü'l-Hidâye, Beyrut, 1982.

Rûmî, Fehd b. Abdurrahmân b. Süleyman. **İtticâhâtü't-Tefsîr fi'l-Karnî'r-Râbi'** 'Aşer, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997.

Sa'lebî, Ebû İshâk. **el-Keşf ve'l-Beyân**, Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 2002.

Sağlam, Mustafa. **Tefsirde Anlam Kırılmaları**, Fecr Yayınları, Ankara, 2022.

San'ânî, Abdürrezzâk. **Et-Tefsîr**, Dârü'l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut, 1999.

Secundus, Gaius Plinius. **Naturalis Historiae II**, Palala Press, Londra, 2018.

Sellâm, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ. **Tefsîru Yahyâ b. Sellâm**, thk. Hind Şiblî, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

Sevrî, Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk. **Et-Tefsîr**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

Sezgin, Fuat. **Bilim Tarihi Sohbetleri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.

Sığ, Ali Korhan. "Bal: kısa bir tıbbi bakış ve kronik yara bakımı", **Anadolu Güncel Tıp Dergisi**, c. 1, sayı: 2, 2019, ss. 32-36.

Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, el-Matbaatü'l-Ezher, Mısır, 1900.

Şâfîî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. **Ahkâmü'l-Kur'ân**, (nşr. Ebu Üsame İzzet el-Attar), Beyrut, 1997.

Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsâ. **el-Muvâfakât Fî Usûlü's Şerîa**, Dârü'l-Mârifet, Beyrut, 2001.

Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsâ. **el-Muvâfakât: İslami İlimler Metodolojisi**, (Çev., Mehmed Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul, 1990.

Şimşek, M. Sait. **Günümüz Tefsîr Problemleri**, Esra Yayınları, İstanbul, 1995.

Tabbara, Abdülfettah. **Kur'ân ve Modern Bilim**, (Çev., Celal Yıldırım), Uysal Kitabevi, Konya, Trsz.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr. “Câmiu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân”, Dârü't-Terbiyeti ve't-Türâs, Mekke, 2000.

Tayyâr, Müsâ'id b. Süleymân b. Nâsır. **Et-Tefsîru'l-Lügavî li'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Darü İbn'l-Cevziyye, Riyad, 2000.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. **Sünen-i Tirmizî**, Daru İbn Kesir, Beyrut, 2007.

Topbaş, Osman Nuri. **Kâinat, İnsan ve Kur'ân'da Tefekkür**, Erkam Yayınları, Konya, 2020.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, 1998.

Uzun, Nihat. **Bağlam ve Kur'ân'ın Anlaşılması Üzerine**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.

Ünver, Mustafa. **Kur'ân'ı Anlamada Siyakın Rolü**, Sidre Yayınları, Ankara, 1996.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. **Hak Dini Kur'ân Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.

Yeniçeri, Celal. **Uzay Ayetleri Tefsîri**, Erkam Yayınları, İstanbul, 1999.

Yıldırım, Celal. **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsîri**, Anadolu Yayınları, İzmir, 1987.

Yıldırım, Zeki. “Enbiyâ 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 30, 2013, ss. 47-76.

Yılmaz, Hasan. “Kur’ân’da Her Konu ve Bilgi Var mı?”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı: 26, 2006, ss. 186-201.

Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî. **Tâcü’l-Arûs**, Dârü’l-Hidaye, Beyrut, 1987.

Zehebî, M. Hüseyin. **Et-Tefsîr ve’l-Müfessirûn**, Mektebetü Vehbe, Kahire, 2000.

Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. **el-Keşşâf ‘an Hakâ’iki Gavâmizi’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîl fî Vücûhi’t-Te’vîl**, Dârü’l-Kütübi’l-Arabî, Beyrut, 1986.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedruddin Muhammed b. Bahadır. **el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân**, Mektebetu Darı’t-Turasi’l-Arabî, Kahire, Trsz.

Zuhayli, Vehbe. **Tefsîrû’l Münir**, Dârü’l Fikr, Şam, 1991.

Ahırzaman. “Baldaki Şifa”, **Basın Bülteni**, 27.08.2021, <https://ahırzaman.page/post/801/baldaki-sifa>, (28.06.2022).

Kur’ânılgisi. “Kandaki Oksitlenme”, **Basın Bülteni**, 19.07.2010, <https://www.Kur’ânılgisi.net/kandaki-oksitlenme/>, (27.06.2022).

Malumatfurusorg. “Kaptan Kusto’nun Müslüman Olduğu İddiası”, **Basın Bülteni**, 09.01.2019, <https://www.malumatfurus.org/kaptan-kustonun-musluman-oldugu-iddiasinin-asilsizligi/>, (24.06.2022).

Risale Ajans. “Kur’ân-ı Kerîm’deki Jeolojik Mucizeler”, **Basın Bülteni**, <https://www.risaleajans.com/islam/Kur’ân-i-kerimdeki-jeolojik-mucizeler>, (06.07.2022).

Yahya, Harun. “Baldaki Şifa”, **Basın Bülteni**,
<https://m.harunyahya.info/tr/Kitaplar/557/balarisi-mucizesi/chapter/5597>,
(28.06.2022).

Yahya, Harun. “Karaların Çevresinden Eksilmesi”, **Basın Bülteni**, 18.06.2010,
<https://m.harunyahya.info/tr/Kur’ân-Mucizeleri/26528/karalarin-cevresinden-eksilmesi>, (06.07.2022).

